

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

OSCAR I, GEIJER, WALLIN,
CEDERSCHJÖLD

TIDIGA ENHETS-
SKOLETANKAR

PRIS 3 KRONOR

LUND 1927 — CARL BLOMS BOKTRYCKERI

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1927] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. VII]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[SERIEVOLYM 20] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [ÅRSVOLYM 1]

OSCAR I, GEIJER, WALLIN,
CEDERSCHJÖLD

TIDIGA ENHETS-
SKOLETANKAR

I DISTRIBUTION: C. W. K. GLEERUPS BOKFÖRLAG, LUND

ANM. Såsom n:r 18 i Årsböcker utgavs i 1926 års årgång en volym Tidiga enhetsskoletankar av G. A. Silverstolpe, Anders Fryxell, C. U. Broocman, C. A. Agardh och C. A. Bergman. Dess korta förord å sid. 2 gäller jämväl föreliggande volym med undantag därav att denna upptar skrifter och uppsatser från tiden 1832—1839.

B. R. H.

LUND 1927
CARL BLOMS BOKTRYCKERI

TILL
KONGL. MAJ:T

i underdånighet ingifne

Anmärkningar

vid

Det Betänkande, som Comitéen till
öfverseende af Rikets Allmänna
Undervisningsverk afgifvit d.
20:de December 1828.

AF

P. G. CEDERSCHJÖLD.

STOCKHOLM,
HOS L. J. HJERTA, 1832.

F Ö R E T A L.

I anseende till kroppen skiljer människan sig föga ifrån de oskäligen djuren. Ganska många af dem öfverträffa till och med människan vida, icke blott i kroppsstyrka, utan äfven i sinnenas finhet och fullkomlighet, såsom lukstens, smakens, hörselns och synens. Men likväl är människan djurens och hela naturens herre. Hon kan öfvervinna de starkaste, och tämja de vildaste djur. Hon kan tvinga jorden, vattnet, luften och sjelfva elden, att med deras ofantliga jättkrafter lydigt utföra hennes minsta befallningar. Korteligen: icke allenast djuren, utan allt i naturen har människan gjort sig underdånigt.

Men för denna makt har människan att tacka, icke sina kroppsliga egenskaper, utan endast sitt förnuft; denna af Skaparen i henne inblåsta lefvande Ande. Denna Ande är det, som skiljer människan från djuren, och som utgör det Guds beläte, hvartill människan skapades. Genom denna ädlare del af sitt väsende tillhör människan en högre eller egentligen en andeverld, tankens gränslösa värld, uti hvilken hon icke, såsom i sinneverlden, är bunden af tids och rymds besvärliga förhållanden. Uti tankens värld kan hon i ett ögonblick förflytta sig från himlakropp till himlakropp, från den aflägsnaste forntid till den senaste framtid. Med ett ord: i tankens värld är all rymd — *här*, och all tid — *nu*. Människan är der likasom allestädes närvarande, samt kan med en blick genomskåda både tiden och rymden. Uti denna värld igenkänner människan sitt ursprung ifrån det Högsta Väsendet. Der behöfver äfven hon blott säga: *Varde!* och det varder. Med denna tankens skapande förmåga kan människan frambringa en oändelighet af nya föremål, ordna deras förhållande till hvarandra o. s. v.

Så högt människan är genom sitt förnuft eller andeväsende upphöjd öfver de oskäligen djuren, i kraft och förmåga, lika högt äro äfven själens njutningar upphöjde öfver kroppens, hvilka människan har gemensamt med djuren. De djuriska eller kroppsliga nöjena kunna icke förvärfvas utan möda; icke njutas utan sällan och med långa mellanskof; och de förslöa och domna själen, så att den nästan förlorar medvetandet af hvad kroppen vederfares. — Själens nöjen äro deremot alltid färdiga vid första vink; de kunna icke allenast njutas utan afbrott, utan blifva till och med desto ljufvare, ju längre de njutas; och de kännas så mycket liffigare,

som de omedelbarligen uppfattas af sjelfva det känsliga väsendet, den lefvande anden. Hvad ett i drömmen njutet sinnligt nöje är i förhållande till det vakande tillståndets; det samma är detta i förhållande till själsojning. Dessutom ligger ett stort företräde för själens njutningar deruti, att de äro oberoende af alla yttre förhållanden, af rikedom, makt, anseende, och till en viss grad af sjelfva helsan. — Allt tänkande är ett slags skapelse: och den måste alltid medföra en känsla af välbehag. Hvilken kroppslig njutning kan för öfrigt väl jämföras med det nöjet, att genom läsning kunna erfaras eller liksom höra hvad som tänktes och talades sedan årtusenden, och att kunna följa människoslägtets eller rättare människosjälens fortskridande utveckling, genom tidens mångfalliga omskiften. Hvilket utsägligt nöje är det t. ex. icke, att i själens spegel betrakta naturen, samt i tankeverldens andeliga afbilder af yttre tingens forska efter lagarne för deras verkningar och öfriga förhållanden. Hvilken försmak af himmelsk salighet, att kunna ur tankeverlden eller genom sitt enskilda tänkande tillskynda sina medmänniskor redbar nytta, och tilläfvventyrs i någon mån nyttigt inverka på fäderneslandets öden i en obegränsad framtid.

Men alla människor äro icke lika beskaffade i anseende till själen: icke alla hafva, om jag så får säga, vunnit burskap i tankeverlden. Och man får ej sällan se människor, som i afseende på både förståndet och känslan stå på en vida lägre ståndpunkt, än många af de oskäligen djuren. Ofantlig är sålunda skilnaden emellan människa och människa: och orsaken till denna skilnad är — den olika graden af bildning och upplysning. Den i människan ingjutne Anden utgör egentligen blott ett oändligt anlag, som måste utbildas; och som är mäktig af alla möjliga utbildningar. Det är denna utbildning, som undervisningsverken äro bestämde att åstadkomma. Det måste derföre vara af en ofantlig vigt, huru dessa undervisningsverk inrättas. Derpå kommer det att bero, hvad våra barn och efterkommande egentligen skola blifva. Undervisningsverken äro likasom en konstnär, på hvilken det beror, huruvida af leran skall blifva en skön Gudabild eller ett oformligt oting, en Sphinx.

Sådana äro i korthet mina åsigter af bildning och undervisning. Jag har velat nämna detta, blott för att antyda, huru ofantligt maktpåliggande jag anser det ämne vara, som till behandling ålegat Comitéen till öfverseende af Rikets allmänna Undervisningsverk; — och för att just för denna min föreställning om ämnets vigt vinna ursäkt, i händelse mitt nit skulle tilläfvventyrs finnas hafva fört mig alltför mycket längre, än min förmåga velat medgifva.

Stormächtigste Allernådigste Konung!

Föremålet för det betänkande, som *Comitéen till öfverseende af Rikets allmänna undervisningsverk* i underdånighet afgifvit den 20 December 1828, är så ytterst viktigt, att jag icke kan underlåta dervid i underdånighet göra några anmärkningar; ehuru mina andra göromål hindrat mig att dem vidlöftigt utföra, eller att gifva dem annat än en blott fragmentarisk form. För att dervid likväl iakttaga något slags ordning, vill jag i underdånighet skärskåda hvarje afdelning särskildt af Betänkandet.

OM FOLKSKOLORNA.

Comitéen säger, sidan 10: "*Då Religionen är det gemensamma rättesnöret för den Enskilte i dess handlingar, och för Staten i dess offentliga verksamhet, så är det utan tvifvel Statens rätt att af hvarje medborgare fordra nödig Religionskunskap, såsom vilkor för tillståndet att råda sig sjelf, och för utöfningen af rättigheter, hvarpå Samhällets bestånd eller förkofran bero: såsom att träda i äktenskap, bära vittne, deltaga i offentliga uppdrag och värf m. m.*"

Som denna Syllogism utgör grunden för Comitéens hela System i folkundervisningen, hvilken jag för min del i underdånighet anser för den viktigaste och angelägnaste af allt slags undervisning; så torde den förtjena att i alla sina delar och från flera håll närmare skärskådas.

Jag vill sålunda först i underdånighet undersöka, *huruvida Religionen verkligen kan utgöra ett rättesnöre för människors handlingar i världsliga förhållanden?* För att kunna uppfylla detta ändamål, borde Religionen vara så beskaffad, att ingen olikhet kunde finnas i meningarne om dess tillämp-

ning: utan alla borde kunna ledas efter samma rättesnöre till samma mål. Men nu har man deremot i alla tider och i alla länder beklagligen funnit, att det icke gifves något ämne, hvar-öfver meningarne varit så olika och fört till så motsatta handlingar, som just Religionen. Med hvilken omenskelig bitterhet hafva icke bekännarne af sjelfva den Christna Religionens särskildta Sekter förföljt hvarandra med eld och svärd, för ganska obetydliga och af mängden helt visst obemärkta dogmatiska skiljaktigheter? De många långvariga Religionskrigen, genom hvilka de särskildta Nationerna sökt ödelägga hvarandra: de många inbördes krig, som blifvit förde för Religionens skull, och genom hvilka, på det aldra grufveligaste sätt, alla blods- och vänskapsband blifvit sönderslitne och hela menigheter utrotade: de mångfaldiga bål, på hvilka de särskildta Sekterna brännt hvarandras mest utmärkte och dygdigaste anhängare: och sjelfva den Schavott, på hvilken *Carl den 1:sta* blef af sina mest Religionsnitiska undersåtare afdagatagen: — allt detta, säger jag, tyckes bevisa, att Religionen och de särskildta Sekternas gemensamma urkund, som af alla blifvit lika anspråksfullt åberopad, icke kan gälla såsom ett rättesnöre för människorna i deras *verldsliga* förhållanden. Detta tyckes också vår Religions Gudomlige Stiftare sjelf hafva antydtt, genom sin påminnelse: att *Hans rike "icke var af denna verlden."*

Sedan jag nu undersökt, huruvida Religionen kunde i allmänhet tjena till *rättesnöre* för människornas handlingar i *verldsliga* förhållanden, vill jag i underdånighet betrakta det förmenta rättesnöret särskildt i afseende på *Staten i dess offentliga verksamhet*, och särskildt i afseende på *de Enskilta i deras handlingar*, samt slutligen särskildt såsom *gemensamt* för båda.

Hvad *Staten* beträffar, med hvilket ord Comitéen här tyckes mena *Styrelsen eller Regeringen*, så är ändamålet med dess *offentliga verksamhet* förnämligast att befrämja Samhällets fysiska och moraliska förkofran, och att skydda det mot utländskt våld. Det förra sker genom lagar och författningar: det senare genom diplomatiska underhandlingar och väpnad styrka. Men om *Styrelsen* icke hade något annat rättes-

snöre för sin lagstiftning, än endast Religionen; så blefve den helt visst alltför föga lämpad efter tidens fordringar. Och ännu vida sämre skulle det gå i politiskt afseende, om *Styrelsen* icke ville följa något annat rättesnöre, än blott Religionen. När man för öfrigt besinnar, att Religionsnitet tvärtom ej sällan förledt Regenter till de förderfligaste företag, t. ex. *Ludvig XIV* att upphäfvat det Nantiska förbundet: och att samma nit icke hindrade *Gustaf IV Adolph* att föra sitt Rike till branten af dess undergång; — så synes det ovedersägligt, att Religionen icke är tjenlig till rättesnöre för *Staten i dess offentliga verksamhet*.

För den enskilde i dess handlingar kan icke heller Religionen vara ett tillräckligt rättesnöre: ty om han ej hade någon kännedom om landets lagar och författningar; så skulle den grundligaste Religionskunskap icke kunna nästan vid något enda af hans borgerliga företag freda honom från faran att ådraga sig åtal och straff. Och dagliga erfarenheten tyckes visa, huru svårt menige man i allmänhet har att öfvertyga sig, det vissa lagbrott, t. ex. lurendrägeri och oloflig bränvinsbränning, äro stridande mot Religionen. Få måtte åtminstone de vara, som af Religionen allena kunna ledas till medborgerlig dygd. Och huru ofta får man icke se dem, som göra största anspråk på Religiositet, samvetslöst skada sin nästa och det allmänna, t. ex. genom försvinnning af Kronans rätt vid Bevillingstaxering, eller genom sin öfvertygelses uppoffring af vinningslystnad eller människofruktan vid tillfällen, då de haft till åliggande att bevaka medbröders rätt eller hela Fäderneslandets väl. Jag vill ej lägga stor vikt på den från främmande länder hemtade erfarenheten, att Banditer ej sällan funnits vara på sitt sätt så religiösa, att de genom bikt beredt sig till mord, och straxt sökt genom samma medel försona det begångna brottet. Men huru får man icke allestädes och äfven hos oss dagligen se människor, som hafva vederbörliga betyg om *försvarlig* eller kan hända ännu bättre *Christendomskunskap* och *ordentligt bruk af Nådemedlen*, falla för de obetydligaste frestelser, och begå brott, hvartill de helt säkert icke skolat kunna förfalla, om deras Religionskunskap icke stått alldeles ensam, utan varit un-

derstödd af någon verldslig förstånds bildning. — Dessutom behöfver den Enskilte ledning för sina handlingar, icke blott för att handla rätt och kunna undgå straff: utan äfven för att, inom de tillåtna gränserna, kunna söka sin utkomst. Om derföre Religionen också kunde, hvad nyss är visadt att den icke kan, vara ett tillräckligt rättesnöre i det förra afseendet, nemligen för bedömandet af rätt och orätt; så vore den i alla fall alldeles oanvändbar till det senare ändamålet, nemligen såsom rättesnöre för sättet att förvärfva dagligt bröd. Om menniskan icke hade någon annan kännedom om naturen, än den, som kan hemtas ur Religionens urkunder; så skulle hon ej veta, huru brödet erhöles, och med all möjlig svett och möda ej kunna förskaffa sig detsamma.

Att slutligen Religionen icke är något gemensamt rättesnöre för Staten i dess offentliga verksamhet och för den Enskilte i dess handlingar, tyckes man kunna finna deraf, att Statens Öfverhufvud kan hafva en Religion, och undersåtarne en annan, eller vara af många sins emellan ganska olika Religioner, eller somlige till och med nästan alldeles utan någon. Detta är fallet med alla stora Makter, som bestå af flera särskilda länder och kolonier, t. ex. Ryssland, England m. fl.

Genom allt detta vågar jag i underdånighet hoppas hafva tillräckligen vederlagt Comitéens påstående: *att Religionen är ett gemensamt rättesnöre för den Enskilte i dess handlingar, och för Staten i dess offentliga verksamhet.* — Men för att ännu mer öka bevisningens kraft vill jag upptaga ett inkast, som skulle kunna göras, neml. *att jag missförstått Comitéens mening om betydelsen af Religion: och att alla de, hvilkas handlingar varit omoraliska eller på något sätt stridande mot det rätta eller det allmännas bästa, hafva i hjerta och själ icke varit religiösa.* — I stället för svar härpå vill jag blott i underdånighet anmärka, att då sålunda den undervisning menniskorna erhållit i Religion, samt till och med de Religionsbekännelser de afgifva, och de heliga åthäfvor de visa, icke lemna någon säkerhet derom, att de verkliga skola i verldslig måtto handla ädelt och dygdigt; så vore det ju obetänksamt af Staten att endast på denna undervisning grunda hela sitt hopp om det uppväxande släktets danande till medborger-

lighet. — Och då man derjemte besinnar, huru hög och allmän den medborgerliga dygden fordom var i det hedniska Grekland och Rom: samt huru allestädes många menniskor, som icke kunna göra anspråk på någon utmärkt Religiositet, likväl lefva exemplariskt rättskaffens; så synes det vara ovedersägligt, att det ju måste finnas *något annat*, än blott Religion, som kan leda menniskan till borgerlig dygd. Att detta är *allmän bildning och upplysning* torde icke vara svårt att ådagalägga.

Om man neml. af 100 lika beskaffade Barn ville undervisa 50 blott i Religion, och gifva de andra 50, jemte samma Religions-undervisning, dessutom en i verldsliga vetenskaper mer bildad uppfostran; så skulle dessa senare säkrare kunna förskaffa sig sitt dagliga bröd, med vida mindre anletes svett, än de förre: och vida mindre än de, förfalla till laster och grofva brott: samt till och med få ett vida högre och till hjertats förädling verksammare begrepp om Skaparen och Hans oändeliga storhet. Härom vittnar dagliga erfarenheten. Man behöfver blott jemföra de lägsta och de mer bildade folkklasserna sins emellan. Deras erhållna Religions-undervisning är ungefär lika. Men hvarföre äro de bildade klassernas Religionsbegrepp mer hyfsade, utvidgade och förädlade, om icke derföre, att den öfriga bildningen ökat själens förmåga att uppfatta och utveckla Religionsbegreppen, eller, om jag så får säga, att den jord varit bättre odlad, hvari det Religiösa utsädet blifvit planteradt. Hvarföre äro de bildade klasserna bättre i stånd att förvärfva medel till sitt uppehälle, om icke derföre, att de hafva en bättre kännedom om den källa, hvarur uppehållet skall hemtas, neml. naturen; och att de, genom eftertankens bättre uppöfning, förstå på förhand säkrare beräkna tillgångar och behof. Och hvarföre förfalla bildade menniskor mindre till laster och brott, om icke derföre, att de genom sin ontanka och sitt arbete förstått skydda sig mot behofvets frestelser: samt att de, just genom själens högre utbildning, erhållit ett större herravälde öfver de djuriska begären, och lärt sig tydligare inse, att deras egen sanna fördel manar dem till sedlighet och laglydnad.

Om derföre Comitéen velat åtnöjas med ett *minimum* för

gemenskapen emellan Styrelsen och de Enskilta; så hade den, med ännu mindre fara för gensägelse, dertill kunnat taga endast *Svenska språket*, och uttrycka syllogismen på följande sätt: *Då Svenska språket är det gemensamma rättesnöret* m. m. Men om den deremot velat, såsom sjelfva sakens natur tyckes hafva fordrat, söka ett *maximum* för gemenskapen emellan Styrelsen och de Enskilta; så hade resultatet måst blifva helt annorlunda, och Religionen befunnits dertill vara alltför otillräcklig. Om man neml. också ville medgifva, att Religionen är ett gemensamt rättesnöre, i afseende på rättsförhållanden, för Styrelsen och de Enskilta; så följer deraf alldeles icke, att detta rättesnöre vore allena tillräckligt, eller Religionen det enda, som Staten hade rätt att fordra af hvarje Medborgare. Staten måste neml. hafva rätt att af hvar medlem fordra tillräcklig borgen för dess medverkan till det allmännas bästa, eller åtminstone för dess oskadlighet. Härtill tyckes höra, *att han skall förstå förvärfva sig sitt uppehälle, och älska sitt Fädernesland*. Men för att kunna göra detta, erfordras en viss kännedom om Naturen, ur hvars sköte uppehållet skall hemtas; och om Fäderneslandet, hvarförutan ingen sann kärlek till detsamma kan vara möjlig. De särskildta discipliner, hvari, till följe deraf, undervisning borde i Folkskolorna lemnas, skola nedanför i underdånighet uppgifvas.

Den syllogism, hvars oriktighet jag hittills sökt bevisa, lägger Comitéen, sid. 13, till grund för en ny af följande lydelse: *"Enär andra kunskaper än i Religionen icke äro en fordran af alla för deras egenskap af medborgare, utan endast af vissa för de särskilta yrken de välja, och hvar till Staten icke är berättigad tvinga någon att egna sig; anser Comitéen sådana kunskapers bibringande icke vara ämne för bestämda fordringar af Staten, utan endast för dess uppmuntran."* Om jag i det föregående lyckats ådagalägga, att Comitéens första syllogism är oriktig; så måste äfven denna senare förfalla af sig sjelf: ty slutsatsen i den förra utgör försatsen i den senare. Men jag vill vid detta tillfälle mot Comitéen begagna dess egna vapen. Dess senare syllogism skulle nemligen kunna inverteras på följande sätt: *alla de kunskaper, som äro en fordran af alla, för deras egenskap af medborgare, — deras bi-*

bringande är ämne för bestämda fordringar af Staten. Och när det nu i det föregående är bevist, att någon ting mer, än blott Religionskunskap, fordras af *alla* för deras egenskap af medborgare; så måste Staten också hafva rätt att af hvar och en fordra äfven denna större kunskap. Men för denna min mening hoppas jag, att flera bevis nu icke behöfva anföras: utan vill i underdånighet betrakta Comitéens senare syllogism från en annan sida.

Om man neml. förändrar syllogismens negativa form till positiv; så kommer den att lyda på följande sätt: *Enär Religionen är en fordran af alla för deras egenskap af medborgare; så är Staten berättigad tvinga alla att förvärfva sig Religionskunskap.* — Men hvad menar Comitéen här med *Religion*? Är det *Gudadyrkan i allmänhet*, — eller endast *den rena Evangeliska Lära*n? I förra fallet förfölle denna fordran i sjelfva verket till intet, just genom Religionernas mångfaldighet, och genom den nästan fullkomliga omöjligheten att finna någon människa, äfven ibland de vildaste hedningar, som vore utan allt slags Gudadyrkan. Eller är det *en fordran för egenskapen af medborgare*, att t. ex. vissa Religionsförvandter skola anse Gudadyrkan bestå blott i ceremonier, fastor o. d., och att de skola anse lofligt eller till och med förtjenstfullt att skada sina med-undersåtare, som tillhöra andra Religionsbekännelser? Eller är det *en fordran för egenskapen af medborgare*, att andra Religionsförvandter skola afhålla sig från all läsning af deras egne Religions-urkunder, samt att de skola dyrka Presten ungefär såsom Gud, och anse honom, neml. Presten, kunna göra flera goda verk och gerningar eller, med andra ord, lefva heligare, än han sjelf behöfver för att blifva salig, och sålunda kunna sälja öfverskottet, samt godtyckligt gifva förlåtelse icke blott för de synder, som äro begångne, utan äfven för dem, som tillernas? — Om deremot Comitéen med Religion blott förstår *den rena Evangeliska läran*; så skulle Staten, tvärt emot ordalydelsen af Regeringsformens 16:de §, vara berättigad att till omvändelse tvinga sina *Judiska* och *Catholska* undersåtare. Efter denna princip skulle sålunda fordom *Ingjald Illråda* och alla öfriga Öfverheter hafva handlat rätt, hvilka med eld och svärd sökt göra sin egen Reli-

gion till et nödvändigt vilkor för åtnjutandet af medborgerliga förmåner.

Af allt detta synes ovedersägligen följa, att Religionen åtminstone icke kan vara ett allena tillräckligt *vilkor för egenkapen af medborgare*; och att följaktligen icke heller kunskapen derom kan vara det enda, som Staten har rätt att fordra af *alla*. Min mening är alltså ingalunda att bestrida Statens rätt att af medborgarne fordra Religionskunskap: utan blott att visa, det Staten har rätt att fordra vida mer. Långt ifrån att vilja, det Religionen skulle försummas och eftersättas, vill jag blott, att alla medborgare skola göras delaktiga äfven af andra och i timligt afseende oundärliga kunskaper.

De kunskaper, hvilka jag anser Staten hafva rätt att fordra af hvarje medborgare, äro ungefär de samma, som Comitéen, sid. 13, hänfört till "*allmänna folkundervisningens andra ändamål*", nemligen, såsom Comitéen uttrycker sig, "*de allmänna medborgerliga kunskaper, som näst Religionen äro för de näringsidkande klasserna — de nödigaste och nyttigaste*". Jag skiljer mig från Comitéen förnämligast deruti, att jag anser Staten hafva rätt att *fordra* dessa kunskaper af hvar medborgare; då Comitéen deremot, sid. 13, anser deras "*bibringande icke vara ämne för bestämda fordringar af Staten, utan endast för dess uppmuntran*". Icke heller kan jag instämman deruti, att *dessa kunskaper äro nödiga och nyttiga endast för "de näringsidkande folkklasserna"* utan vågar i underdånighet anse dem rent af oundärliga för hvar och en, samt såsom utgörande den grundval, hvarpå all högre upplysning skall kunna byggas. Det vore dessutom högst besynnerligt, om de medborgerliga kunskaper, hvilka äro för de lägsta, för de näringsidkande folkklasserna högst nyttiga och nödiga, skulle af de mer bildade kunna utan afsaknad umbäras.

I sjelfva detaljerna har jag likväl ett och annat att i underdånighet påminna. Sålunda upptar Comitéen, sid. 14, under Lit. c. "*Mekanisk (linear-) teckning*". Men måne icke någon kännedom i sjelfva mekaniken är åtminstone lika så nödig, som teckningen? Att veta, hvad en häfstång är, eller en vigg, eller en skruf m. m. och att förstå huru de verka,

synes väl vara åtminstone lika så nyttigt, som att blott kunna tanklöst afrita dem.

Under Lit. e. upptages äfven "*Gymnastik*." Dess nytta är obestridlig. Men måne den icke borde så inrättas, att vissa arbetsfärdigheter dervid utvecklades? I stället för vissa evolutioner på en gymnastik-apparat o. d. skulle man ju kunna vinna samma ändamål genom lekar att springa, hoppa, klättra, bära bördor, skjuta skottkärror, draga vagnar, kasta, gräfva, hacka, hugga, hyfla, säga, borra och dylikt.

Icke heller kan jag fullkomligt gilla Comitéens tillstyrkande, sid. 15, att i en Läsebok för menige man borde äfven lemnas "*allmänna underrättelser och råd angående helsans bevarande*." Jag fruktar nemligen, att människorna skulle derigenom blifva rädda för all ting, och just genom denna beständiga oro och ängslan blifva sjukliga och odugliga till arbete och ansträngningar. Kropp och själ stå i en så förunderlig inbördes växelverkan, att kroppen kan genom själens kraftansträngningar ej sällan göras nästan alldeles känslolös för de i sig sjelf eljest menligaste inflytanden; och att han tvärtom alltid måste lida mer eller mindre af själens all kraft förlamande oro, änsan och ångest. Sålunda hör man, under slagsmål, de hårdaste slag icke öfverklagas. Och jägaren kan, efter den starkaste svettning, stå, under ifrig väntan på villbrådet, flera timmar alldeles orörlig i moras eller snödrifvor, utan att derigenom ådraga sig ringaste krämpa. Men om han visste och tillfället ängsligt besinnade, för hvilken fara han blottstälde sig; så skulle han helt säkert icke undgå åtminstone en svår katarr eller rheumatism, eller kan hända till och med håll och stygn och döden.

På 14:de sidan säger Comitéen ganska riktigt: "*Under enklare förhållanden, och så länge böckers tillvaro icke försvagade fornsägnerens vikt, lefde måhända både Historia och Statsförfattning mera än nu i folkets sinne*." Och Comitéen hade kunnat tillägga, icke allenast att ungdomens förstånd då mer än nu uppöfvades genom gåtor, tänkespråk, ordlekar och sinnrika sånger, samt genom sjelfva tidräkningen på runstafvar o. d. utan äfven att bildningen då var ungefär lika för alla folkklasser, hvarigenom sjelfva denna jemnlighet måste göra

alla mer belåtna med sin tilläfsventyrs nog låga grad af upplysning. Men nu, sedan de högre klasserna vunnit en större själsbildning, under det att de lägre blifvit lemnade på sin gamla ståndpunkt, eller till och med, såsom Comitéen sjelf antydt, tillbakaträngde; så tyckas dessa klasser, som utgöra nationens styrka och alla de öfriga klassernas moder, böra genom en större odling höjas ur detta sitt förnedrings-tillstånd. Att äfven blifva delagtiga af en större upplysning hafva de lägre folkklasserna så mycket mer rätt att fordra, som sjelfva Comitéen, sid. 17, förklarar att, *"då odlingen i allmänhet medför en förstärkning af människans ursprungliga förmögenheter; så måste de medlemmar af samhället, hvilka blifvit utan odlingens första hjälpmedel, vara och känna sig alltför svaga och underlägsna i förhållande till andra medborgare med högre bildning."* — Detta vill med andra ord säga, att den oupplyste blir beroende och ett slags slaf af den mer bildade. Alla derföre som erkänna, att intet slafveri bör få finnas i det öfver sin urgamla frihet stolta Sverige, måste sålunda nödvändigt medgifva, att alla medborgare böra ovilkorligen göras delagtiga af en gemensam högre bildning; och möjlighet derigenom beredas åt alla till anlagens fria utveckling: hvilken möjlighet utgör den för ett fritt folk erforderliga jemnlighetens sanna väsende. Med samma rätt Staten skulle kunna hindra medborgare att uppenbarligen och på ett lekamligt sätt öfverlemna sig sjelfva eller sina barn såsom slafvar åt andra; med samma rätt måste den ju äfven kunna af *alla* fordra den uppfosttran och bildning, som allena kan skydda mot hemligt eller, om jag så får säga, moraliskt slafveri.

Men när man öfverväger hvad ofvanför blifvit anfördt, och isynnerhet hvad Comitéen sjelf yttrat, icke allenast om upplysningens värde till *"förstärkning af människans ursprungliga förmögenheter,"* utan äfven att *"både historia och statsförfattning fordom lefde mer än nu i folkets sinne;"* så lär man icke utan förvåning kunna finna Comitéen, sid. 23, förklara: *"att folkundervisningens hitills varande skick och stadgarne derom befunnits sådana, att Comitéen icke ansett några hufvudsakliga förändringar i de sednare behövas."* och

att detta, *"är en lycka, för hvilken man utan tvifvel har att tacka den lyftning i allmänna folkbildningen, som Sverges ärofulla deltagande i Reformationen utvecklat och Rikets Statsförfattning bibehållit."* — Den lycka, hvaröfver Comitéen med ett så prunkande loftal här fröjdar sig, har hon sjelf förskaffat sig, blott genom inskränkningen af sina fordringar, om hvilkas andeliga fattigdom man kan döma deraf, att den höjd, hvartill Sverges allmänna Folkbildning blifvit lyftad, består i blotta förmågan att *läsa innantill*, och i *utanläsning af en Cateches*, som ganska få torde kunna någorlunda förstå. Detta är den grad af bildning och upplysning, som Comitéen anser Staten hafva rätt att fordra af det Hedervärda Bonde-Ståndet; denna för sina principalers mängd vigtigaste fjerdedel af Sverges Lagstiftande magt.

Den stora massan af folket har nästan alltid och allestädes blifvit tvingad och tryckt af några få maktegende, som tillhört än en klass, än en annan. Sålunda hafva dessa magtegende kunnat utgöra antingen en Börds-aristocrati, eller en Prest-aristocrati, eller en Rikedom-aristocrati, eller en Militär-aristocrati, eller en Civil-embetsmannar-aristocrati. Men alla dessa Aristocratier skulle icke kunnat bibehålla sig och göra sig gällande, utan genom en viss öfverlägsenhet i upplysning. Upplysnings-aristocratien är derföre grundvalen för alla de öfriga, och följaktligen den farligaste af alla. De öfriga Aristocratier äro uppenbara, och kunna af de förtryckta igenkännas, samt till större delen tillintetgöras genom Religions reformationer och politiska Revolutioner: men Upplysnings-aristocratien är lika så osynlig, som sjelfva det tänkande väsendet; och kan af de förtryckta så mycket mindre igenkännas, som det alltid fordras en betydlig grad af upplysning, för att inse sin egen brist på upplysning. Jag vet alltför väl, att en allmän jemnlighet i förmögenhet och i upplysning icke är möjlig; och att således Rikedom- och Upplysnings-aristocrati icke kunna alldeles förekommas. Detta skulle, äfven om det vore möjligt, icke ens vara nyttigt. Ju större förmögenhet någon har genom sin omtanka och sitt arbete samlat på redligt sätt, desto mer mån bör han vara om samhällsordningens vidmakthållande; och i samma förhållande berättigad till inflytande

derpå. Och att den upplystare leder den mindre upplyste, samt har ett större inflytande på samhällets allmänna angelägenheter, är billigt och nödvändigt. Men den upplystares makt och inflytande får blott icke urarta till förtryck. För att sålunda kunna inom sina tillbörliga gränser inskränka Upplysnings-aristocratien, samt i och med detsamma säkrast qvåsa alla de öfriga och göra dem oskadliga, fordras, icke att minska upplysningen hos de folkklasser, som deraf redan blifvit delaktiga: utan blott att sprida den till den stora massan. Men dervid möta helt visst stora svårigheter. Ty på ena sidan lära de fleste maktegande icke gärna vilja befordra, utan tilläfventyrs tvärtom efter yttersta förmåga söka förhindra den stora folkmassans allmänna upplysning, helst genom dess upplysning deras egen makt skulle i samma mån förminskas; och på den andra sidan har den oupplysta folkmassan icke nog förstånd att rätt inse sitt behof af emancipation, och att göra sine anspråk derpå gällande. Jag vågar likväl tro, att hinderna för denna emancipation äro hos oss mindre, än i de flesta andra Länder. Och jag vågar i underdånighet hoppas, att EDERES MAJ:ET, som så högt nitälskar för allt stort och ädelt, värdes i nåder finna för godt att, såsom en föresyn för Europas öfriga Regenter, lyfta massan af Svenska folket till en högre grad af upplysning; och derigenom hos detsamma utveckla nya krafter, som skola mångdubbla Rikets styrka och välmåga, samt lika som med ett trollslag omskapa och förädla hela nationen.

Någon torde invända: *att de af allmogen, som vunnit någon större upplysning, merendels äro benägne till många slags elakhet, och i allmänhet verka ganska skadligt på sin omgifning; och att sålunda förmycken upplysning icke är nyttig för menige man.* — Uppgiften är kan hända enl. med verkliga förhållandet; men slutsatsen är icke dess mindre oriktig. De här ifrågasvarande personerna äro verkliga Upplysnings-aristocrater; och desto värre, ju ofullkomligare deras bildning är. Det är icke deras egen lilla upplysning, utan de andras stora råhet och okunnighet, som skadar deras moralitet. De skulle förlora sitt välde och deras retelse till elakhet, om blott upplysningen blefve allmän. Då skulle de icke mer kunna bruka sin lilla upplysning blott såsom ett medel att tillskansa sig frukten af

andras idoghet; utan nödgas begagna den till bedrivande af eget arbete.

Vidare torde någon invända: *att dagliga erfarenheten visar, det ingen, som fått studera nästan alldrig så litet, vill kvarstanna bland de så kallade närande klasserna, utan genast söker inträda på tjenstemanna-banan: och att således jordbruket och öfriga näringarne skulle genom menige ungdomens högre bildning blifva alldeles ödelagde.* — Men denna slutsats är likaledes fullkomligt oriktig. Orsaken, hvarföre Bondesonen nu icke återgår från skolan till plogen, är dels den, att han i skolan icke får lära det ringaste, hvaraf han vid plogen kunde hafva någon nytta, och, med ett ord, ingenting annat, än det, som fordras för Statens tjänst: och dels är orsaken den, att den, som studerat aldrig så litet, finner sig alltför högt upphöjd öfver menige mans råhet, för att kunna trifvas i dess umgänge. Men allt detta skulle förändras, i samma stund bildningen blefve allmän, och undervisningen lämpad efter allmänhetens behof. Då skulle den studerade bondesonen icke längre blygas att sjelf odla sin ärfta jord. Och då skulle till och med de högre folkklassernas söner icke längre tveka att egna sig åt jordbruk och handtverk.

Efter Comitéens förslag *att blott uppmuntra men icke allmänt fordra verldsliga kunskaper*, skulle två slags Allmogge uppkomma: *bildad* och *obildad*. De bildade skulle då lätt blifva Aristocrater, och de obildades förtryckare. De förre skulle knappt vilja eller kunna umgås med de senare; och till äfventyrs just genom denna skillnad sjelfve anse under sin värdighet att handtera yxan och plogen.

Sedan jag sålunda sökt visa, att ingen är i verldslig måtto belåten blott med Religionskunskap: och att Staten har rätt af alla fordra, hvad ingen skulle utan skada för sig och samhället kunna umbära; så torde jag nu i underdånighet få uppgifva de kunskaps-arter, hvilka jag anser vara af denna beskaffenhet, nemligen: *En summarisk idé om verldsbyggnaden i allmänhet*, — om icke för annat, åtminstone för att få ett så mycket högre begrepp om Skaparens oändliga storhet: — *Någon kännedom om naturen och dess alster, isynnerhet fäderneslandets*, — för att kunna lära använda allting till nytta:

— *Ett allmänt begrepp om vissa delar af Mekaniken, och der- till hörande linearteckning*, — för att kunna desto bättre använda och förbättra gamla och uppfinna nya redskap till behofvens fyllande: — *Ett sammandrag af fäderneslandets Geografi*, — för att kunna veta, hvarest ens krafter bäst kunna användas, och ens producter förmånligast afsättas samt behof erhållas: — *Ett sammandrag af fäderneslandets Historia och Statsförfattning*, — för att desto mer lära älska fäderneslandet, och lifvas af förfädrens minnen till kraft och alla slags dygder: — *Ett redigt begrepp om Religionen*, — till hjertats förädling i detta lifvet, och vinnande af salighet i det tillkommande: — *Färdighet i den lägre och allmännare Räknekonsten*, — för att kunna uppgöra något slags plan för sin lefnad, och inrätta behofven efter tillgångarne: — och *Färdighet i Skrifning*, — icke blott för att kunna anteckna, hvad minnet ej kunde nog länge tillräckligen redigt bibehålla, utan äfven för att kunna meddela sina tankar åt frånvarande personer, samt dessutom och nästan förnämligast för att kunna blifva delaktig af all den säkerhet i handel och vandel, som lagarne äro ägnade att förskaffa: — samt slutligen *Någon kännedom om Svenska språkets grammatik*, — för att desto säkrare kunna i skrift uttrycka sin verkliga mening.

Genom denna nu antydd bildning, skulle dessutom tankekraften uppöfvas till säkrare bedömande af hvad ämne som helst: och genom vanan vid eftertanka skulle den moraliska känslan utvecklas och förädlas. Derjemte skulle denna bildning göra, att människorna icke längre såsom oskäligen kreatur bligade på naturen, och förrättade sina arbeten blott såsom ångmaskiner: utan de skulle fröjdas åt naturens betraktande, i samma mån de lärt känna dess förunderlighet; och deras arbete skulle blifva dem ljuft, samt vinna för dem ett särskilt behag, i samma mån de lärt reflectera öfver dess mekanik, dess ändamål och dess följder. Begäret till bränvin och andra djuriska njutningar skulle minskas och försvinna, i samma mån människorna finge smak på själens ädlare njutningar.

Denna bildning, som är oundgänglig för alla, utgör tillika grunden för all högre undervisning. *Folkskolan* synes därför böra vara likasom trappan till de så kallade *Elementar-Läro-*

verken. Men emedan dessa *Läroverk* sålunda äro sammanhängande, och det ena vidtager der det andra slutar; så torde jag få uppskjuta frågan om *Folkskolans* egentliga organisation, intill dess jag granskat *Comitéens* yttrande rörande *Elementar-Läroverken*, för att sedan kunna i underdånighet framställa allt i ett sammanhang.

OM ELEMENTAR-LÄROVERKEN.

”*Om Läroverken*,” säger *Comitéen* sid. 26, ”*skola fullständigt utbilda de mänskliga förmögenheterna; så måste undervisningen omfatta dem alla, eller vara allsidig.*” — *Läroverken* tillsammansantagne och särskildt de aldra högste böra visserligen lemna tillfälle till alla själsförmögenheters och fallenheters utbildning: men att vilja inrätta hvarje lägre *Läroverk* för en *allsidig* bildning, fruktar jag skulle vara mindre lämpligt; och att vilja påtvinga hvarje *Lärjunge* en *allsidig* bildning, skulle vara att qväfva de verkliga anlagen. Derigenom skulle dessutom bildningen blifva i alla sina delar alltför ytlig för att kunna vara användbar. Själens skulle genom en sådan *allsidig* bildning blifva likasom svarfvad till ett slätt klot, hvilket kunde ganska lätt och obehindradt rulla från ett ställe till ett annat, men utan förmåga att någonstädes fästa sig och intränga, hvilket samma massa desto lättare skolat göra, ju mer den varit spetsigt utsträckt blott åt ett eller några få håll.

I fortsättning af nyssnämnde sats, säger *Comitéen*: ”*Men för att tillika vara grundlig, får, i hvarje rigtning undervisningen gå, intet lärostycke förekomma, som ej i ett föregående äger sin förklaringsgrund.*” Men om det blott är i det abstracta eller högre begreppet, som det concreta eller lägre har sin förklaringsgrund; så skulle, enligt *Comitéens* uppgift, de mest abstracta och högsta begreppen framställas i första klassen af *Elementar-skolan*. Deremot förklarar *Comitéen*, nederst på samma 26:te sida: ”*att då människan med sinnena och begreppet uppfattar tingen förr än hon gifver dem namn, så bör undervisningen i skolan utgå från åskådning af ting till begrepp derom och till benämning deraf, eller från sak till ord, från begrepp till språk, och från innehåll i allmänhet till*

form." Om Comitéen härmed velat säga, att undervisningen bör gå från det concreta till det allt mer och mer abstracta, från facta till principer; så synes denna sats vara med den nyss förut från samma sida i Betänkandet anförda i en strid, som jag i underdånighet trots förtjena att i förbigående anmärkas.

Comitéen säger, sid. 27: "Hvad som gäller om sakkunskaper, gäller äfven om språkstudier. Första steget på denna bana borde följaktligen vara att under begrepp och grammatikaliska regler ordna och reda m o d e r s m å l e t, hvars ord, böjningar och sammansättningar äro Lärjungen factiskt bekanta." Och på 28:de sidan tillägger Comitéen ganska riktigt: "Ju mera det främmande språket öfverensstämmer med modersmålet, ju lättare inhämtas det." Men dessa principer tyckes Comitéen icke hafva följt, då hon, sid. 63, föreslår: att på den lärda eller kan hända rättare döda språklinien i Trivialskolan "Latinets studium börjas uti första klassen, Grekiska språkets uti den andra och Fransyska uti Rectorsklassen", tillika med "Svenska språkets Etymologi och Syntax, samt någon kännedom af dess Prosodi:" — äfvensom att på den lefvande språklinien "begynnelsen bör göras med det Fransyska språket i första, det Tyska i andra och Engelska i tredje klassen." Eller anser Comitéen Latinet och Grekiskan närmare öfverensstämmande med modersmålet än Franskan? Och denna närmare än Tyskan och Engelskan?

Af dessa och flera dylika motsägelser tyckes man tydligen finna, att de särskilda besluten blifvit i Comitéen fattade af olika pluralitets-personaler.

På 28:de sidan säger Comitéen: "Enär hvarje hufvudgren af undervisningen genetiskt behandlas, och intet till den harmoniska utvecklingen hörande ämne uraktlåtes; så står Lärjungen åt alla sidor på fast grund. Hvad han vet känner han redigt." Hvad Comitéen härmed velat uttrycka vågar jag icke tilltro mig kunna med full säkerhet inse. Men om meningen är, att Lärjungen skall genast börja med alla ämnen på en gång; så fruktar jag, att hans begrepp skola blifva alltför kaotiska, för att ens förtjena namn af kunskap. I hans minne skall bildas en röra, hvori han aldrig skall kunna urskilja

någonting bestämdt, eller hemta någonting annat, än blott en alltför hög inbillning om sin egen lärdom.

Comitéen anför, sid. 35, att "de döda och aflägsnare språken med skäl kunna sägas vara antingen tillämpningsstudier, såsom Hebreiskan och Grekiskan för Prester, eller såsom den senares profana Författare och Latinet — mera höra till den historiska och philologiska fullständigheten af den vetenskapliga bildningen, och följaktligen till en senare ålder och bildningsperiod, än Elementar-undervisningens." Men detta oaktadt hafva dock hos Comitéen "omständigheter förekommit emot dessa språkstudiers uppskjutande." Den här ifrågasvarande principen synes mig vara så fullkomligt riktig, att jag till dess försvar torde i underdånighet få något närmare skärskåda de "omständigheter", för hvilka Comitéen gifvit vika.

Såsom skäl, hvarföre de döda språkens studerande bör så tidigt börjas, anför Comitéen, sid. 35, i första rummet, "de Studerandes allmänna fattigdom, särdeles deras, som egna sig till Prediko-embetet, och den mindre svårigheten att uppehålla sig vid ett närbeläget Gymnasium, än vid ett aflägsset Universitet." Men hvarföre skola alla börja med de döda språken blott derföre, att detta vore nyttigt för dem, som vilja blifva Prester? Och hvarför skola alla de öfriga förnöta omkring 10 de bästa åren af sin lefnad med ett i alla fall högst ofullkomligt lärande af språk, som äro för dem nästan utan ringaste nytta? För öfrigt kan jag för min del icke riktigt inse, att det Hebreiska samt till och med det Grekiska språkets studium är ens för sjelfva den Presterliga bildningen så alldeles outhärligt. Eller till hvad synnerlig nytta är det, att Presten kan läsa Hebreiska innantill, och såsom en utanläxa tyda några få kapitel af 1:sta Mosebok samt några af Konung Davids Psalmer? Eller att han med osäkerhet kan förstå Nya Testamentets skrifter på deras grundspråk; likväl utan att kunna mästra eller ens bedömma vår svenska Bibel-öfversättning? Och om en Prest ibland 100 söker den dertill erforderliga högre språk-kunskapen; hvarföre skola de öfriga 99 tvingas att förspilla sin tid på ett studium, som är för dem ogagneligt? Om denna tid användes på egentliga vetenskaper; så skulle man, utan betungande med nya utgifter, kunna höja

fordringarne af den Presterliga bildningen, till närmare enlighet med vigten af folklärare-kallet.

Vidare anför Comitéen, sid. 35, såsom skäl, hvarföre undervisningen bör börjas med Latinet, *att dess "afkomlingar, Franskan och Engelskan," sedan blifva lättare att lära.* — Detta är visserligen sannt: men denna lätthet härrör icke blott af de senare språkens härkomst från det förra; utan äfven och helt visst till en betydlig del deraf, att förståndet hunnit till en större mognad, och redan inhemtat den allmänna språkmekanismen. Det första främmande språket har man alltid svårast att lära. Med hvart nytt språk man lär, ökas deremot lättheten att lära ännu fler. Denna lätthet tyckes tilltaga i ett ungefär qvadratisk förhållande till språkens antal. Det är derföre så mycket nödvändigare att börja med de lättare och bekantare lefvande språken, som det svårare Latinet sedan erhålles för oändeligt bättre pris. Och jag vågar nästan tro, att en som börjar med Tyskan, samt sedan lär sig Engelskan och Franskan, skall slutligen i Latin hinna upp och kan hända snart gå förbi en annan lika begåfvad jemnårig, som på den vanliga skolvägen trampat det Latinska språkets tunga vinpräss. Den ene skall dessutom lefva i en verld, som dog ut för nära 2000 år sedan, utan att ens hafva hunnit riktigt tillägna sig den verldens bildning och upplysning; då deremot den andre, under sin läsning af de lefvande språken, icke allenast kunnat vinna detta, utan derutöfver hålla jemna steg med hela människoslägtets framskridande upplysning.

"Slutligen har Comitéen," såsom skäl till de döda språkens tidigare studerande, *"trott sig böra göra afseende på den ännu allmänt rådande meningen, att om ock andra gamla eller olikartade Språk kunna med fördel inhemtas vid mognare år, så låter det sig likväl icke göra med dessa; utan om de skola läras grundeligen, så måste dermed begynnas i barndomen."* — Denna mening vågar jag nästan tro icke vara allmänt rådande. Och om den än det vore; så tillhörde det ju Comitéen, som synes vara innerligen öfvertygad om dess oriktighet, att bestrida och söka rätta den, häldre än att handfallet foga sig derefter. Comitéen hade bordt besinna, att hon var en Representant af Rikets högsta upplysning; och att hon sålunda hade

till åliggande att sjelf söka leda allmänna Opinionen, men icke att blott vara likasom en väderflagga för att utvisa, hvarifrån hon trodde vinden för ögonblicket komma.

Comitéen föreslår, sid. 87, *"att Ephorus (Biskoppen) uti hvarje Stift, der Läroverket är beläget, bör välja kunnige och ansedda män inom Läroverkets omkrets, att i dess ekonomiska ärender med Collegium Gymnasticum eller Scholasticum utgöra en Direction, hvilken sammanträder när så erfordras, och förnämligast vid tillfällen af offentliga examina."* Hvad menas här med Läroverkets *ekonomiska* ärender? Skall det blott vara sådana, som angå husets underhåll, möblering, uppvärmning, renhållning o. d. med ett ord: penning-ärender; så kan det vara mindre maktpåliggande, af hvem dessa Ledamöter väljas. Men skall med Läroverkets *"ekonomiska ärender"* förstås sådana, som röra sjefva dess inre organisation och egentliga gång, hvilket synes så mycket troligare, som *offentliga examina* tyckas hänföras till dessa ärender; så anser jag i underdånighet högst betänkligt att åt Ephorus allena öfverlämna valet af dessa Ledamöter. Ephorus blefve derigenom alltför sjelfrådig, och Directionens Ledamöter endast nollor, för att öka värdet af hans enskilda mening. Billigare synes det vara, att låta samtliga de Studerandes målsmän t. ex. hvart tredje år skriftligen anställa val till Directions-ledamöter.

Af samma skäl, som jag ansett betänkligt att åt Ephorus allena öfverlämna utväljandet af Ledamöter till Skoldirectionen, kan jag icke heller annat än i underdånighet gilla den, Sid. 92, omnämnda anmärkning, som vid 1823 års Riksdag blifvit gjord mot det stadgandet i 1820 års Skolordning, *"att Biskoppen skulle vid Skollärares tillsättande först afgifva sitt yttrande."* — Detta skulle nemligen medföra en alltför stor inskränkning i Consistorii-Ledamöternas fria valrätt. Och ingenstädes torde det vara angelägnare, än just i de Ecclesiastica Consistorierna, att bibehålla det allmänna stadgandet, att, i hvarje Collegium, den yngste ledamoten yttrar sig först och Ordföranden sist.

Jag kunde visserligen ännu hafva åtskilligt att anmärka vid Comitéens åsichter rörande Elementar-Läroverken: men i hopp att de anmärkingar, hvilka redan blifvit gjorde, äro

tillräckliga såsom motiver, skyndar jag att i underdånighet uppgifva, huru jag föreställer mig, att den ifrågavarande undervisningen bäst skulle kunna inrättas, med den möjligen minsta rubbning i de redan befintliga Läroverkens organisation: och torde till den ändan få börja med uppgifvandet af följande principer:

1. Läroverken böra vara indelade i vissa grader, och dessa så inrättade att dels den i hvardera meddelade kunskapen utgör ett slags helt och är i allmänna lefvernet fullt användbar, neml. i derefter lämpade förhållanden; och dels att i en lägre ingenting läres, som kan umbäras i en högre.

2. I första graden böra endast de få saker läras, som äro för hvar och en alldeles oumbärliga att känna. I hvar högre grad utvecklas vidare de i den föregående erhållna kunskaperna, och nya påbörjas. Intet ämne lemnas alldeles förr, än nödig fullkomlighet deruti blifvit upphunnen.

3. Hvad som skall rätt fattas af förståndet, bör icke göras till minnesverk: ty det man i barndomen har lärt sig såsom utanläxa, har man vid mognare år svårast att rätt förstå och begrunda.

4. Minnet utbildas tidigare än förståndet. Derföre bör man börja med sådan läsning, hvartill minnet mest erfordras, och endast småningom öfvergå till den, som egentligen skall fattas af förståndet.

5:o Då en och samma praktiska vettenskap skall fortsättas genom flera grader; så bör i den lägsta graden endast resultaten framställas; i den dernäst de närmaste grunderna, och så vidare, samt i den högsta de yttersta grunderna, eller vettenskapens filosofi, hvarigenom den vettenskapen kommer i förbindelse med andra vettenskaper.

6:o Emedan tankegången är väsendtligen lika hos alla människor, måste äfven alla språks mekanism vara ungefär lika. Det första språket är derföre svårast att lära, och med hvart nytt språk man lär, lättas lärandet af ännu fler.

7:o Uti allt lärande bör man börja med det bekanta eller det som ligger närmast, och småningom öfvergå till det mer obekanta eller aflägsnare.

8:o Ordningen för språkstudium bör derföre vara: Tyska, Engelska, Franska, Latin, Grekiska, Hebreiska.

Med tillämpning af dessa principer vågar jag i underdånighet föreställa mig, att Elementar Läroverken borde utgöras af *Folkskolor*, *Trivialskolor* och *Gymnasier*. De 2 senare kunde blifva så organiserade, som Comitéen föreslagit: men *Folkskolornas* organisation torde jag i underdånighet få antyda; äfvensom huru jag anser läroämnena böra på samtliga dessa undervisningsverk fördelas.

FOLKSKOLOR.

Vid inträdet i folkskolan bör någon färdighet redan egas i innanläsning, hvilken der bör fullkomnas, och för öfrigt läras följande stycken, neml. att *skrifva* en redig latinsk handstil; att *räkna* åtminstone quatuor species i hela tal och bråk, samt Regula di tri; en kort *verlds- och naturbeskrifning*, mera utförlig öfver Fäderneslandet, dess läge och alster, historia och samhällsförfattning; det allmännaste af *Svenska språkets grammatik*; någon *mekanik*, med dertill hörande *linearteckning*; och slutligen en förberedelse till *Religionskunskap*, neml. Biblisk historia och Luthers lilla Cateches. Dessutom kunde de som hade röst erhålla någon undervisning i *sång*. Såsom förströelse borde sådana lekar anställas, genom hvilka, på sätt ofvanför blifvit antydt, kroppen kunde utvecklas till styrka, vighet och smidighet, samt vänjas till händighet och alla slags arbeten. Denna skola böra alla gossar¹ genomgå, emellan början af 8:de och slutet af 11:te året; eller åtminstone vederbörligen visa, att de på annat sätt förvärfvat det mått af kunskaper, som utgör denna skolas bestämmelse att bibringa. Sådana skolor böra förestås af *en* vederbörligen kvalificerad

¹ Det kunde visst vara nyttigt, att äfven folkskolor funnos för flickor. Men jag föreställer mig, att flickorna skulle utan särskilda skolor hålla ungefär jemna steg med gossarne: ty hvar gosse blefve helt visst en skolmästare för sina systrar. — För öfrigt förstås det väl, utan särskilt anmärkning, att det endast vore *Folkskolans* kunskapsmått, som Staten skulle fordra af *alla*; och att det sålunda finge bero på hvars och ens fria vilja att förvärfva de kunskaper, som tillhöra Trivial-skolan och de högre Läroverken.

Lärare; samt stiftas i den mängd, att ingen må hafva flera än högst 50 Lärjungar, och ingen Lärjunge längre skolväg än omkring en fjerdedels mil¹.

De härtill erforderliga kostnaderna hoppas jag att menigheterna skulle i allmänhet finnas beredvilliga att sjelfve utgöra; isynnerhet som de derigenom snart kunde vänta en kanhända motsvarande minskning i fattigförsörjningen. I annat fall skulle Rikets Ständer helt visst finnas benägna att skaffa utvägar till ett så högst riksgagneligt ändamål; helst stora besparingar derigenom blefve möjliga att oförtöfvadt göra i andra anslag, såsom till Correctionshus och fångars underhåll, fattigförsörjning o. d. Om ingen annan utväg kunde utfinnas, skulle jag, ehuru eljest hatare af vanliga Statslån, för min del icke tveka att i underdånighet medgifva, det kostnaderna kunde genom ett sådant lån bestridas: så att våra barn och efterkommande, för hvilka dessa skolor inrättades, finge sjelfve betala, hvad deras bildning och undervisning kostat.

TRIVIAL-SKOLOR.

Trivial-skolan kan vara indelad i 4 klasser, och bör kunna genomgås på lika många år, eller till slutet af Lärjungens 15:de år. I *första* klassen böra de i folk-skolan förvärfvade kunskaper och färdigheter vidare utbildas, och början göres med *Tyska språket*, samt *allmän Geografi*. I *andra* klassen böra de förra kunskaperna ytterligare stegras; och *Engelska språket* samt *allmän Historia* tilläggas. I *tredje* klassen likaledes; samt början göras med *Franska språket*. I *fjerde* klassen fortsättas alla de föregående ämnena; och såsom nytt studium torde *Mathematik* böra tillkomma.

¹ Detta förslag grundar sig på den förutsättning, att skolgången måste göras så litet kostsam som möjligt för menige man. Meningen är sålunda, att Barnen skulle kunna gå om morgonen till Skolan, hafva sin middagsmat med sig, och gå hem igen mot aftonen. Kunde föräldrarna inackordera sina barn att bo på stället, der skolan vore, eller i dess grannskap; så kunde skolorna vara längre åtskilda, nästan huru långt som helst, — och detta vore i de glest bebodda orterna alldeles nödvändigt.

GYMNASIER.

Gymnasium kan förblifva indeladt i tre klasser, hvilka böra kunna genomgås på hvar sitt år, och sålunda Gymnasium lemnas vid fyllda 18 år. Under fortsättning af de i Trivial-Skolan började läroämnen, och deras vidare utbildning, torde i *första* klassen början böra göras med *Latin* och *Kemi*, samt med *Svenska Disputations-öfningar*: i *andra* klassen med *Logik* och *Naturrätt*: samt slutligen i *tredje* klassen med *Grekiska*, *Psychologi* och *utförlig Christendom*. Från Latin och Grekiska samt ett lefvande språk borde likväl dispense kunna erhållas, mot skyldighet, att använda den dertill bestämda tiden på en eller flera af Lärjungen valda kunskaper eller färdigheter, för att deruti kunna hinna så mycket längre.

Men det är alldeles nödvändigt, att undervisningen, åtminstone vid samtliga Elementar-Läroverken, sker efter allmänt antagne Läroböcker: och på deras beskaffenhet, samt sättet huru de begagnas, beror, näst på Lärarnes gåfvor och nit, helt visst förnämligast den frukt, som man kan vänta sig af undervisningsverken. Öfver detta ämne vågar jag i underdånighet tala af erfarenhet. Jag har neml. fordom i 10 år sysselsatt mig med enskilt undervisning för barn; och nu sednast lika länge förestått det i Hufvudstaden befintliga allmänna Undervisningsverket för Barnmorskor. Det är isynnerhet denna sednare erfarenhet, på hvilken jag vågar i underdånighet stödja mig. Lärlingarne hafva varit till antalet 400, nästan alla rå och alldeles obildade. Och likväl har det lyckats mig att bringa alla till den höjd, deras pund medgifvit; och de flesta vida högre, än man i allmänhet kunnat anse möjligt, eller jag sjelf vågat hoppas. Jag nämner i underdånighet detta blott såsom stöd för min mening om sättet, huru en Lärobok bör vara inrättad och begagnas. Vid författandet af en *Lärobok* anser jag nemligen följande principer böra iakttagas:

1. *En sådan utgångspunkt bör väljas, att ämnet derifrån kan steg för steg utvecklas, utan att någonstädes behöfva omnämna någonting väsendtligt, som först längre fram sjelf förekommer till förklaring.* Sålunda skulle jag vilja, att t. ex. en

Lärobok i Christendomen började med en blick på Verlden och Naturen; derifrån öfverginge till Verldens uppkomst eller Skapelsen; hvilka egenskaper Skaparen måste ega; hvad Han fordrar af menniskan; huru hon förlorat förmågan att uppfylla dessa fordringar; och slutligen hvad medel blifvit henne beredde till Salighet.

2. *Indelningarne böra vara strängt Logiska och alla begrepp bestämmas med yttersta noggrannhet.* Det är med en bok likasom med en stor Stad. Ju rakare Stadens gator äro, och ju fullkomligare de skära hvarandra uti räta vinklar, desto lättare är det för fremlingen att orientera sig och lära sig hitta dit han vill. Och hvad gatorna äro i Staden, det äro indelningarne i Boken.

3. *Framställningen bör helst vara Aphoristisk, så att Läsaren må förnimma, att han med hvar sats gör ett nytt steg rakt fram emot målet.* Jag kan sålunda för min del icke gilla den så kallade Catechetiska methoden, eller framställningen i frågor och svar. Ty dels blir föredraget långsläpigt derigenom, att samma sak måste mer eller mindre förekomma både i frågan och svaret: dels blir tankegången allt för mycket afbruten, slingrig och vacklande, genom nödvändigheten att ofta upplösa den enklaste sak uti flera frågor: dels skulle försöket att undvika nyssnämnde olägenhet, medföra, såsom man vanligen ser, det felet, att det svaras på vida mer, än som blifvit frågadt: och dels slutligen att denna method lämpar sig alltför mycket till utanläsning, för att göra saken rätt fattlig af förståndet, och vänjer Lärjungen att i den uppgifna satsen icke se svar på mer än en enda bestämd fråga, då han deremot eljest skolat betrakta den från flera sidor, och finna svar på mångfalliga olika frågor.

4. *Föredraget bör vara enkelt och klart, samt alla konstord valda efter Språkets anda, så att de utan förvillelse bestämdt uttrycka hvad de skola beteckna.* De som tro, att man bör skrifva barnsligt och enfaldigt, för att göra sig förstådd af barn och enfaldigt folk, misstaga sig helt visst högeligen. Jag har åtminstone vid mina föreläsningar för Barnmorske-Lärningar alltid funnit, att äfven de enfaldigaste kunna lättare uppfatta ämnena, i samma mån dessa äro systematiskt och

strängt logiskt uppställde, samt med vettenskaplig noggrannhet uttryckte.

Beträffande sjelfva *undervisningen*, anser jag, såsom ofvanför blifvit i underdånighet antydt, ingenting, som skall fattas af förståndet, böra få läsas utantill. Bäst vågar jag i underdånighet tro det vara, att Läraren uppläser ett stycke ur Läroboken, samt dervid fäster Lärjungarnes uppmärksamhet på allt, som kan vara anmärkningsvärdt, förklarar saken ännu ytterligare, och upplyser den efter behof med exempel. Nästa timme bör Läraren genom frågor förut utröna, huruvida hans förra föreläsning blifvit riktigt uppfattad och lagd på minnet, innan han börjar att föredraga ett nytt stycke; eller ock kan han hålla dylika Repetitions-förhör mera sällan, t. ex. en gång i veckan, eller ock under sista hälften af terminen, sedan hela boken eller den föresatta delen deraf blifvit medelst vanlig föredragning genomgången.

Språkläsning bör, åtminstone vid det första främmande Språket, börjas med dess uttydning på modersmålet, innan Grammatikan företages. Man bör nemligen gå med det främmande språket ungefär samma väg, som med modersmålet. Detta har man redan tillegnat sig, innan Grammatikan kommer i fråga. Hvad Grammatikan är för Språket, det är Logikan för Tänkandet. Men menniskan kan tänka, innan hon studerar Logikan, genom hvilket studium hon blott blir medvetande af sättet, hvarpå hon tänker, eller med andra ord, lär sig att reflektera öfver sitt tänkande. Likaledes bör man, innan lagarne för ordens sammanbindning kunna fattas, väl hafva ett visst förråd af sjelfva de ord, som skola sammanbindas.

Jag vågar derföre i underdånighet föreställa mig, att om *Tyskan* blefve det första främmande språk, som skulle läras, så borde undervisningen inrättas ungefär på följande sätt: Under det att Declinationer och Conjugationer lärdes utantill, borde, till en början, Läraren ljudeligen punktvis uppläsa ett stycke ur en läsebok, uttyda det på modersmålet, anmärka de ord, som hade mästa likheten med Svenskan, och visa huru hvart ord kunde uppsökas i Lexicon, hvilken anvisning också

kunde i sjelfva läseboken införas. Ett sådant stycke skulle Lärjungarne hemma läsa öfver, och nästa dag göra reda för. Efter hand kunde Lärjungarne börja att hemma sjelfve läsa öfver, utan Lärarens föregående föreläsning. Småningom kunde början göras med de allmännare och enklare grammatikaliska reglorna. Och slutligen borde öfversättning företagas från Svenskan på det främmande språket. Korteligen: Undervisningen bör blott vara en ledning för Lärjungen till sjelfverksamhet.

OM UNIVERSITETERNA.

Comitéen undersöker, sid. 102—105, *"huruvida tvenne särskilda Universiteter i vårt land må anses nödiga, samt i detta sistnämnda fall, huruvida det förenade Universitetet helst borde förblifva på samma ställe, der det ena af dem för det närvarande finnes, t. ex. i Upsala, eller förläggas till någon annan ort, t. ex. till hufvudstaden."* Den delen af frågan, som rör de båda Universiteternas förening till ett enda, besvarar Comitéen, sid. 102. 103, i mitt tycke ganska riktigt, genom den viktiga anmärkning: att det *"synes vara nyttigt, att i vårt land tvenne särskilda universiteter finnas, på det att emellan Lärarne vid dem en ädel täflan må underhållas, och Lärjungarne äga tillfälle till ett fritt, af deras förtroende till Lärarnes skicklighet bestämdt, val emellan båda."* Men Comitéen har underlåtit att upptaga de icke mindre viktiga frågorna: huruvida Upsala universitet borde flyttas till Stockholm, och det andra antingen förblifva der det nu är, i Lund, eller förläggas till någon tjenligare ort, t. ex. till Götheborg; eller ock jemte de båda gamla universiteterna, ett nytt inrättas i Hufvudstaden?

Comitéen ogillar i allmänhet, sid. 103—105, inrättande af Universitet i *Hufvudstaden*. Men af de skäl, som för denna dess mening blifvit anförde, äro somliga alltför svaga, t. ex. sid. 103, *försvärandet af den Academiska Disciplinens tillhöriga handhafvande, — och det redan nu dryga Examens-besvärers förökande:* och somliga tyckas till och med snarare bevisa motsatsen, t. e. sid. 105, att *"i en Hufvudstad har det prak-*

tiska vanligtvis en afgjord öfvervigt," hvilken *"öfvervigt skulle troligen komma att röja sin inflytelse på den vettenskapliga andan vid ett der anlagdt Universitet."* — Men vore det verkligen så illa, om den vettenskapliga andan toge en *praktisk* rigtning? Eller hvartill gagnar det Academiska vetandet, om det saknar praktisk användbarhet? Eller månne icke praktiken och erfarenheten böra vara en kontroll och ett prof på Theoriernas duglighet? — Lika beskaffadt tyckes äfven det skäl vara, som Comitéen, sid. 105, hemtar från farhågan, att *de Studerandes och Lärarnes uppmärksamhet skulle i Hufvudstaden vändas åt Politiska förhållanden.* Ty det vore väl i sjelfva verket icke så illa, om Nationen kunde väckas ur den politiska lethargi, hvori hon tyckes hafva så stor benägenhet att insjunka, och som, sig sjelf lemnad, så lätt kan öfvergå till yra eller konvulsioner. Eller månne tankens vändande åt betydelsen af politisk frihet verkligen är i vårt constitutionella Sverge så vådlig, som *den* förmodligen föreställde sig, hvilken en gång lär hafva befallt, att den i en ny Skola började läsningen af *Sallustius* skulle afbrytas, emedan den författaren vore alltför frisinnad, och *Julius Cæsar* i stället begagnas, — denne störtaren af Roms frihet.

Såsom ytterligare skäl mot inrättande af Universitet i Hufvudstaden, anför Comitéen, sid. 104, att *"på ena sidan anledningarne till förvillelser blefve i Hufvudstaden långt flera, och på den andra den Academiska Disciplinen nödvändigt måste blifva till sin inflytelse försvagad, genom omöjligheten af en närmare uppsigt öfver de kring en vidsträckt och folkrik stad spridda ynglingarne."* Men om Stockholm verkligen erbjuder flera tillfällen till förvillelser, än en Småstad, så lemnar den också ännu vida säkrare utvägar till ordningens vidmakt-hållande. Dessutom skulle detta skäl säkrast kunna alldeles undanrödjas, genom ganska lätt verkställda inrättningar, t. ex. ett slags Student-Contubernier o. d. — För öfrigt kunde knappt någon yngling komma till hufvudstaden, utan att der finna någon Släkting eller Bekant, till hvilken han kunde hylla sig: en förmån som de flesta måste sakna i en småstad.

Slutligen tror Comitéen, sid. 104, att *"för de flesta Studerande skulle troligen vinstandet vid ett i Hufvudstaden anlagdt*

Universitet blifva betydligt kostsamare, än det för det närvarande är vid någotdera af våra Universiteter. — Äfven härutinnan torde förhållandet snarare vara alldeles motsatt. Ty dels är det högst troligt, att uppehållet verkligen skulle kunna erhållas för bättre pris i Hufvudstaden; och dels kunde denna erbjuda de Studerande flera tillfällen till särskilt förtjenst, t. ex. genom barns undervisning, renskrifning, räkningars förande för handverkare, o. d.

Men om någon ännu kunde tvifla på nyttan af ett Universitet i Hufvudstaden, så torde till dess öfvertygande knappt något starkare skäl kunna ytterligare anföras, än just ett inkast, som Comitéen, sid. 103, anført och icke ens bjudit till att vederlägga, neml.: ”Att ett i Hufvudstaden anlagdt Universitet skulle der väcka ett lifligare interesse för alla litterära ämnen, och således verka fördelaktigt på Hufvudstadens egen odling, hvaremot Hufvudstadens inflytelse skulle sätta Universitetet i en närmare förbindelse med det offentliga lifvet, samt hos dess både Lärare och Lärjungar förekomma eller utplåna det Pedanteri och den Skråanda, hvilken, enligt hvad man föreställer sig, alltid blir rådande vid ett i en mindre stad beläget Universitet.”

Men oakadt jag sålunda för min del är öfvertygad, att ett Universitet i Hufvudstaden skulle vara i och för sig sjelf ganska nyttigt, och med tiden helt visst torde komma att der inrättas, antingen jemte de båda andra, eller genom det närmast belägnas ditflyttning; så skulle jag likväl icke våga i underdånighet tillstyrka ett sådant förslags ofördröjliga verkställande, dels för den dryga kostnad, som det skulle medföra för Staten, samt dels för den moraliska skörbjugg, lättja, flärd och yppighet, hvaraf en stor del af hufvudstadens befolkning nu tyckes vara angripen. Ty förr än denna surdeg hunnit någorlunda jäsa ut, och framför allt den efterlångtade förändringen med de lägre undervisningsverken hunnit bära frukt, skulle det förmodligen vara förtidigt att inrätta ett Universitet i Hufvudstaden.

Theologiska Faculteten skulle, enl. Comitéens förslag, sid. 107, utgöras af 4 Professorer, och deribland en i *Kyrkohistorien*. Men denne tyckes kunna umbäras; helst han knappt

torde kunna föreläsa annat, än hvad de Studerande skulle på egen hand kunna ur böckerna inhemta.

I *Philosophiska Faculteten* föreslår Comitéen icke mindre än 3 Professorer blott i *Historien*, nemligen en i *Allmänna Historien*, en i *Svenska Historien* och en i *Statskunskapen*. Af dessa tyckes en kunna indragas, nemligen derigenom, att de två sistnämnde Läroämnena förenades. — Deremot har Comitéen icke upptagit någon Professor i *Mineralogien*; hvilken Lärare likväl tyckes vara af behovet så mycket mer påkallad, som Mineral-Riket utgör den väsendtligaste källan för Sveriges export.

Comitéen föreslår väl, sid. 121, de *Lärdomsprof*, genom hvilka *Venia docendi* skall vinnas: äfvenledes, sid. 119. 120, det sätt, huru rum på förslag till Lärare-sysslor skall bestämmas; men har icke yttrat någonting särskilt rörande Lärdomsprofven för de olika beställningarne. Dessa prof tyckas likväl böra vara helt olika för en Professors-beställning, än för en Docentur. Då nemligen *pro venia docendi* fordras, utom Disputationsprofvet, ”några timmars offentligt föreläsningsprof — — antingen efter fullständigt skriftlig utarbetning, ”eller enligt ett utkast — —;” så tyckes, för en Sökande till Professors-beställning, denna föreläsning böra hållas efter någon viss korrt, t. ex. en timmes, betänketid, öfver ett ämne, som han sjelf fått välja utaf 3, hvilka han utlottat bland en mängd, som faculteten dagen förut uppgifvit.

Comitéen tillstyrker, sid. 140. 141, att det nuvarande förhållandet med *Rectorsombytet* bör bibehållas. — Att Rector ombytes, anser äfven jag vara ganska riktigt; men jag skulle blott i underdånighet vilja, att Consistorium hade fri valrätt, i stället för att Rectoratet nu går i en bestämd tur. Mången kan nemligen vara en bra Professor, och likväl alldeles icke duga till Rector.

På 143:dje sidan yttrar Comitéen sig på följande sätt: ”Att den *Academiska Disciplinen* i hela dess vidd bör vårdas af Rector och den *Academiska Senaten*, synes af sig sjelf klart, och har, så vidt Comitéen känner, aldrig af någon blifvit bestridt.” — Detta beror på den utsträckning man gifver begreppet: *Academisk Disciplin*. Om dermed blott förstodes

Disciplina literaria; så skulle jag ej tveka att äfven i underdånighet gilla Comitéens åsigt. Men då jag finner Comitéen utsträcka denna makt till de Studerandes alla borgerliga förhållanden; så nödgas jag i underdånighet alldeles bestrida denna borgerliga Disciplin- eller rättare Polismakts öfverlemnande åt Rector och den Academiska Senaten. Skälen för detta mitt bestridande skola nedanför i underdånighet antydvas, vid granskningen af den så kallade Academiska Jurisdictionen.

Angående den *Academiska Jurisdictionen*, medger Comitéen, sid. 147, att den skulle i en Hufvudstad kunna umbäras, ”*emedan en sådan Stads folkrikhet gör det angeläget, att så mycket möjligt är concentrera hela dess Styrelse.*” — Men då det i en större stad är *angeläget* att concentrera Styrelsen; så skulle det på sin höjd kunna vara *öfverflödigt* i en mindre; men rent af *skadligt* tyckes det aldrig kunna blifva.

Såsom skäl för den *Academiska Jurisdictionens* bibehållande, anför Comitéen, sid. 147, ”*att den åt den Academiska Senaten uppdragna Disciplinmakten kan bättre och fullkomligare utöfvas, då den tillika är förenad med den egentligt Juridiska Domsrätten.*” — Men om alla borgerliga och rent Juridiska mål afskildes ifrån den *Academiska Disciplinmakten*, och denna inskränktes till blott ett slags *Disciplina literaria*, eller den disciplin, som rör Lärarnes och de Studerandes ömsesidiga och inbördes förhållanden till hvarandra, i afseende på sjelfva Undervisningsverket, eller med andra ord: i deras egenskap af Lärare och Studerande; så förfölle den *Academiska Jurisdictionen* af sig sjelf. Och derigenom skulle den *Academiska Senatens* litterära disciplinmakt, hvilken bör verka mer genom ett moraliskt inflytande, än genom rättighet att tillämpa fysiska straff, helt visst vinna i styrka och blifva af de Studerande mer vördad, då Lärarne sluppe att på Domarsätet äfventyra det anseende de förvärfvat i kathedern. Man kan nemligen icke begära, att *Academiska Lärare* skola förstå Lagskipningen. Man får också nästan beständigt se Consistoriella Rättegångar blifva ett åtlöje, icke blott för de lagkuniga, utan äfven för sjelfva den Studerande Ungdomen. Lärarnes anseende måste således, långt ifrån att genom den *Academiska*

demiska Jurisdictionen i ringaste mån ökas och befästas, derigenom nedsättas eller till och med alldeles förstöras.

Vidare anför Comitéen, sid. 147, såsom skäl för den *Academiska Jurisdictionens* bibehållande; att, ”*då egentligen alla en Studerandes förbrytelser tillika utgöra Disciplinsbrott; — så skulle det vid alla sådana mål blifva ganska svårt, om icke omöjligt, att skarpt och noggrannt afsöndra det Disciplinära från det Juridiska.*” Men detta borde väl ej blifva svårare för Consistorium Academicum i afseende på de Studerande och öfriga Academistaten, än t. ex. för Sundhets-Collegium i afseende på dess underlydande Läkare, Kirurger, Apothekare, Badare och Barnmorskor; eller för ett Consistorium Ecclesiasticum i afseende på dess underlydande Prester, Skollärare, Klockare m. fl.

Slutligen yttrar Comitéen, sid. 147. 148, till stöd för sin mening om nödvändigheten af den *academiska Jurisdictionens* bibehållande, att, ”*för Stadens Allmänna Domstol, hvilken ej står i samma förhållande till de Studerande, eller öfver dem äger samma faderliga myndighet, som den Academiska Senaten, skulle ock utöfningen af dess Domsrätt öfver dem må hända icke alltid blifva utan sin svårighet: den skulle möjligtvis ofta föranleda åtskilliga oordningar å de Studerandes sida, hvilka nu äro okända.*” Den fruktan Comitéen här låter påskina, att de Studerande icke skulle låta styra sig af Stadens allmänna Polismakt och Domstolar, visar just bäst nödvändigheten af den *academiska Jurisdictionens* afskaffande. De Studerande böra nemligen framför allt uppfostras till noggrann laglydnad, såsom grunden för borgerlig frihet. Eller skulle väl någonting kunna vara orimligare, än att låta dem, hvilka skola danas till Statens Embetsmän, och att underhålla den heliga altar-elden i upplysningens tempel, uppväxa i sjelfsväld och förakt för Rikets allmänna lagar och domstolar? Nej, jag skulle tvärtom för min del i underdånighet önska, att lydnad för dessa lagar och domstolar måtte anses för det första och angelägnaste, som ynglingen borde lära vid Universitetet.

Comitéen vill, sid. 152, ”*att inga andra böra vid Universiteterna få såsom Studerande inskrifvas, än de, hvilkas före-*

gående vandel varit till den grad oförvillig, att de kunna utan vanheder för Universitetet derstädes emottagas." Comitéen föreslår därför, "att för de ynglingar, hvilka ej förete något betyg ifrån offentligt Läroverk, bör det af församlingens Pastor afgifna Sedebetyget tillika innehålla, att ynglingen, så så vidt kunnigt är, icke något offentligt Läroverk bevistat." — Men jag vågar i underdånighet tveka, om det kan vara rätt att, för en yngling, som i sin barndom felat af oförstånd, och genom flera års välförhållande försonat sitt fel, göra tillträdet till ett Universitet för alltid omöjligt. Och måne icke en yngling, som egnar sig åt studier, bör få tillgodonjuta samma rätt, som alla andra medborgare, nemligen att Presten lär ur attesten få utelenna berättelsen om undergången straff, sedan han vunnit öfvertygelse om den straffades förbättring? — Åtminstone hade Comitéen bordt bestämdt uppgifva, hvad den anser vara för ett Universitet *vanhederligt*, och icke öfverlemna detta åt godtycket.

Comitéen har, sid. 170, inskränkt den "*Philosophiska eller humanistiska afdelningen af den Juridiska examen till trenne hufvudämnen, — nemligen den Philosophiska Rätts- och Samhälls-Läran, Historien och Statskunskapen.*" — Men måne icke åtminstone *Logik och Psychologi* äro för hvarje Jurist alldeles oundgängliga?

I Comitéens, sid. 173, gjorda tillstyrkande att flytta rättigheten till inträde i Civil eller Militärisk tjänst ifrån 18 till 21 års ålder, kan jag för min underdåniga del icke instämma. — Om ynglingen tidigare vunnit nödig stadga, och kan bestå de erforderliga kunskapsproffen; så tyckes det desto mindre vara skäl att förmäna honom genast inträda i Statens tjänst, som hans befattning blir de första åren lönlös och föga makt-påliggande.

Att, såsom Comitéen, sid. 179. 180, föreslagit, 12 *approbatur skulle gifva rättighet till Magister-värdighet*, utan afseende på de vettenskaper, hvori Examinatus blifvit approberad, synes vara alltför betänkligt. Ty om han i Upsala erhållit *Laudatur*, som svarar mot 3 approbatur, t. ex. i Oriental-Språken, Grekiskan, Politiken och Esthetiken; så skulle han kunna blifva *Philosophiæ Magister*, utan att vara godkänd i

någon enda hvarken af de egentligen Philosophiska disciplinerna, eller dem som röra kännedomen om Naturen, och icke ens i Latinska Språket.

Enligt Comitéens förslag, sid. 184. 185, svarar den Första Examen vid Carolinska Medico-Kirurgiska Institutet jemnt mot *Medicinæ Candidat-Examen vid Universiteterna; och den Andra mot Licentiat-Examen.* — Men när allting sålunda är i afseende på sjelfva Examina alldeles lika; hvarföre skall då Lasarettstjenst föregå den 1:sta Examen vid Institutet, men icke fordras vid Universitetet förr, än vid Licentiat-Examen? Och när 2:dra Examen vid Institutet jemnt svarar mot Licentiat-examen vid Universitetet; så tyckas vilkoren för båda Läroverkens Examinati att vinna *Medicinæ Doctors* värdigheten böra vara enahanda, likasom de äro det för erhållandet af *Chirurgiæ Magisters* graden. Till denna senare fordras nemligen för båda en och samma Operations-examen. Hvarföre skall då icke af samma skäl den, som vid Institutet undergått 2:dra examen, kunna, lika så väl som Licentiaten, erhålla *Doctors* värdigheten blott genom *Gradual-Disputation* och *Lectiones præcursoriæ*? Hvarföre skall han, sid. 187, "*inför Medicinska Faculteten vid någotdera af Universiteterna undergå ett emot både Medicinæ Candidat- och Licentiat-Examen svarande Colloquium familiare, till utrönande af hans medicinska insigter?*" Dessa insigter har han ju redan genom examen vid Institutet ådagalagt. — Detta förhållande vågar jag för min del i underdånighet anse alldeles oformligt, och till sina följder högst vådligt. Genom det lätta tillfället för Faculteterna att i *Colloquium familiare* kunna skymfa *Chirurgiæ Magistrar*, skulle alltid en obehaglig spänning bildas och underhållas emellan Läroverken; en spännig, som lätt skulle kunna urarta till de för all vettenskaplighet mäst fremmande och menliga förhållanden. Jag vågar därför i underdånighet föreslå, att en *Chirurgiæ Magister* må erhålla *Doctors* värdigheten blott derigenom, att han vid någotdera af Rikets Universiteter aflägger de återstående lärdomproffen, neml. *Gradual-Disputation* och *Lectiones præcursoriæ*.

I *Juridico-Philosophica Candidat-Examen* föreslår Comitéen, sid. 188, befrielse, bland annat, äfven ifrån *Kemien*. — Men det vore för en Domare helt visst icke onyttigt att sjelf kunna någorlunda bedöma eller åtminstone rätt förstå Läkares eller andra Vederbörandes betyg, t. ex. i mål rörande förgiftning o. d. — Likaledes kan jag, som redan förut, sid. 52, yttrat den underdåniga öfvertygelsen, att åtminstone vissa delar af den Theoretiska Philosophien, nemligen Logik och Psychologi, borde ingå i den allmänna juridiska bildningen, icke underlåta att i underdånighet ogilla Comitéens, sid. 188, framställda mening, att Doctors-värdigheten skulle i den Juridiska faculteten kunna erhållas, utan föregången approbation i den *Theoretiska Philosophien*; denna vettenskap för sjelfva tänkandet, och den, utom hvilken inga kunskaper kunna i någon väg uppnå värdighet af vettenskap. Uti sitt yrke synes ingen, mindre än Juristen, kunna umbära godkänd insigt i den theoretiska Philosophien.

Dessa äro de väsendtligaste af de anmärkningar, som jag trott mig finna skäl att i underdånighet göra vid det af Comitéen till öfversende af Rikets allmänna Undervisningsverk afgifne Betänkande. Outsägligen skulle det glädja mig, om de i något afseende kunde finnas förtjenta af EDERS MAJ:TS nådiga uppmärksamhet. Men i alla fall vågar jag i underdånighet hoppas, att EDERS MAJ:T åtminstone täckes i nåder anse dem såsom en underdånig gärd af tacksamhet, för den, gemensamt med hela svenska folket, erhållna dyrbara rättighet att till EDERS KONGL. MAJ:T directe få i underdånighet yttra mig öfver denna så ytterst viktiga sak, innan den till vidare handläggning företages.

Med djupaste undersåtlig vördnad, trohet och nit framhärdar

Stormächtigste Allernådigste Konung!

EDERS KONGL. MAJ:TS

underdånigste och tropligtigste
tjenare och undersäte.

P. G. Cederschjöld.

Art. Obst. Profess.

Stockholm den 4:de Augusti 1832.

TAL

VID INVIGNING AF

NYA KATEDRAL-SKOLEHUSET

I UPSALA

DEN 21 OKT. 1837

UTI

H. M. KONUNGENS

OCH

H. K. H. KRONPRINSENS

höga öfvervaro

af

J. O. WALLIN

Erke-Biskop.

Ungdomen sjöng Ps. 138 v. 7, 8, 9.

Gif lycka, Gud, till all god verk &c.

Gif lycka, Gud! gif bestånd, äfven åt detta goda verk, detta i nya hyddor inbjudande, med nya förhoppningar uppstigande, vishetens och dygdens Läroverk! Gif framgång och välsignelse åt allt, som, från denna högtidliga stund, här läres och arbetas till din ära, vårt släktes förädling och vårt samhälles gagn, — allt, som här tänkes och talas och förehafves, så som nu, så ock framgent, i ditt öfver alla namn stora, tillbedjansvärda namn, Treenige, Allsmåktige, Barmhertige Gud! Fader, Son och Helige Ande!!!

Högtidlig är dagen. Landets milde Fader, åtföljd af sin throns och sitt hjertas Arfvinge, — lifvande, med den till alla barnen sträckta kärleksblicken, äfven de yngsta, de minsta, — nedstiger i dag i en krets af dessa, och gläder sig åt deras glädje, och hör med välbehag huru deras enkla sång och bön inviger boningen, i hvilken Han inbjuder dem och i tiderna efterföljande ungdoms-skaror, att här grundlägga de kunskaper, utveckla de egenskaper, fostras i de grundsatser och dygder, hvilka i alla tider utgöra hufvudvillkoren för Samhällets, Vettenskapens och Kyrkans oskiljaktiga bestånd, förkofran och trefnad.

En i sanning ej blott för stunden högtidlig, men för obegränsade tider betydelsarik dag! då Samhällets högsta jordiska Vårdare lemnar ett så omiskänneligt bevis på en omsorg, sträckt med ljus blick och gifmild hand neder till sjelfva grundvalen, utgångspunkten, för samhällig odling, välfärd och ära: de på lifvets bana först inträdande mennisko- och medborgare-ämnenas utbildning till hvad de i mognadens år kunna

och böra blifva för Menskligheten, Staten och sig sjelfva. Han förmådde mycket, och Han ville det Han förmådde: hägn, muntran och stora uppoffringar. Denna hyllning från Thronen af det för världen ringa, men dock för världen viktigaste, — detta i handling uttalade Konunga-ord, som återkallar det gudomliga: *Ser till, att J förakten ingen af dessa små*, — är ett ord till oss, hvilkas kall och namn är Lärostand i Kyrka och Skola, att hålla i helgd och ära äfven skolstoffet, hvarur det bästa dock vexer, — att vilja det ock *vi* förmå: trogen omvårdnad, oförtruten verksamhet, harmlös täflan, oväldig nitälskan för det mest maktpåliggande i det menskliga släktets, det menskliga samhällets, fortgående lif och fortsatta historia, — om det annars ligger någon makt uppå att ansa roten, som ger saft och kraft åt sjelfva trädet, och så framt hennes fredande, vattnande och rätta uppdragelse betyder något för telningen, som vill utan hinder spira opp mot himmelen och från fullvuxen stam skjuta grenar öfver jorden med frugt och skugga.

Frågan *derom*, frågan om vigten och angelägenheten af en till sedlighet och kunskap samverkande, ändamålsenlig ungdomsbildning, kan ej hos odlade folkslag finna mer än ett svar, och behöfver ej bland oss framställas. Det är blott frågan *huru*, som bland oss framkallat olika meningar, ehuru lika ädla till grund och syfte, kämpande ej för egen men sanningens seger, högaktande hvarandra under sjelfva kampen, och skådande med samma längtan, samma hopp, mot stunden, då frid skall mäklas af den lugna besinningen och en samlad erfarenhet stadfästa fördraget. *Hvad lider tiden?* Må Väktarena svara, när Konung och Folk med helig rätt tillspörja oss *derom*. Äfven jag ställdes oförtänt i väktarerådet på murarna af det Zion, i hvars vänliga skygd mennisko-odlingen både gladeligast och tryggast knyter sin knopp och slår ut sin krona. Skulle jag ej bekänna min tro, att Fredsförslaget i sina grundlinier redan ligger färdigt inom oväldiga bröst, och att fredens villkor mellan de krigförande Ideerna är icke någons deras nederlag, men hvarderas befastade rätt, — icke utrymmande af fältet, men fredligt sammanboende derpå, — icke söndring och förstörelse, men förbund och styrka. Det gamla

Rom, till omfång och inflytande redan inskränkt af tidernas och tingens makt, bör ej längre äflas om ett uteslutande välde öfver världen, som ej mera har det af nöden och derföre ej fördrager det. Det Klassiska Släktet skall uppfriskas af inströmmande bildsam lifskraft, men icke förträngas af en bildstormande våldskraft, — skall gifva med sig af rummet, men ej öfvermannas af mångtalet, ej utrotas af en orolig nyhetslustas förfinade barbari. Den nya Stammen, som, med ungdomligt mod, på Laviniska stranden tillkämpat sig borgarrätt och penater, skall vörda *Capitolium* och *Forum* och *Tusculum* och *Tibur*. Med vördnaden för det i sitt slag fulländade, som de gamle tankens, handlingens och konstens Heroer efterlemnade, — med helgdhållandet, vården och användelsen af detta rika arf, stå och falla själsodlingens och människovärdets grundfästen: vettenskapen, ideerna, det rena sannings- och skönhets-sinnet, den äkta humaniteten. Förloras dessa, hvad är väl kvar? — Måhända en färdigare räknekonst att förvärfva och njuta, en mera utstuderad lefnadskloket att begagna medlen dertill, en lifligare pristäflan om högsta vinning för minsta besvär, en vaknare uppfinningsgäfv på ginvägar till timlig välbehållenhet, en allt utbreddare behändighet att tillegna sig dem, en i massorna rörlig råkraft genom sannolikare hopp om byte eller genom en stegrad ärelust på ytligt skimmer. Ditåt lutar tiden med sin tankerigtning, sina maningsrop och mängden af sina fostringsläror. Gagn, praktisk användbarhet, materiell förkofran, är dess lösen. Och vi fördömma den icke; vilje blott att den ej skall öfverljuda andra och djupare röster, med hvilka den både kan och bör bringas i samklang. Det är, i vårt släktes utvecklingsgång, något som är öfver den enskilda nyttan, öfver sjelfva samfundsnyttan: det är vården om mensklighetens högre lif, hvilket, från sin ljusa, mot oändligheten sträckta bana, genomtränger och förädlar allt, som på jorden, under längre eller kortare stadier, går parallelt med dess linie. *Hon* är grundlinien, efter hvilken allt måste mätas och jemka sig, om det skall äga värde, och till hvilken allt måste hänföras och trygga sig, om det skall äga bestånd. De jordiska intressena kunna korsa henne eller skilja sig ifrån henne; de straffa sig

då sjelfva. Men hon viker ej ur sin led, om ock få äro de som finna henne. Och finner henne en gång ingen, så går det som med Evangelii ljusastaka, der första kärleken öfvergifves: den varder bortstött af sitt rum. Det blir svårt att sedan tända den; och den ersättes ej med skenet från de kol-eldar, vid hvilka den jordiska fliten spinner sina trådar, bakar sitt bröd eller smälter sina metaller.

Derföre i ett land, hvarest andeljuset en gång är tändt, — om det ock ej straxt lyser som en stjärna af första storlek på himmelen, ej heller tjenar till lyckta för timliga skattsökares nattvandringar, — der skall ej någon faderlig eller ens någon statsklok Styrelse neka det sin vård eller ställa det under skäppan. Mensklighetens högre lif d. ä. sanningens, det godas och det skönas lif, skall den ej sätta på vågspel eller undandraga det medlen, som det, under tidernas framfart, behöfver, till väckelse der det slumrar, eller till näring der det vaknat. Bland dessa medel lemne vi ett högt rum åt den klassiska bildningen, sådan den öses ur sjelfva källorna, de djupa och klara, ej ur så ofta både låggrunda och grumliga afledningar. Omedelbart, således både outspäddt och oafnjuggadt, måste ur första handen mottagas, och öfvergå till saft och blod, det storartade och natursanna i anda och känsla, det enkla, gedieгна, lugnrikt höga, harmoniskt sköna i tanke, tankegång och ord, hvilket utgör Antikens väsende, kännemärke och företräde, och till hvilket, såsom till en grundtyp i alla tider, menskligheten skall sansad återkomma från känslo-yra, tanke-skefhet och språkförbistring. Men såsom den ädla metallen, hvilken gömmer sig i schacktets åldriga djup, ej sjelfmant och utan ansträngd menniskokraft kommer i dagen, så är det ock med uthållig möda och rastlös håg de andeskatter, som ligga på klassicitetens djup, skola förvärfvas, och hvilka, tid efter annan samlande sig med förkärlek inom begåfvade bröst, ifrån dem sedan utpregla sig till det mynt af hallt och klang, som sprider sig i alla riktningar af lifvet. Och mödan i sig sjelf, är den ej ett guld? Den ädla mödan, som med lif och lust egnar sig åt dessa föremål i de bildsamma åren, gifver den ej ihärdighet åt sträfvandet, näring åt forskningsandan, reda åt begreppet, skärpa åt omdömet, — renhet, flärdlöshet,

oegennyttia åt afsigterna, — fasthet, lyftning och lugn åt karakteren? Egenskaper, som väl förtjena tagas i beräkning, antingen det gäller att bevara dem der de förefinnas eller att mana dem tillbaka der de möjligen äro stadde i flykten!

Men är de klassiska studiernas frugt så herrlig, stor och skön, böra då (frågar man) alla dertill hållas, hvilka på kunskapsbanan ämna sig något längre än menige man? Jag svarar: alla som dertill äro af naturen skickade genom utrönta omisskänneliga anlag. Och här träffe vi på de gamla Skoltheoriernas hufvudlyte, häfdvunnet från de tider, då all kunskap inskränktes till den egentligen så kallade lärdomen, och dennas öfversta grad var mästartens i de tre fornspråken, — men skyldigt att i behörig mon vika för andra tiders fordran, den rättmätiga nemligen, som icke är den till motsatta ytterligheten öfverdrefna. Ty här äfven torde det rätta befinnas midtuti; och sanningen, som med oväldig blick sett åt begge hållen, afgifver det vittnesmål, som rättvisan icke jäfvar, då hon pröfvat saken:

Iliacos intra muros peccatur et extra.

Felet, som i mer och mindre mon vidlåder begge ytterligheterna, ligger deruti, att barnen, i otid införda på en bildningslinie, der först ynglingen borde inträda, derigenom likasom förutbestämmas till möjligen en helt annan framtid, än den som, lik en utvecklade knopp, slumrar i deras gifna, ännu dock okända fallenhet. Denna kastbildningsprincip, så oförenlig med både samhällets och menniskoandens giltiga fordran, och, kanske skarpast framträdande i plantskolan för vårt krigsbefäl, genomgår på visst sätt alla våra Elementarskolor. Den nya uppskjuter de lärda språkens meddelande till dess de så kallade *Realia* fått en utsträckning, som lemnar nog litet kvar af både fältet och tiden, att rätt odla klassicitetens ömtåliga blomma och långsamt mognande vext. Våra vanliga Lärdoms- och Närings-Skolor äro åter så beskaffade, att, sedan Åttaåringen på ett måfå, och ofta blott för vigheten af grannskapet, blifvit en gång dit förpassad, så är hans öde, i en lycklig eller olycklig stund, afgjort för tiden. Med eller mot naturens anvisning är han inne på en bana, hvilken, om den för honom är den rätta eller icke, man får se efteråt. Om

hela dess riktning varit en stor missvisning, är det merendels för sent att då ändra den, och oftast lika omöjligt som att kalla tillbaka de flydda, förspillda åren. Hjertat må blöda under föreställningen häraf. Den erfarenhet, som länge styrkt en så bedröflig sanning, har varit dyrköpt. Är ej tid, att den ock varder lärrik? Skulle ej tänkande Föräldrar, opartiska Lärofäder och alla som förstå att nitälska för Menskligheten, Fäderneslandet och en sann själskultur, vare sig lärd eller medborgerlig, förena sina önskningar och sina bemödanden för ett bättre, som så högt påkallas, och, om vi rätt vilje, ligger oss så nära? — Jag skall i korthet antyda, huru en ändamålsenlig det uppsexande släktets grundbildning för mina ögon framställer sig.

Basis är Folkskolan. Der m å s t e l ä r a s först och främst *det för alla nödiga*, som är Religionskunskap, och hvad som för dess bibehållande och förkofran är viktigt, nämligen färdig innanläsning. Der måste vidare v a r a t i l l f ä l l e a t t l ä r a *det för alla nyttiga*, som är hjälplig skrifkonst, det allmännaste af räknekonsten samt de enklaste begrepp om naturen, verlden och fosterjorden. Härmed slutas det *första* bildnings-stadium, hvarvid de flesta naturligtvis skola stadna. Det utgör ett helt redan för sig sjelft, emedan det både gifver i jemnt mått hvad ingen får undvara, och dessutom ett öfverskott, hvilket för dem, som böra eller kunna mottaga det, är tillgängligt och för den graden tillräckligt. Men för dem, som af särskilta (inre eller yttre) skäl behöfva mer, utgör det tillika öfvergången till ett *annat* stadium. Gossen är nu 10 eller 11 år gammal, kan sin Katekes, Bibliska Historien i sammandrag, läser färdigt innan, och, om han genomgått kursen, skrifver läslig stil, känner de enklaste räkneformerna samt grunddragen af Geografi och Historie. Han är bland dem, som af yttre eller inre skäl ej får stadna inom den egentliga arbetsklassen; han måste derföre in på en högre kunskapsbana, — men hvilken? Det vet man ej. Vid den åldern kan ej frågan ännu besvaras: *Hvad männ varda af detta barnet?* Det är dock af hög vikt att få svar derpå, — och detta skall sökas under detta *2:dra stadium*, hvars längd jag bestämmer till tvenne, högst trenne år, under hvilken tid gossen sysslosättes

med ämnen, som äro i allmänhet bildande och för hvarje bildad Svensk man ganeliga eller prydliga. Hit hörer: Modersmålets grammatikaliska inlärande, fortsatt undervisning i Religion, Räknekonst, Geografi och Historie, särdeles Fäderneslandets, skönskrifning, linearteckning, första elementerna i Geometri, läsning af tjenliga forn- och folksagor, deklamerande, äfven sjungande af valda Svenska Sånger, och allt detta i behörigt förhållande afvexladt med Gymnastiska öfningar. Detta *andra* Stadium, som, lika med det första, både utgör ett sjelfbestående helt och derjemte en öfvergångsperiod, är genomlupit vid 12 till 13 års ålder; och, likasom vid det förstas slut, mängden afgick, för att stadna i den stora arbetande massan, så afskiljer sig ock nu sjelfmant en skara, för att, med det mått af kunskaper den hunnit förvärfva, söka en tidigare utkomst t. ex. i så kallade bättre Handtverk, eller som Bruks- och Handels-betjente, Underofficers-Kadetter, klockare-lärlingar, skrifvare-biträden åt flere slags embetsmän o. s. m., som ej behöfver uppräknas. Men med återstoden sker nu den stora mönstringen för lifvet. Vägen, sammanvandrad hitintills, delar sig här i tvenne. Valet emellan dem, det vigtiga, betydelsefulla, hela framtiden omfattande, skall göras; och det kommer nu i rätta tiden. De inneboende anlagen hafva blifvit väckta, hafva fått tid på sig till någon utveckling, hafva röjt sin art och antagit den form, på hvilken de äro känbara, om ej alltid med ofelbar visshet, dock i de flesta fall med lugnande sannolikhet. Man vågar derpå, i förtröstan till alla goda gåfvors Gifvare och Tillkännagifvare; och ginge man tillväga flärdlöst och opartiskt, skulle man troligen aldrig misstaga sig om någon endas anborna kallelse. Och här vidtager Elementarbildningens *3:dje Stadium*, det med egen karakter till målet nu först på skilda linier gående, hvilka, då de hvardera, ehuru utgångna från samma punkt, hafva sin gifna specifika riktning, ej här behöfva till sina flere eller färre afdelningar tagas i beräkning. Nog af: lärjungen, i möjligaste måtto pröfvad, får nu af sina mästare anvisning och råd att beträda sin rätta bana, och, hvad han förer med sig, är icke förloradt för någondera bildningslinien. Föres han af den rätt förstådda andans drift in på den lärda

linien, så skall säkerligen det härigenom inträffande uppskofvet med de gamla språkens lärande ersättas genom den uppöfvade fattningsgåfva, som han, jemte modersmålets grammatikaliska kännedom, redan förvärfvat. Med jemnare och säkrare steg skall han der framgå, i vänlig täflan med likstämda kamrater, hvilka, om än mer eller mindre begåfvade, dock alla sträfva i *en* riktning till *ett* mål. Åt detta förespeglade mål skall han egna sig med uppmärksamheten mera odelad, med kraften och åhågan mera oförspridd och mindre mattad af olikartade, här underordnade ämnen, som annorstädes fått sitt egna fält, och här blott intagas i det mått de finnas behöfliga för hufvudsaken. Så ordnar sig småningom på djupet och samlar sig der till fasthet den grund, på hvilken sedermera Universitetsbildningen skall uppföra, samt en mognad sjelfverksamhet fortsätta och fullända byggnaden för Vettenskap och Kyrka.

Säger åter det genomgångna profvet, att den andra linien med likligare framgång bör beträdas, så är, hvad som föregått och redan förarbetats, ännu omedelbarare en grundläggning till hvad skolan i detta sitt nya skick bör meddela. Det blir, i korthet sagdt, en så fullständigt lemnad undervisning i lefvande Språk, Matematik, Rätts- och Samhälls-lära, Verldshistorie, Natural-historie och naturvettenskaper, att, efter fulländad skolekurs, en obehindrad afgang kan äga rum, antingen till Universitetet, eller till Militära och Teknologiska tillämpningsskolor.

Så inrättad, ordnad och utförd, synes mig den offentliga Elementarundervisningen i vårt land komma att nöjaktigt och verkställbart motsvara både sitt ursprungliga ändamål och tidens billiga fordringar. På samma, i moderjorden djuplagda, omhågnade och vattnade rot, vexer den till en stam, som är fast och gemensam, och så, i rätta tiden, skjuter ut derifrån sina begge starka och fruktbara hufvudgrenar. Folk-skolan är roten, Profskolan är stammen, och grenarne utgöra hvad man kallar Lärdoms- och Apologist-skola. Jag skulle, med afseende på sistnämnda skolors härigenom framflyttade utgångspunkt och deras utsträckning till hela Elementarundervisningens slutpunkt, vilja kalla den förra *Gymnasium*,

vid hvilken benämning vanan fäster begreppet om klassisk bildnings-anstalt, — den sednare *Atheneum*, efter Grekernas *Athene*, vettets och vapnens samfälta Gudomlighet, *Minerva* som planterade Oliven, *Pallas* som skakade spjutet.

Men, under hvad benämning som helst, må saken sjelf tala till fördomsfria sinnen, såsom en mensklighetens och fäderneslandets, föräldrars och barns gemensamma angelägenhet. Och mött af de kunnigas medverkan, af ädla hjertans deltagande, af kraftfulla och rättsinniga medborgares varma, oväldiga nit, skall den ej tala ohörd inför en thron, i hvars betryggande hägn *det goda som är* följer hand i hand *det goda som varder*, så att, der tiden pröfvande framgår, det förra ej i tröghet stadnar efter den, det sednare ej i öfverilning löper om den, utan begge, — det gamla med sin återhållande, det unga med sin lifaktiga kraft, — bestående under jemn fortgång, fortgående under försäkradt bestånd, — i vänligt förbund tömma öfver Svea land, ur fullhornet som de begge lyfta, ljusets och förädlingens friska, men mogna frugter.

Ty på den thronen sitter en Förste, hvars fridsälla spiras knapp är Janus-hufvudet, som, seende tillbaka, vårdar och ärar det bepröfvade herrliga som vext på forntids mark, men ock, seende framåt, lifvar och omhågnar hvarje löftesrik den unga tidens plantering. Må för Hans blick begge fördomarne, — den lättsinniga som föraktar allt gammalt, och den tungsinniga som förskjuter allt nytt, — vika åt sidan; och det rätta, som i mensklighetens stora angelägenheter alltid är den enklaste, må det, oförhindradt framgående mellan ytterligheterna af en allt omhvälfvande nyhetslust och en allt förstenande huglöshet, på en gång segrande och välsignelserikt bana sig vägen till allmän öfvertygelse, allmän tillfredsställelse, allmän och enskild lycka och båtnad.

Bland de många bevisen på hvad Han i sådan mening gjort, och hvad Han vill göra, den ädle och vise Folkvännen, för ett folks högsta angelägenhet, står äfven denna boning. Sedan Han åt en stor Företrädares odödliga förtjenster om sjelfva Högskolan upprest en Minnesvård i den frejdade lunden, låter Han i grannskapet uppstiga detta Vårdtecken af sin egen ljusa och upphöjda tanke om den undervisning, som

grundlägger all annan, och genom hvilken Han vill återföra bättre tider, jemngående med förbättringen af ett slägte, som i många delar kommit af sig, icke är hvad det var, icke hvad det kunde vara, i enlighet med sin ursprungliga art, sin ståtliga historia, sitt sunda luftstreck, sin arfvejords naturläge, sin genom honom vunna, oberoende ställning i verldsmakternas organism. Bredevid åtskilligt godt, som kvarstår gammalt eller uppstår nytt, och hvilket af den oväldige ej kan misskännas, visar sig ock mycket annat, som, Gudi klagadt! icke är godt eller af goda tecken, och som, antingen det utrikes-ifrån inkommit, eller vuxit på vanskött hemjord, bedröfvar fosterlandsvännen lika, då han ser det många sig ogräsligt med fältens ädla säd, eller sticka skändeligen upp från höjder, der det minst bordt väntas, fulast röjer sig och skadligast verkar. Det är en löslighet, en ogrundlighet i tänke- och handlings-sätt; ett vrångvist småsinne som, till bevis att det lefver, söker sak med Gud och menniskor; en snöd sjelfviskhet som; då den vet sig värdelös, förnekar ock andras värde, ej tror derpå eller ej tål det, och, hvarhelst det uppstår, äfven i sin fredligaste, oförargligaste gestalt, känner sig förnärmad, nedsätter, misstyder, ljuger; ett olika syftadt, men lika oroligt fikande efter njutning och lycka, hvilket, då det aldrig hinner målet, är alltid obelåtet och med dem, som anses hunnit det, alltid i krig; eljest en vindig outhållighet i både ondt och godt; en dufven, karakterslös odogsenhet för all ihärdig tankespanning, allt oegennyttigt arbete, all flärdlös försakelse. Hjertat blir trångt: der rymmas inga höga känslor — Själen tom, fattig: der får ingen stor idé näring och fäste — Tiden tung, långsam: den kan ej *fördragas*, ty det kostar egna och inre medel, och dem har man ej; derföre skall den *fördrifvas*, ty det kostar blott andras: — andras egendom, välfärd, kraft, lugn, heder . . .

Teckningen är bedröflig, men efter naturen; de blad af nutidens, af dagens Krönika, på hvilka den målat sig sjelf, kunna ej ryckas ut. Och skulle en sådan anda få rota sig, få öfverhanden, så vore det förbi med *Gustafvernas* och *Carlarnes* folk. Men, — med Guds hjälp, — derhän skall det icke komma! Vi förbide ett uppgående tidehvarf, då, genom en

ändamålsenligare allmän uppfostran, det goda, som oförstörbart och oförytterligt (vi hoppas det) hvilat på djupet af Svenska Folkets hjerta, skall ännu komma till medvetande af sig sjelft och, under en ny, ärofull och älskad ättelängd af hugstora Konungar, träda fram i sin aktningssjudande fornrustning af mannatro och kraft, grundlighet och flit, fromhet och fasthet, — hedersamhet och rättvisa emot hvar man, — högsinnad, varm, uppoffrande kärlek för Fäderneslandet, Lagarne, Altaret och Thronen. Ättefadren sjelf, med årens och ärans och Skandinaviens förenade Kronor, börjar med mäktig ande och arm den bättre tiden, och den ädle Sonen skall fortsätta Verket och förtro dess varaktighet åt värdiga Afkomlingar.

Ett sådant Konungaverk för tiderna är ock detta, — herrligt, löftesrikt, lyckobådande . . . Men dock ett Menniskoverk, som endast i Guds hägn står tryggt, — ett dödliga händers arbete, förgängligt som de, om icke Herren välsignar och bevarar, och som derföre till sitt bestånd och sin förkofran behöfver och begär af höjden styrka, stöd och stadfästelse.

Låtom oss bedja!

Herre vår Gud! Du Konungars Konung, Du fädernas och barnens evige Fader i Himmelen! Helgad i Ditt namn vare denna boning, och helgadt blifve der, från slägte till slägte, Ditt stora namn, bekänt, åkalladt, prisadt af morgonens böner och dagens arbeten och aftonens lof! Tillkomme ock här, komme oss allt närmare äfven härigenom ditt rike; öppne, vidge sig sanningens och fridens och det heligt godas och det evigt skönas gudomliga rike i ljusa tankar, rena hjertan, saliga förhoppningar! De många människobarn, som genom dessa portar skola ingå i det pröfvande lifvet, må de här inlära den stora lifvets vettenskap, att ej annat vilja än det Du gör, ej annat göra än det Du vill, så att lifvets alla öden blifva för dem en allgod Vishets förfogningar, och gerningarna på jorden, såsom stjernorna på himmelen, hafva sin väg i ditt ljus, utan afvikelse från dina lagar! Må de här, äfven för sitt jor-

diska lif hemta den bästa utstyrelsen: ordningsvana, arbetshåg och nyttigt bruk af tiden, med få behof och förnöjsamt hjerta, för att en gång med loflig omsorg för morgondagen, icke slafsinnig verldssorg, uppfylla för hvarje dag sitt kall, och för hvarje dag med egen dygd och möda förvärfva sitt eget bröd, dela gerna med sig när Du välsignar, och eljest, så litet som möjligt, vara verlden något skyldige! Dig, Dig, alla hjertans ransakare och Domare, blifva de, såsom vi, evigt skyldige; må de ock, såsom vi, hafva hos Dig en trygg tillflykt i Försonarens namn, och, hugsvalade af din mildhet, upprättade af din nåd, tänka mildt om svaga likar, upprätta de fallna med saktmodigom anda, och förlåta såsom Du förlåter! På verldens för dem okända haf, det stormiga och falska, före dem din Anda förbi de klippor, der tro och oskuld lida skeppsbrott, på det de, af frestelsen pröfvade, men aldrig öfvervunna, må, ehvad än förloras, alltid behålla ett godt samvetes frid i Dig, ett rent hjertas förtröstan till Dig, Du, som i all nöd hjälper, i all fara uppehåller, i all sorg tröstar och från allt ondt sluteligen frälsar till ditt himmilska rike! Ty Ditt är riket både i himmelen och på jorden, Dig tillhörer makten i tiders tider, Dig allena äran från evighet till evighet. Amen, Halleluja! Tackom och lofvom Herran!

Ungdomen sjöng Ps. 272.
(Nu tackar Gud, allt folk &c.)

Store och milde Konung! Du mäktige Förste i Nordlandena, — mäktig såsom förste Guds tjenare, och i din egen känsla mest ärad att vara det, såsom ock Han var, åt hvilken Du reste Vården! Edra hjeltenamn, kringgjutna af segrarnas strålkran, tillhöra verlden; men edra fadershjertan, omgifna af kärlekens välsignelser, voro och äro vår tillhörighet. GUSTAF II ADOLF och CARL XIV JOHAN, förenade i verldens häfder, kunna än mindre åtskiljas i det Svenska Folkets tacksamhet, så länge det har något medvetande af sitt ädlare lif. Från detta *Leipzig*, hvares minne dessa dagar återkallat, och der J båda, med lika rättfärdiga, lika segrande vapens

makt, förändraden och bestämnden en Verldsdels öden, föras våra tankar med rörelse till detta den stilla lärdomens och den lärdoms-sökande flitens anspråkslösa hem, hvarifrån dock, såsom från sin brännpunkt, J böden ljust utstråla kring edert land; och strålarne äro sanning, tankefrihet, andekraft, samvetesfrid, själslyftning och sede-förädling. På *Hans* bud gick det ut, och brann länge herrligt i både mannamod och vettenskap. På *Ditt* bud skall det, äfven slocknande, upptindra, för att en gång värma och lysa allom dem som i huset äro, Fader! i *Ditt* hus, det fjellmurade, stora och fasta, mellan de lugnade hafven, der Du sitter i skuggan af det Oljoträd, Du sjelf planterat, och med rika händer utdelar fridens gåfvor åt dina barn. Bästa gåfvan är *den*, som gör dem till bästa folket, — *den*, som löser till frihet det af en ytlig och usel tids-ande bundna Ädla, Hugstora Sinnet i Nationen, — uppväcker, uppenbarar, uppehåller det Grundgoda och Grundfasta Ämnet, som utgör det äkta Svenska Väsendet. Ryck upp det, kalla fram det, — till kämpabragder, om de behövas att försvara det vi äge, genom Dig betryggadt, — men eljest till snillebragder, till eröfringar inom tankens verld, landvinningar på ljustets och vettenskapens område. Öfver *det* fruktbara fältet vidge sig ditt rikets landamären! Der bestig, befästa din thron, en ny O d i n, i kraft och vishet! — De skola komma en gång de vettgirige, från fjerran skola de komma, och tända sina facklor på altaret i dina lunder, de evigt gröna. Och ej skall han slockna, den heliga elden; ty vid sidan står din Y n g v e mogen, mild och lugn, fästade med ädel stolthet dina och våra förhoppningsblickar på den lofvande första länkledden af en ny, en herrligare Y n g l i n g a-ä t t. Den skall ej utdö; den skall af oss och våra efterkommande bäras, på kärlekens och tacksamhetens trogna armar och trogna böner, oföråldrad, oafbruten, genom tiderna . . . Gud! fullborda Profetian, som Du skref sjelf i våra bröst. Gud! välsigna Konungen, Hans Ätt och Hans Riken! ! !

Barn! kunnen J glömma denna dagen? . . . Dess minne måtte med eldsdrag så djupt inskrivas i edra hjertan, att ingen tid, ingen flärd, förmår utplåna det! Då skolen J ock

alltid ihågkomma hvad J ären skyldige *Honom*, som är eder och vår Högste jordiske Herre och Vålgörare, som äfven åt eder gjort så mycket godt, vill eder så väl både för denna eder tid och den som kommer. J förstån det nog! Majestätet förvirrar eder ej, J små klarsynta kännare af hjertan! Det hindrar eder ej att se hur mild Han är; J höjen utan skygghet edra glada, barnsliga blickar till den höge, hulde Landsfadren; och med vördnadens förtröstan kunnen J höja dem, när J fågnen *Honom* med edert förhållande och gören eder allt mer förtjenta af Hans kärleksfulla skydd. Lika förtröstansfullt kunnen J ock då se upp till den gode Försten, i hvilkens händer Gud lagt eder framtid. Sjelf Fader, föder Han så upp sina Söner, att J väl behöfven använda all eder flit, för att blifva Dem och Deras tidevarf värdige. Blifven det genom Gudsfruktan, kunskaper, skicklighet och seder! Och blifven J det, så varen trygge att eder skall rätt vederfaras, och att, så ringa än kojan var, från den J utgingen, skall ingen oduglig lätting, ingen förklemmad vekling, om ock född i palatset, i en sådan framtid borttaga eder lön eller skymma edert värde.

Föräldrar! varen ej härvid omsorgslöse. Tron ej att, då skolan mottagit edra barn, edra pligter mot dem upphört. Eder omsorg lättas derigenom, men edert ansvar minskas icke. Det är *Eder* det himmelska budet närmast gäller: *Uppföder edor barn i tukt och Herrans förmaning!* Lemnen dem gerna deras ålders oskyldiga glädje; men derunder, och i mon af deras vaknande begrepp, lären dem att värda pligten, att anse den för ett allvar, och icke för en lek. Verlden, med sina fordringar, sina öden, sina människor, tänker ej framdeles leka med dem. Derföre skola de, med lust eller olust, vänjas att akta på arbetstimman, — att fullgöra det som heter *bör*, framför det som blott roar, — öfvas till tåligt, nyckfritt sinne, till ordnings-anda, sanningskärlek, ödmjukhet, aktning för lärare-ordet, lidandet, ålderdomen och det heliga. Lären dem detta, om ej med annat, dock alltid med edert efterdöme. Och tron mig: endast i den mon J fostren edra barn åt Fäderneslandet och Guds rike, fostren J dem ock till eder egen hugnad och ära.

Så, J aktningvärde, erfarne, samvetsömme Lärare! blifve ock edert arbete lättadt, blifve det helt, glädjerikt, lyckosamt! J behöfven inga förmaningar af *mig*; men mitt varma deltagande hafven J, mitt väldfria uppskattande af eder förtjenst, och mina trogna välönskningar för edra ädla mödors framgång. Må i edra lärosalar danas, må ifrån dem utgå i verlden goda kunskaper, goda seder, och den alla både kunskaper och seder helgande, för både lif och död fruktbara kunskapen om Gud och den Han sändt hafver. Betydelsefullt står Lärohuset mellan de 2:ne Templen, Stadens och Landets, för att, betryggadt i skuggan af dem båda, i tider efter tider lära Stad och Land, att Gudsfruktan är all vishets begynnelse, allt arbetes välsignelse, all känslas reningskraft, all sannings, frids och lycksalighets enda heliga och undergörande källa. Der, J Ljusets Prester, af Andan vigde! gifven åt människobarnen, som till Eder komma, af det vatten som lefvande är, som helbregda gör och på nytt föder. Gud, som all nåd kommer af, Han fullborde ock genom Eder sitt verk, Han gifve kraften, framgången och lönen!

Och Du, Öfverpresten, denna Skolas vaksamme, nitälskande Rector, som blott vill heta det Du är, och vara det Du bör! Hvad skall jag säga *Dig*, som Du ej redan bättre vet? Kom! jag vill blott taga *Dig* i handen, min gamle ungdomskamrat! och säga: Lef och verka ännu länge i ditt ärofulla och kära kall; blif till sednaste ålder det Du var och det Du är, sjelf den lefvande, bästa Skol-ordningen, äfven i detta nya Lärohus, till hvilket jag, med den makt mig gifven är af min Konung och Herre, nu åt *Dig* antvardar nycklarne. Det är ett Guds hus och ett Konungahus, som Du hafver att med dem uppläsa och tillsluta. Hvile och vake derföre öfver huset Guds frid och Konungens lag. Komme öfver dess trösklar ej annat än lärgirighet, själsrenhet, goda föresatser! Råde inom dess murar ordning, uppmärksamhet, flit! Gånge ut genom dess portar grundliga, sanna kunskaper, utvecklade ädla förmågor, styrkta glädjerika förhoppningar, till Guds ära, Konungens välbehag, Föräldrars fröjd och Fäderneslandets fromma! Och

ingen gånge in eller ut genom dessa portar, och ingen gånge här förbi, utan att uppriktigt och hjertligt, såsom vi, upprepa önsknigen:

Gud bevare Konungen, Hans Ätt och Hans Riken!!!

Ungdomen sjöng Ps. N:o 443: 4.
(Herre! hela riket akta &c.)

Tal vid invigning af nya Katedral-Skolehuset i Upsala d. 21 Okt. 1837. — Uti H. M. Konungens och H. K. H. Kronprinsens höga öfvervaro af J. O. Wallin Erke-Biskop.

Jag var närvarande vid detta tillfälle, jag hörde detta Tal. Talaren har rätt, det var en högtidlig dag. Hvem såg, hvem kunde se utan rörelse denne ärofulle, åldrige KONUNG, Hans ädelt manlige Son vid Hans sida; vid Hans fötter, kring Hans knän denna blomstrande krets af barndom och ungdom med glänsande, tacksamma blickar; rundtomkring, lärare, förmän, föräldrar, vänner, ett litet folk, alla förenade genom samma känslors band? — Man tyckte sig se hoppet och minnet med sina skönaste kransar smycka det närvarande. Dertill klangen af den Wallinska vältaligheten, som, lik en tempelklocka, dånade fram och tillbaka öfver församlingen!

Likväl hörde jag ej talet med oblandadt nöje, emedan det snart gick ifrån sitt första föremål. Anledningen till festen var af ett så allmänt menskligt interesse. Ämnet tycktes mig så klart, som en vacker källa midt ibland ängens blommor. Hvarför ej derutur ösa de för dessa unga sinnen närmast lämpliga betraktelser? Vore dessa ock vanliga och ingalunda utsökta: hvad mer? — Hvad är vanligare än ljuset, än vattnet, än alla naturens enklaste, och likväl kosteligaste gåfvor? Det ligger i det simplaste, vanligaste, hvardagligaste, Gudilof, en rikedom af gömd, ofta glömd, herrlighet, som — vare Gud å nyo och i evighet lofvad! — är outtömlig. Då talet snart lemnade den nämnda, af mig uti inbillningen skådade, källan ur sigte, eller snarare grumlade den med uppfiskande från botten (der de gerna kunnat få ligga tills vidare) af de sär-

skilda, så mycket debatterade, uppfostrings- och undervisnings-systemerna, — studsade jag, och tänkte vid mig sjelf: ”här är trätovaltnet.”

Dervid gjorde mig mitt minne en otjenst. Jag hade, äfven jag, af min öfverhet varit kallad, att yttra mig i de flerfaldiga öfverläggningar, som, i de för undervisnings-verkens granskning tillkomna kommitéer, delat både dessas ledamöter och allmänheten, och hade dervid fattat posto ibland försvararne af det gamla. Der syntes äfven, men hördes mindre, nuvarande Erkebiskop Wallin, utmärkt genom en nästan aldrig afbruten tystnad. Det är sant, nära ett tiotal af år hade sedermera förflutit. Men hans röst hade i dessa frågor, äfven under denna tid, föga varit offentligen hörd; ehuru hans nit för det uppväxande släktets bildning visat sig praktiskt fruktamt. Jag väntade af honom i sådana ämnen, på den höga plats han nu innehar, likaledes en stilla, ingripande, troligen medlande verksamhet, men utan utropstecken; icke grundragen till ett nytt system för allmänna uppfostran i ett tal, närmast egnadt åt skolungdom, men kan hända mindre egnadt att ingifva förtroende för det lärosätt, hvarunder den uppväxt.

I denna miss-stämning anslog hos mig för tillfället mycket af det verkliga praktfulla i den Wallinska värtaligheten såsom falskt. Här är otvifvelaktigt den största retoriska förmåga i Sverige, och en förmåga i alla tider sällsynt. Dess sällsporda förträfflighet kan måhända ej bättre uttryckas, än om man säger, att man *hör*, äfven då man *läser*, ett Wallinskt Tal. Så mäktigt, kraftfullt, klangrikt är tonfallet i hans språk, hvilket han behandlar såsom den fulländade mästaren sitt instrument. Men tilläfventyrs spelar han för mycket utan dämmhamrar, eller kläppen i tempelklockan svänger stundom för häftigt, fram och tillbaka förbi medelpunkten, eller, med andra ord, de retoriska figurer, som kallas *Hyperbol* och *Amplification*, förekomma nästan för ofta. Med dessa intryck gick jag, efter slutad ceremoni, ur den nya skolsalen; — men det är ej med dem jag vill skiljas, hvarken från läsaren, eller från mitt ämne.

Jag tänkte på denna man, som jag så länge älskat och ärat. Hans mildaste psalmljud smögo som melodier öfver

mitt hjerta. Jag befann mig åter vid den klara källan midt ibland ängens blommor, och anade, att jag här såg hans innersta inre, och att bäckens sorl, innan den som flod brusade i kaskader, var hans själs egnaste sång. Jag tänkte på hans, ej blott i ord, men i gerning ådagalagda, kärlek för barnen, för hela det uppväxande släktet, mest för det genom fader och moder eller öden och förhållanden, ty värr, mest vanlottade unga släktet inom hufvudstaden, der han så länge ägt fältet för sin kristliga verksamhet; och jag kände att jag, i denne Prelat, ej blott hade ett yttre, utan äfven ett doldare inre, en man, ett hjerta för mig. — Dervid utropade jag: lappri med alla systemer! — och tror nästan att jag dervid slog i kull en stol.

Det blef ingen vidare revolution utaf; men väl hade en sådan långt för detta föregått hos mig sjelf, som, om jag mindre såg på det tillfälliga än det väsendtliga, ställde mig på samma medelväg, hvilken äfven Talet antydt. — Jag vet ej om de liberalare teorierna här vilja skryta af en seger; men visst är, att *Philantropien* eröfrat mig åt dem. För mig har det skolsystem blifvit det bästa, som utsträcker uppfostrans fördelar till det största antalet af medborgare, liksom jag anser den regering och det regeringssätt för de bästa, som befordra det största antalets lycka. Det *förre* är ett stort medel till det *sednare*: ett ändamål, som för öfrigt väl kan vinnas på flera vägar, men hvartill grundligaste och säkraste medlet dock lär vara, att hvar och en, så vidt möjligt är, sättes i stånd att lagligen och lofligen taga vara på sina egna angelägenheter. — Man må ej tro, att genom denna, den *individuella* frihetens framsteg, som är historiens egen rörelse, det *allmänna* kommer till korta. Tvertom det finnes, i andans som naturens rike, ingen undantagsfriare lag, än den, som oupplösligen förbundet båda. Genom det individuellas utbildning kommer det hela, det allmänna först riktigt fram — genom skenbar söndring först den rätta föreningen. — Så gerna må du gripa in i solarnas banor, som i denna frihetens eviga lag. Med eller mot människornas vilja gör den sig gällande, — och likväl är det *viljan*, som derigenom kommer allt mera fram, nemligen det i grunden förenande af alla

viljor. Denna deras himmelska hemgift skall ut i dagen, till offentlig välsignelse eller fördömelse, allt som de till den förhålla sig. Söka de i sin individuella riktning endast sig sjelfva, så träder emot det återvändande moraliska chaos nödvändigheten sjelf i sin strängaste, mest straffande gestalt; söka de det högre, gemensamma, så upptager det dem också välsignande, belönande i sitt fria sköte. — Och domen sker hvar dag.

Jag skulle här kunna komma i god fart att predika lagen. Vi vilje låta det vara. Lagen gör sig i godo eller ondo gällande, och har predikanter nog. Evangelium är hvad som ock göres tiden behof. Dessförutan förstår den ej heller lagen. Man deklamerar så mycket emot en öfverhand tagande materialistisk riktning. Jag tror ej man tyder den rätt. — Jag fyller i dag mitt femtiofemte år, och tackar Gud, att jag ser himmelen öppnare öfver jorden, än äfven i min barndoms drömmar. — Ack många törsta! Gif dem den läskande drycken! De skola vara tacksamme äfven för en droppa deraf.

Det finnes stora anor i menskligheten. Men deras adelsbref måste tid efter annan förvärfvas å nyo, om dermed skall hafva sin riktighet. — Hvem var den förste adelsmannen, af hvars ätt konungarne komne äro? Det var hjelten, som lärde människorna hvad styrkan förmådde till deras väl. — Hvem den förste presten? Den, som lärde, att den uppoffrande kärleken är ändå det starkaste i himmelen och på jorden. Dermed togo begge sitt adelsbref af menskligheten; men uppoffring för likar var adeln i begge brefven. Glömmes vilkoret — så komma likarne; och de ha kommit.

Följden var det tredje ståndets emancipation. Den skedde med en omstörtning, som svängde det samhälle, hvori den utbröt, emellan anarkiens och despotismens ytterligheter. Men redan förut hade en ny kraft samlat sig omkring medelpunkten, förstärkt genom affallen från alla stånd, ehuru mest beslågadt med det tredje. Det var den så kallade Medelklassen. Den begynner sätta sig allt mer i sitt välde. Den har tagit vapnen, lagarna, industrien i sin hand. Den har

intelligensens kraft för sig. Hvem kan undandraga sig dess inflytelse?

Från denna nya samhällsmakt utgå äfven de, dels redan (annorstädes mer än hos oss) verkställda, dels ännu fordrade förändringarne i uppfostringsverket. Det är öfver tjugo år, sedan jag först begynte tänka och yttra mig i dithörande frågor. Vid nogare efterseende har jag hakat upp hela mitt förråd af argumenter i det ämnet på en enda spik — skillnaden emellan en så kallad offentlig klass och en näringsklass — och en deraf deducerad skillnad emellan publik uppfostran, som bör vara statsbestyr, och privat uppfostran, som bör förblifva enskildt bestyr. — Spiken, misstänker jag, lär vara slagen i en öfverflödig vägg. Ty ponera, att den nyare tidens rörelse bestått deri, att hvad man kallat näringsklass blifver en offentlig klass, ett nytt uttryck af det offentliga lifvet, så har jag arbetat på en skiljevägg, som ingen ting skiljer. Jag har nu sett mig om på båda sidor. På den ena sidan, den gamla sidan, den lärda sidan och min sida, skulle väl den egentliga, rätta, förträffliga, offentliga andan och lifvet florerera. Så är det skrifvet, och så har jag trott. Det är ej utan, att den der ock går igen från fordna dagar, men är i aftagande och vet ej rätt besked. På den andra lefver den uppenbarligen i tilltagande. — För min del förmenar jag således oförgripligen, att, om man helt sakta bortflyttade väggen, derigenom ingen olägenhet uppstode, utan tvertom ömsesidig fördel. De, som deraf vänta en gruflig omstörtning, skulle förvåna sig, huru litet oväsande deraf följde i världen.

Men den så kallade *klassiska* lärdomen finge maka åt sig! — För mig gerna. Jag har länge önskat den, i stället för ett bredt och svagt skenlefverne, ett koncentreradt, ett verkligt lif. Död fruktar jag ej för detta lif. Jag har ock smakat deraf. Jag är af dem, som tro på dess odödlighet. Genom odödliga mödor har det ock i den nyare världen först gjort sig åter gällande. Den gamla litteraturens återupplifvare äro bland mensklighetens Heroer, som underkastat sig otroliga arbeten för sitt släktes bästa. Deras verk har blifvit fortsatt af stora mästare. Det är den klassiska lärdomens adelsbref. Det bleknar, om det nyttjas såsom skyddsbref, der anspråken

ej mer motsvara verkligheten. Deraf kättare i de lärdas läger. Skall jag nämna en af de största? Det finnes intet namn med bättre klang i den klassiska lärdomens rike, än *Fredrik August Wolf*, som vågat kampen med Homer. Han säger: "Den, som ej vill blifva lärd, bör ej sysselsättas med de gamla språken; ty en ytlig kunskap duger till intet. Det fordras redan mycken tid att göra sig bekant med de gamlas anda; hvarföre mängden, så mycket möjligt, bör sysselsätta sig med nya språk och sakkännedom"¹.

Men återvändom till Talaren! — "Frågan om vigten och angelägenheten (yttrar han sig) af en till sedlighet och kunskap samverkande, ändamålsenlig ungdomsbildning, kan ej hos odlade folkslag finna mer än ett svar, och behöfver ej bland oss framställas. Det är blott frågan *huru*, som bland oss framkallat olika meningar, ehuru lika ädla till grund och syfte, kämpande ej för egen men sanningens seger, högaktande hvarandra under sjelfva kampen, och skådande med samma längtan, samma hopp, mot stunden, då frid skall mäklas af den lugna besinningen och en samlad erfarenhet stadfästa fördraget. *Hvad lider tiden?* Må Väktarena svara, när Konung och Folk med helig rätt tillspörja oss derom. Äfven jag ställdes oförtänkt i väktarerådet på murarna af det Zion, i hvars vänliga skygd mennisko-odlingen både gladeligast och tryggast knyter sin knopp och slår ut sin krona. Skulle jag ej bekänna min tro, att Fredsförslaget i sina grundlinier redan ligger färdigt inom oväldiga bröst, och att fredens villkor mellan de krigförande Ideerna är icke någonderas nederlag, men hvarderas befastade rätt, — icke utrymmande af fältet, men fredligt sammanboende derpå, — icke söndring och förstörelse, men förbund och styrka. Det gamla Rom, till omfång och inflytande redan inskränkt af tidernas och

¹ Wer nicht Gelehrter werden will, darf nicht mit den alten Sprachen beschäftigt werden, denn eine oberflächliche Kenntniss taugt gar nicht. Es gehört schon viel Zeit dazu sich mit dem Geiste der Alten bekannt zu machen, wesshalb die Menge sich mit neuen Sprachen und mit Sachkenntniss so viel als möglich beschäftigen muss. Fr. Aug. Wolf. Ueber Erziehung, Schule, Universitet (Consilia Scholastica) aus Wolfs litter. Nachlasse zusammengestellt von W. Körte. Quedlinburg 1835. Jag citerar efter en Tidskrift.

tingens makt, bör ej längre äflas om ett uteslutande välde öfver världen, som ej mera har det af nöden, och därför ej fördrager det. Det klassiska släktet skall uppfriskas af inströmmande bildsam lifskraft, men icke förträngas af en bildstörmande våldskraft, — skall gifva med sig af rummet, men ej öfvermannas af mångtalet, ej utrotas af en orolig nyhetslustas förfinade barbari. Den nya Stammen, som, med ungdomligt mod, på Laviniska stranden tillkämpat sig borgare-rätt och penater, skall vörda *Capitolium* och *Forum* och *Tusculum* och *Tibur*. Med vördnaden för det i sitt slag fulländade, som de gamle tankens, handlingens och konstens Heroer efterlemnat, — med helgdhållandet, vården och användelsen af detta rika arf, stå och falla själsodlingens och människovärdets grundfästen: vetenskapen, ideerna, det rena sannings- och skönhets-sinnet, den äkta humaniteten. Förloras dessa, hvad är väl kvar? — Måhända en färdigare räknekonst att förvärfva och njuta, en mera utstuderad lefnadsklokhet att begagna medlen dertill, en liffligare pristäfvan om högsta vinning för minsta besvär, en vaknare uppfinningsgåfva på ginvägar till timlig välbehållighet, en allt utbreddare behändighet att tillägna sig dem, en i massorna rörlig råkraft genom sannolikare hopp om byte eller genom en stegrad ärelust på ytligt skimmer. Ditåt lutar tiden med sin tankeriktning, sina maningsrop och mängden af sina fostringsläror. Gagn, praktisk användbarhet, materiel förkofran, är dess lösen. Och vi fördömme den icke; vilje blott att den ej skall öfverljuda andra och djupare röster, med hvilka den både kan och bör bringas i samklang. Det är, i vårt slägtes utvecklingsgång, något som är öfver den enskilda nyttan, öfver sjelfva samfundsnyttan: det är vården om mensklighetens högre lif, hvilket, från sin ljusa, mot oändligheten sträckta bana, genomtränger och förädlar allt, som på jorden, under längre eller kortare stadier, går parallelt med dess linie. *Hon* är grundlinien, efter hvilken allt måste mätas och jemka sig, om det skall äga värde, och till hvilken allt måste hänföras och tryggas sig, om det skall äga bestånd. De jordiska intressena kunna korsa henne eller skilja sig ifrån henne; de straffa sig då sjelfva. Men hon viker ej ur sin led, om ock få äro de som finna henne. Och finner henne en

gång ingen, så går det som med Evangelii Ijusastaka, der första kärleken öfvergifves: den varder bortstött af sitt rum. Det blir svårt att sedan tända den; och den ersättes ej med skenet från de kol-eldar, vid hvilka den jordiska fliten spinner sina trådar, bakar sitt bröd eller smälter sina metaller.”

Detta är lika väl sagdt, som sant tänkt. — En anmärkning skulle vi vilja tillägga. Angående tidens materiella riktning, mot hvilken, från vissa håll så ordas och rustas, månne den Evangeliska parabeln om Bjelken och Grandet ej vore dervid en smula användbar? Mot det materiella svarar det spirituella, mot det reala, det ideala; och det sednare är ju det högre, ädlare, mäktigare? Skulle ej, om materien så gäser, det ideala ha liksom råkat i lägervall; och är detta sjelfva det idealas skuld? — Vi ställe här frågan till en mild och christelig domare, som sjelf citerar versen:

Ilicos intra muros peccatur et extra.

Den som vill, kan ha tillfälle att öfvermätta sig på de ideala pretentionerna. Oss har detta vederfarits i fullt mått, helst vi varit midt i lägret; i hvilket någon oro utan tvifvel skulle verka helsosamt.

Och är det endast barlast, som denna materiella verksamhet skeppar på tidens ström? Står dess handelsflagga ej under skydd af något andeligt konvoj-kommissariat? Jag skulle tro, ett sådant har sin hand med i spelet.

Kanalerna, ångbåtarna, jernvägarna, all denna industriens genom världshandeln mångfaldigade förkofran, hela denna fredliga, jordens alla slägter snart omfattande, gemenskap, är det endast varor de omföra? Mig förefaller det, äfven i fråga om tankeväxling och tankealstring (ty det förhåller sig på det ideella gebitet, som inom det materiella, att omsatsen ökar produktionen), mig förefaller det, säger jag, liksom såge man här den nästa stora epoken till Boktryckerikonstens uppfinning, och en större. Hvilken värld af intelligens är ej här i rörelse? Ha ej alla de praktiska vetenskaperna här sitt egentliga fält? — I sanning, det båtar föga, att, med tillslutna ögon och föråldrade anspråk, tro sig kunna stämma tidens och lifvets ström? — Nej, här fordras äfven i den moraliska världen nya källor, eller ett alfvarligare begag-

nande af de eviga gamla. — I allmänhet fruktar jag, att bokregementets tider äro förbi, äfven i den så kallade lärda världen. Den har sjelf icke minsta andelen i allt det missbruk, hvarigenom ordet, så till sägandes, förnött sig, och snart blott till tidsfördrif fyller människornas öron. Här fordras och behöfves i alla vägar det ord, som tillika är lif och handling. Så vida må vi alle tänka på, att göra vår vetenskap praktisk.

Ideerna! De höga ideerna! — Jag har ock om dem fört allehanda tal; och hört mera, än det är godt att minnas. Skulle de ej, i och för sig sjelfva, helt enkelt vara de odödliga tankarna hos människan, de enda, som öfvervinna världen? — Eller i vidsträcktare mening: alla de tankar, som människan ej skäms att tänka äfven under den lifligaste föreställning af Guds, sin Skapares, allestädes närvaro? — I ett sådant tänkesätt, sträckt till det hela af mänsklig verksamhet, ligger en välsignelse, den välsignelse som fattas världen, och endast ger verklig förkofran. Här är en vetenskap att lägga sig på, hög nog för den högste, och för den lägste tillgänglig.

Vi sluta med att anföra Talarens uppfostringsplan, och deraf draga ett enda allmänt resultat, förbehållandes oss, att framdeles mera speciellt ingå uti ämnet.

”Basis (säger Herr Erke-Biskopen) är Folkskolan. Der må ste lärars först och främst *det för alla nödiga*, som är religionskunskap, och hvad som för dess bibehållande och förkofran är viktigt, nemligen färdig innanläsning. Der måste vidare vara tillfälle att lära *det för alla nyttiga*, som är hjälplig skrifkonst, det allmännaste af räknekonsten samt de enklaste begrepp om naturen, världen och fosterjorden. Härmed slutas *det första* bildnings-stadium, hvarvid de flesta naturligtvis skola stadna. Det utgör ett helt redan för sig sjelft, emedan det både gifver i jemnt mått hvad ingen får undvara, och dessutom ett öfverskott, hvilket för dem, som böra eller kunna mottaga det, är tillgängligt och för den graden tillräckligt. Men för dem, som af särskilta (inre eller yttre) skäl behöfva mer, utgör det tillika öfvergången till ett *annat* stadium. Gossen är nu 10 eller 11 år gammal, kan sin katekes, bibliska historien i sammandrag, läser färdigt

innan, och, om han genomgått kursen, skrifver läslig stil, känner de enklaste räkneformerna samt grunddragen af geografi och historie. Han är bland dem, som af yttre eller inre skäl ej får stadna inom den egentliga arbetsklassen; han måste därför in på den högre kunskapsbana, men hvilken? Det vet man ej. Vid den åldern kan ej frågan ännu besvaras: *Hvad månn varda af detta barnet?* Det är dock af hög vikt att få svar derpå, — och detta skall sökas under detta 2:dra stadium, hvars längd jag bestämmer till tvänne, högst trenne år, under hvilken tid gossen sysslosättes med ämnen, som äro i allmänhet bildande och för hvarje bildad Svensk man gagneliga eller prydliga. Hit hörer: modersmålets grammatikaliska inlärande, fortsatt undervisning i religion, räknekonst, geografi och historie, särdeles fäderneslandets, skönskrifning, linearteckning, första elementerna i geometri, läsning af tjenliga forn- och folksagor, deklamerande, äfven sjungande af valda Svenska sånger, och allt detta i behörigt förhållande afvexladt med gymnastiska öfningar. Detta andra stadium, som, lika med det första, både utgör ett sjelfbestående helt och derjemte en öfvergångsperiod, är genomlupit vid 12 till 13 års ålder; och, likasom vid det förstas slut, mängden afgick, för att stadna i den stora arbetande massan, så afskiljer sig ock nu sjelfmant en skara, för att, med det mått af kunskaper den hunnit förvärfva, söka en tidigare utkomst t. ex. i så kallade bättre handverk, eller som bruks- och handelsbetjente, underofficers-kadetter, klockare-lärlingar, skrifvarebiträden åt flere slags embetsmän o. s. m., som ej behöfver uppräknas. Men med återstoden sker nu den stora mönstringen för lifvet. Vägen, sammanvandrad hittintills, delar sig här i tvänne. Valet emellan dem, det viktiga, betydelsefulla, hela framtiden omfattande, skall göras; och det kommer nu i rätta tiden. De inneboende anlagen hafva blifvit väckta, hafva fått tid på sig till någon utveckling, hafva röjt sin art och antagit den form, på hvilken de äro känbara, om ej alltid med ofelbar visshet, dock i de flesta fall med lugnande sannolikhet. Man vågar derpå, i förtröstan till alla goda gåfvors Gifvare och Tillkännagifvare; och ginge man tillväga flärdlöst och opartiskt, skulle man troligen aldrig misstaga sig om

någon endas anborna kallelse. Och här vidtager elementarbildningens 3:dje Stadium, det med egen karakter till målet nu först på skilda linier gående, hvilka, då de hvardera, ehuru utgångna från samma punkt, hafva sin gifna specifika riktning, ej här behöfva till sina flere eller färre afdelningar tagas i beräkning. Nog af: lärjungen, i möjligaste måtto pröfvad, får nu af sina mästare anvisning och råd att beträda sin rätta bana, och, hvad han förer med sig, är icke förloradt för någondera bildningslinien. Föres han af den rätt förstådda andans drift in på den lärda linien, så skall säkerligen det härigenom inträffande uppskofvet med de gamla språkens lärande ersättas genom den uppöfvade fattningsgåfva, som han, jemte modersmålets grammatikaliska kännedom, redan förvärfvat. Med jemnare och säkrare steg skall han der framgå, i vänlig täflan med likstämnda kamrater, hvilka, om än mer eller mindre begåfvade, dock alla sträfva i en riktning till ett mål. Åt detta förespeglade mål skall han egna sig med uppmärksamheten mera odelad, med kraften och åhågan mera oförspridd och mindre mattad af olikartade, här underordnade ämnen, som annorstädes fått sitt egna fält, och här blott intagas i det mått de finnas behöfliga för hufvudsaken. Så ordnar sig småningom på djupet och samlar sig der till fasthet den grund, på hvilken sedermera universitetsbildningen skall uppföra, samt en mognad sjelfverksamhet fortsätta och fullända byggnaden för vettenskap och kyrka."

"Säger åter det genomgångna profvet, att den andra linien med likligare framgång bör beträdas, så är, hvad som föregått och redan förarbetats, ännu omedelbarare en grundläggning till hvad skolan i detta sitt nya skick bör meddela. Det blir, i korthet sagdt, en så fullständigt lemnad undervisning i lefvande språk, matematik, rätts- och samhällslära, verldshistoria, natural-historie och naturvettenskaper, att, efter fulländad skolekurs, en obehindrad afgang kan äga rum, antingen till universitetet, eller till militära och teknologiska tillämpningsskolor."

"Så inrättad, ordnad och utförd, synes mig den offentliga elementarundervisningen i vårt land komma att nöjaktigt och verkställbart motsvara både sitt ursprungliga ändamål och

tidens billiga fordringar. På samma, i moderjorden djuplagda, omhågnade och vattnade rot, växer den till en stam, som är fast och gemensam, och så, i rätta tiden, skjuter ut derifrån sina begge starka och fruktbara hufvudgrenar. Folk-skolan är roten, profskolan är stammen, och grenarne utgöra hvad man kallar lärdoms- och apologist-skola. Jag skulle, med afseende på sistnämnde skolors härigenom framflyttade utgångspunkt och deras utsträckning till hela elementar-undervisningens slutpunkt, vilja kalla den förra *Gymnasium*, vid hvilken benämning vanan fäster begreppet om klassisk bildnings-anstalt, — den sednare *Athenæum*, efter Grekernas *Athene*, vettets och vapnens samfälta Gudomlighet, *Minerva* som planterade Oliven, *Pallas* som skakade spjutet.”

Med döpselsens sakrament vilje vi ej befatta oss, ej heller med den vink, som ligger i de sista uttrycken. Så mycket äro vi färdige att säga: här äro i många afseenden sanna ord uttalade, viktiga i afseende på ämnet, viktiga i afseende på innehållet, viktiga äfven, såsom uttalade af Svea Rikes Erke-Biskop.

Har Hr Erke-Biskopen också medgifvit och erkänt allt hvad den förändring innebär, som han här yrkar, eller allt hvad af den otvunget skulle följa? *Skolans emancipation från Kyrkan* är otvifvelaktigt en sådan följd. Recensenten erkänner öppet, att *detta* är *hans* ståndpunkt, och utgör hans liffliga önskan — ej i den katolska eller okatolska, nyfransyska meningen, som sätter den kyrkliga lärdomen rakt emot den världsliga, och, allt som det ena eller andra partiet med ämnet fått hand, för en tid endera velat, till och med, utesluta presterskapet från den allmännaste undervisningen, eller ock fordra den för presterskapet hufvudsakligen, om ej ensamt — utan i den sant protestantiska meningen, som gör läroverket i alla dess stadier till lekmannens och prestens gemensamma angelägenhet — en skolans emancipation, sådan som den t. ex. längesedan i Preussen är verkställd: — en offentlig undervisning, egnad åt *alla* klasser af medborgare utan undantag (men utan att derföre i *samma* skolor vilja uppfostra dem, som bildas för hufvudsakligen olika banor) — och ett lärostånd, som väl hvarken delar kyrkans privilegier eller göromål eller

utsigter eller inkomster; men deremot i samhället ock njuter den plats, de fördelar, det anseende och den säkerhet för ålderdomen efter ett mödosamt och nyttigt lif, som det förtjenar.

På denna väg, som säkrast, om ej uteslutande, bildar skickliga lärare, och här, såsom i andra länder, äfven skulle framkalla egna anstalter till sådanas bildande, ligga i vår tanka äfven de hufvudsakligaste förbättringar, som vårt Läroverk kan och bör emottaga. Till det viktiga ämnet skola vi mer än en gång återkomma, och hoppas då få tillfälle att närmare, i jembörelse med Herr Erke-Biskopens, utveckla vår egen be-känneelse i dessa ämnen.

[E. G. GEIJER]

Läroverksfrågan.

Fjerde Artikeln.

Till saken! ropar man åt mig från flera håll, och har deri ej orätt. Endast ville jag anmärka, att, så vidt jag vet, *saken* i denna fråga är ingen annan — än *menniskan*; hvarföre jag önskade, att man ej måtte anse den tid förlorad, som vi egnat åt betraktelser, huru med högre menskliga angelägenheter i allmänhet nu för tiden står till. Derigenom befinna vi oss, enligt vår tanka, redan midt i saken, men äro nu också beredde att gå vidare.

I vår historiska framställning af ämnet visade det sig, huruledes en kris i vårt läroverk yppade sig i medlet af förra seklet. Ett af dess symptom var nya fordringar å Statens sida i afseende på *ambetsmanna-bildningen*, utöfver den teologiska och latinska lärdom, hvilken genom orsaker, dels tillhörande den förflutna tiden i allmänhet, dels, såsom vi sett, egna för Sverige allt ifrån GUSTAF ADOLFS tidevarf, varit förnämsta medlet för all högre bildning. Nu mera lifvades denna lärdom ej, såsom fordom hos GUSTAF ADOLF och hans män, af stora religiösa och politiska ideer. Den hade under en ståndsregering fallit under bevakningen af ett ståndsintresse. Också lemnades hela den del af läroverket, som sammanväxt med stiftsstyrelserna, i trots af de nya fordringarna, orörd. Dessa fordringar, kringgående det lägre läroverket, slog i stället ned på universitetet, och ville, ibland andra förändringar, der äfven organisera och med sjelfva högskolan förbinda en för flera statens ändamål lämplig elementar-undervisning, hvarförutan en stor del af den ungdom, som ämnade sig till det allmännas tjenst, ansågs omogen för akademisk bildning. En klagan öfver studiernas förfall just hos samhällets högre klasser förnimmes; och det är från

samhällets höjd den låter höra sig. Det är GUSTAF III, som, ej långt före sitt uppstigande på thronen, framträder såsom tolk för denna klagan angående Svenska adeln. Vi ha om talat hans plan att upplifva det fordna kommunitetet vid Upsala universitet, såsom en elementär bildningsanstalt för ämnes-svenner af både frälse- och ofrälse stånd till rikets civila och militära embeten. Vi ha anført huru detta förslag, på den tid då det gjordes, af brist på medel blef utan frukt. Efter Konungens död erhöi det (1792) en inskränkt men kostbar verkställighet i Kadettskolan, sedermera Kongl. Krigsakademien vid Carlberg¹, såsom militärisk bildningsanstalt; under det man å andra sidan *nöjde* sig med — i fall man kan nyttja detta ord, om hvad i trefjededels århundrade varit lika mycket föremål för ändring som klagan — att söka kontrollera den *civila* bildningen genom de akademiska så kallade civil-examina.

Femtio år, sedan fordran på en ändamålsenligare, offentlig bildning för embetsmännen, samhällets egentligen offentliga klass, så uttalat sig, och så blifvit besvarad, framträder en annan samhällsklass i offentlighetens ljus, också med nya fordringar. Äfven för dessa tvekade ej staten att göra sig till tolk, och man ser regeringen taga initiativet, både i deras erkännande och uppfyllande. — Sedan Kanslers-Gillet den 9 Mars 1803 underdånigst anmält, ”att det allmänna saknade alla publika anstalter till uppfostran och handledning för borgaren, näringsidkaren och de statens medlemmar, som, utan behof af lärdomsinsigter, likväl fordra den nödvändiga förståndsodling, hvarigenom deras danande till dygdiga och gagnande medborgare kunde blifva säkert och pålitligt”, utarbetades en förnyad skolordning, som den 7 Dec. 1807 erhöi konglig stadfästelse, såsom orden lyda, ”på försök och till efterföljd under fem år”. Vid trivial-skolorna — heter det i 1807 års skolordning — bör tillfälle gifvas, icke allenast till den undervisning, som är nödig för ynglingar, hvilka ämna sig till egentligen *lärda* yrken och till inhemtande af de kun-

¹ Det skedde genom förflyttning af sjökadettsskolan i Carlskrona till Carlberg, och utvidgande af densamma äfven för landtarméens behof.

skapsgrunder, som äro nödiga för dem, hvilka i *embetsmannavägen* vilja söka sin fortkomst, utan äfven för dem, som i *näringarne* vilja ingå. Det var första gången, som undervisningen för de sistnämnda af staten erkändes, ej blott såsom ett *bihang* till skolan, utan såsom en *integrerande del* af den samma. I sammanhang härmed föreskrifves (6 Kap. §. 1), att första klassen i trivialskolan skall vara förberedande för *alla* skolepiltar, så att de, som ämna sig åt litterära yrken, i vanlig ordning uppflyttas till de i trivialskolan befintliga öfriga klasser, och de, som ämna sig åt näringarne, åt apologistklassen; hvarjemte, angående de sednare, dessutom förordnas, att de mera för sig komme böra uti historia, geografi, elementerna i geometri, mekanik och fysik samt moderna språken, undervisas *gemensamt* med den öfriga ungdomen, i skolan och gymnasium. — Vi ha i ett föregående blad haft tillfälle att fästa uppmärksamheten på mer än en viktig författning från den tid, hvilken äfven denna förordning tillhör. Vi ha citerat dess smidesstadga, dess enskiftesstadga, som bägge i Sverige gjorde epok. Vi skulle i samma mening vilja citera dess skolordning, som först i vårt land upptog borgarskolans bestämmelse inom läroverket, i fall denna förordning nått sitt mål; hvilket den — oaktadt 1810 års Ständers i samma anda uttalade önskningsar — *icke* gjorde; emedan, både angående ändamålet och medlen för dettas vinnande, en meningsstrid uppstod, som ännu icke är bilagd.

När de fem profären för denna skolordning tilländalupit, förordnades år 1812 en Uppfostrings-komité, som, efter granskning af 1807 års skolordning, borde uppgifva förslag till en ny, "lämpad efter tidehvarfvets kraf och fosterlandets sanna behof." Ett sådant underdånigt förslag utarbetades äfven och inkom den 8 April 1817, men blef, i anledning af de genom presteståndets ecclesiastik-utskott vid 1818 års riksdag och från andra håll gjorda anmärkningar, underkastadt en omarbetning; hvarefter det erhöill nådig stadfästelse, och är den nu gällande Kongl. Maj:ts förnyade skolordning af den 16 December 1820.

Både förslaget af år 1817 och skollagen af år 1820 stadga och genomföra en grundsats, hvilken det förra uttrycker med

följande ord: "att uppdraga en bestämd gräns emellan de skolor, som äro ämnade att dana vetenskapsidkare, och tjenstemän, hvilkas embeten fordra vetenskaplig bildning, och dem, i hvilka ungdomen skall uppfostras till sådana yrken, som med vetenskaperna icke stå i något egentligt samband." Det sammanhang, som 1807 års skolordning åsyftat, och till en del föreskrifvit emellan bägge dessa slags läro-anstalter, upphäfdes sålunda, och söndringen gjordes till princip.

Det var att tvärt afskära fordringarne på en medborgerlig gemensamhet och enhet i uppfostran, hvilka, till en del redan erkända af den föregående tiden, sedan 1809 allt mera velat göra sig gällande. De höjdes ännu lifligt vid 1823 års riksdag: till och med hvilken man kan säga, att det *nya* i 1809 års samhällsskick försökte att ge sig en slags sjelfständig utveckling; hvaremot ifrån denna tidpunkt det *gamla* (under namn af det nationella, det Svenska), hvilket redan uttalat sig i läroverksfrågan, begynte få allt större insteg. Nämde riksdag sysselsatte sig äfven med läroverksfrågan i hela dess vidd; hvarvid påstods, att den behandling, den hittills erfarit, i dubbel afseende svikit det allmännas väntan, då Uppfostrings-Komitén icke omfattat *det hela*, ej heller ens fullständigt den *del*, hvarinom den sig inskränkt, nemligen elementar-läroverken. I förra afseendet anmärktes, att hvarken *folkskolan* eller *universitetet* blifvit vidrörda; i det sednare, att *elementar-läroverken*, hvarken blifvit ordnade med tillräcklig uppmärksamhet på vetenskapens eller statens nya fordringar. Det sista var i grunden samma klagan, som låtit höra sig allt från medlet af förra seklet, öfver en allt för inskränkt grund för embetsmannabildningen i allmänhet, så länge läroverket förnämligast beräknades för det andeliga ståndets behof. Man framdrog nu åter de så kallade civil-examina vid universitetet, hvilkas otillräcklighet blef föremål för nytt klander. Man stötte sig på, att Uppfostrings-Komitén, vid uppgående af den oförmälda *gränsen* och vid rangerandet af vetenskapliga eller icke-vetenskapliga yrken till höger och venster om den samma, ej utan en viss förlägenhet placerat hela militärbildningen på sistnämde sida¹. Detta bidrog väsendtligen att

¹ Förslaget af 1817 s. IX.

gifva hela frågan en ny riktning. — En motionär på riddarhuset yrkade militärundervisningens införlifvande med det allmänna läroverket, och förband dermed förslaget om krigs-akademiens upphäfvande. Motionen återkom från vederbörligt utskott endast med tillstyrkande af en revision öfver den *militäriska* undervisningen, hvilket föranledde flera utförliga yttranden, angående läroverksfrågan i dess helhet. Ridderskapet och Adeln samt Bondeståndet, der yttranden, i denna syftning läto höra sig, kunde likväl vid återremiss till ekonomi- och stats-utskotten ej genomdrifva tillstyrkandet af en *allmän* revision öfver undervisningsanstalterna i riket. — En sådan, för elementarläroverken hvart tredje år, var redan i den nya skollagen föreskrifven. Uppfostrings-Komitéen hade äfven förut erhållit Kongl. Maj:ts befallning, att författa ett förslag om tjenligaste inrättningen af pædagogier och folkskolor, samt att öfverse akademiska konstitutionerna, särdeles i hvad som rörde studentexamen¹. Genom Kongl. Brevet till samtliga Landshöfdingar och Konsistorier af den 14 Juni 1820, hade en nogare eftersyn vid antagandet af skolmästare på landet blifvit anbefald².

Den rörelse, läroverks-frågan fått vid 1823 års riksdag, fortfor att visa sig liflig efter densamma. Från en speciell undervisnings-anstalt ibland dem, hvilka Uppfostrings-Komitéen placerat till venster om den beryctade *gränsen* (och således på den *olärda* linien), utgick — egentligen framställd i en redogörelse för denna anstalt — den första omfattande öfversigt af *hela* läroverket, jemte grunddragen till en plan för dess reform³, redan förut yrkad i skrifter af

¹ En interim-stat för rikets gymnasier och skolor hade, med begagnande af de tillgångar (3292 tunnor, 23 kappar kronospannmål), hvilka 1818 års Ständer, på Kongl. Maj:ts proposition, beviljat, den 22 April 1819 blifvit utfärdad.

² Emedan till Kongl. Maj:ts kunskap kommit, "att personer kringrest och i socknarne på landsbygden befattat sig med barna-undervisning, hvilka ej allenast varit oskicklige, utan äfven brottslige och till straff blifvit dömda."

³ Berättelse öfver Kongl. krigs-akademien, afgifven till dess Kansler, af Guvernören. Stockholm 1824.

samma anda¹. Den 21 December 1825 täcktes Kongl. Maj:t förordna en ny komité, att, under ledning af H. K. H. Kron-Prinsen, i ett sammanhang granska tillståndet af rikets allmänna uppfostringsverk, och att dervid föreslå de förbättringar, som kunde anses behöfliga. — Under denna Komiténs långvariga öfverläggningar betraktades den så kallade *olärda linien* från alla håll. Den befanns slutligen af de fleste *äfven* vara en *lörd* linea, som kunde utdragas att träffa all bildningsmål, fast den ej gick genom de lärda språkens gebit; hvadan, i Komiténs den 20 December 1828 afgifna betänkande, dess pluralitet tillstyrkte, att vid *elementar-läroverken* bära *tvänne bildnings-linier* finnas: *en för klassiska språkens litteratur, i förening med den moderna; och en för denna sednare, skild från den klassiska; dock så, att real-kunskaperna drifvas lika på bägge bildnings-linierna.* — En ny elementar-skola, enligt dessa grundsatser, inrättades på prof i hufvudstaden, och trädde den 15 September 1828 i verksamhet. Den undantogs från den gällande skolordningens föreskrifter, och erhöi sin del i det anslag, som vid 1828 års riksdag i allmänhet beviljades åt rikets undervisningsverk². Enligt hvad den för Undervisningsverken nedsatta Komité yrkat, att *student-examen* bör kunna tagas, *antingen med eller utan de gamla språken*, skedde vid universiteten en förändring med denna examen, hvilken fick en ny inrättning (i Upsala från och med år 1831), der nämde grundsats blef gällande, enligt Komiténs förslag äfven för ynglingar, som genomgått skola och gymnasium, men för sin framtida bana ansågo de lärda språken obehöfliga; dock med tillagd skyldighet för dem, som helt och hållit, eller till en del, ville begagna sig af en sådan dispens, att genom så mycket större framsteg i andra lärostycken detta

¹ Såsom i skriften: Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken.

² Denna andel blef 6,800 R:dr. Hela anslaget var 60,000 R:dr årligen, hvaraf 42,000 för elementar-läroverken och 18,000 för universiteten och tillämpnings-skolorna. Det hela uppgick ej till $\frac{1}{3}$ af hvad Läroverks-Komitén ansett erforderligt för universiteten allena. Vid 1834 års riksdag, blef det förr nämnda anslaget beständigt. Den sista lönerogeringen (ännu tills vidare) för elementar-läroverken är af den 21 September 1833, den nya universitets-staten af den 11 September 1837.

godtgöra, hvarföre en lika summa af betyg bestämdes för giltigheten af all student-examen. Vitsord af godkända kunskaper i vissa ämnen föreskrefvos för dem, som ämnade framdeles någon civil examen undergå, äfvensom, genom Kongl. Maj:ts nådiga beslut af den 12 Mars 1831, för alla, som till idkande af presterliga studier i teologiska fakulteten inskrifvas. Militär-undervisningen fortför att sluta sig till det allmänna läroverket. Genom Kongl. Brevet af den 24 Januari 1835 stadgades den sålunda bestämda studentexamen, såsom vilkor för dem, som ville anmäla sig till erhållande af första officers-graden vid kavalleri- och infanteri-regementen. Den 23 September 1836 inkom till Konungen General-Adjutants-Expeditionen för Arméen med ett underdånigt memorial, af innehåll: att under sistförflutne decennium, utom de 14 kadetter, som i medeltal hvarje år från Kongl. krigsakademien blifvit till landt-arméen utexaminerade, denna armée årligen behöft omkring 55 officerare¹, och troligen framdeles behöfver ett lika antal: att för undervisningen af dessa, utgörande $\frac{4}{5}$ af hela det erforderliga antalet, hvarken lärdoms-skolor och gymnasier å ena, eller apologist-skolorna å andra sidan synas tjenliga, då de förra utan undantag fordra alla tre de gamla språken, hvarifrån Kongl. Brevet af den 24 Jan. 1835 befriar blifvande officerare, och af de sednare, eller apologist-skolorna, äfven de få, till undantagen hörande, som bestå af 3:ne klasser, i alla fall äro otillräckliga att meddela de kunskaper, som för nu varande studentexamen, med dispens från de gamla språken, äro föreskrifna; hvarföre underdånigst hemställes, om ej en eller annan skola inom hvarje stift skulle kunna så inrättas, att ynglingar, som egna sig åt krigsväsendet, men sakna utvägar att på längre afstånd från föräldrar och anhöriga förskaffa sig dertill nödig bildning, måtte, ej mindre än de, som vilja inträda på andra banor af Rikets tjenst, få tillfälle att i hembygden inhemta de kunskaper, hvilka deras yrke af dem kräfver, i synnerhet som dessa kunskaper äro af den allmänna beskaffenhet, att de gemen-

¹ Detta gäller endast om Landt-arméen. Krigsmakten till lands och sjös behöfver årligen öfver hufvud 78 officerare, hvaraf Carlberg lemnar 17, så att 61 dessutom erfordras.

samt behöfvas af de flesta medborgare, som, utan att gå den så kallade lärda vägen, dock söka grundliga elementar-studier, hvarföre de ej heller kunna anses främmande för elementarläroverkens ändamål. — Kongl. Maj:t har befallt Domkapitlen att häröfver inkomma med underdåniga yttranden.

Vi äro i tillfälle att ur officiella källor lemna uppgifter¹, tillräckliga för en hvar, att deraf kunna sluta till behof, hvilka för elementarläroverken höra anses lika litet främmande, som det nyss uppgifna. Under de 11 åren 1822—32 hafva vid apologist- och lärdoms-skolor samt gymnasier blifvit inskrifna 15,000 lärjungar, hvaraf omkring 5,000, eller något mer än $\frac{1}{3}$, tillhört apologist-skolorna. Af de 10,000, som studerat vid lärdoms-skolor och gymnasier, har hälften, eller nära 5000, icke afgått till andra läroverk, och följaktligen (med undantag af döds- och olycksfall) gått till näringarne. Af hela antalet återstår således $\frac{1}{3}$, eller omkring 5000, för den lärda vägen. Af denna tredjedel, som från lärda skolor och gymnasier verkligen afgått till annat läroverk, har åter knappast hälften² — eller i allmänhet blott en sjettedel af hela den vid elementarläroverken studerande ungdom — blifvit studenter. Emellertid underhåller Sverige 12 gymnasier och 42 lärdoms-skolor, med 464 lärare, som åtnjuta inkomsten af 26 præbende pastorat, uppgifna endast till 13,070: 28. 2., och dessutom uppbära i lön 143,577: 38. 10. eller tillsammans 156,648 R:dr 19 sk. B:co. Deremot finnas endast 7 apologist-skolor och 39 särskilda apologist-klasser med 64 lärare och ett anslag af 19,314 R:dr 19 sk. 11 r:st. Det vill säga, den *lärda vägen*, som blott behåller en *sjettedel* af hela rikets studerande ungdom till inträdet vid universitet, upptager *sju åttendedelar* af elementarläroverkens hela lärare-personal och *åtta niondedelar* af deras anslag.

Vi ha härmed fört till slut en för vårt ändamål tillräckligt fullständig historisk öfversigt af läroverks-frågan i Sverige.

¹ Enligt upplysningar, af Herr Stats-Sekreteraren v. Hartmansdorff benäget meddelade.

² Af 4916 studerande, hvilka under de 8 åren 1825—32 afgingo från lärda skolor och gymnasier till annat läroverk, hafva blott 2356 blifvit studenter.

Deraf kan intagas: att det nu är 89 år, sedan fordran af både den *civila* och *militära* bildningens närmare införlivande med *allmänna* läroverket offentligen gjordes¹: att det nu är 35 år, sedan samma fordran, väl ej först uttalades, men offentligen erkändes i afseende på den *medborgerliga* bildningen, äfven för *näringsidkaren*, för hvilken, enligt Kanslersgillet hemställan af den 9 Mars 1803, "publika anstalter saknades;" och slutligen: att samma fordringar dels ännu äro ouppfyllda, dels ej så uppfyllda att ändamålet kan anses vunnet. — Hvad är orsaken? —

Svarade vi, att en af orsakerna till denna angelägenhets sena och ofullkomliga utveckling i Sverige är, att *läroverksfrågan*, hos oss mer än annorstädes, varit, eller ansetts vara en *ståndsfråga*, gemensam för det *andeliga* och det *lärda*ståndet, här under samma privilegier förbundna, och derföre ägande ett förenadt intresse mot den utanför allt mer uppväxande *oprivilegerade* världsliga lärdomen; så hade vi sagt en *sanning*, ehuru vi medgifva, att detta svar ej innefattar *hela* sanningen. Vi känna den tidsålder af ära och glans, med hvars minnen, utan dess dygder, vi allt för mycket trösta oss, då den andeliga och världsliga lärdomen i stora, på en gång religiösa och politiska, idéer hos Svenskarna ägde sammanhang och lif. Vi ha utmärkt en annan ålder, då detta sammanhang upplöstes, detta lif slocknade; under det de former, hvori det hade uttryckt sig, stodo kvar och blefvo en makt för sig. Men äfven under dessa formers lefvande tid är det verkliga tillståndet vid närmare granskning långt ifrån svärande mot väntan. Det gäller i synnerhet i afseende på läroverksfrågan, som alltid hos oss legat allt för mycket undan statens direkta inflytelse. Man skrifver ej Svenska historien efter förordningar, har jag någon gång sagt. Det gäller ej i något afseende så, som om Svenska skolordningar. Vi ha fäst uppmärksamheten på CHRISTINAS skolordning, förträfflig för sin tid och vittnande både om den lærdes och om statsmannens blick: angående dess verkställighet, med stifts-

¹ Vi påminna om hvad i 6:te Litteratur-Bladet blifvit anfördt, att Uppfostrings-Kommissionens af år 1750 förslag äfven omfattade krigsvetenskapernas föredragande vid universitetet.

styrelserna till organer derför, i en så orolig tid, hafva vi yttrat tvifvelsmål. Oss vetterligen finnes den ej ens tryckt; liksom jag ej heller känner någon publikation i tryck af 1724 års skolordning, förr än den upptogs i *Wallqvists* ecclesiastiksamlingar; likaledes äro Upsala akademis *konstitutioner* än i dag ej tryckta, med undantag af det utdrag, angående studenternas seder och privilegier (innehållande åtskilligt ej mera lämpligt till vår tid), som finnes student-eden vidhäftadt. Det var en tid, och den är ej så aflägsse, då ett sådant hemlighetskrämeri gjorde sig viktigt¹. Ett bevis på, huru mycket vårt skolverk ännu fasthänger vid gamla förhållanden, är att vår sista skolordning (deri skiljande sig från den af år 1807) ej ens tillåter dispens från *Hebräiskan*; ehuru en sådan dispens i Preussiska och Saxiska gymnasier långt för detta är medgifven; liksom i dem också föreläses mindre *teologi* än religionslära, sådan den för alla stånd är lämplig. I allmänhet gäller i Preussen såsom grundsats: att alla så kallade "Fachstudien" ej höra till allmänna undervisningen.

Man lærer svårligen neka, att i denna vår anmärkning ligger sanning, men *hela* sanningen i ämnet innehåller den på långt när icke. Läroverksfrågans närvarande skick har egna drag för Sverige; men brytningen i densamma är gemensam för det civiliserade Europa, och har yppat sig äfven i stater med det mest utbildade undervisningsverk, t. ex. i *Preussen*, der *skolans emancipation från kyrkan* i den bemärkelse vi i ett föregående blad sökt förklara, redan är för sig gången, och hela läroverket blifvit ordnadt under en sjelfständigare synpunkt. Vi hemta våra underrättelser om denna brytning ur ett ej längesedan utgifvet arbete, författadt med afseende på en mängd i ämnet utkomna skrifter². Man märker, i de

¹ Vill man se, huru en stifts-styrelse låtit skolordningar gå öfver sig, liksom ingenting passerat, så kunna *Ödmanns* "Hågkomster från Hembygden och skolan" läsas angående läroverket i Wexiö under hans ungdom.

² Ueber die Nothwendigkeit einer Reform im Gymnasial-Unterricht von D:r *Max Schmidt*, Rector der Lateinischen Hauptschule zu Halle. 1836. — Författaren är en moderat försvarare af det nu gällande Preussiska skol-systemet, men både hans uppgifter och förslag synas oss leda till ett annat resultat, än han synes förmoda.

första af Reformatörerna och deras lärjungar ordnade Tyska skolorna, samma tendens, som i de första Svenska gymnasier, att vara universiteter i smått. De förlorade sedermera denna karakter, och blefvo hufvudsakligen filologiska läro-anstalter, i hvilka likväl småningom allt flera nya läro-ämnen inrymdes. Sin uteslutande superioritet förlorade de filologiska studierna på de Preussiska gymnasierna (det vill säga lärdoms-skolorna) år 1812¹; ej så, som om de (profana) filologiska studierna ej med stor ifver, ja vidsträcktare än någonsin, nu också drefvos; men idén af den Preussiska skol-reformen synes ha varit att, jemte och i full bredd med dessa studier, ställa de viktigaste öfriga; hvarföre ej blott andra formella kunskaps-grenar t. ex. matematiken redan i elementar-undervisningen ställdes ganska högt, utan äfven de så kallade *realia* i skolan fingo en vida större utsträckning. Bemödandet, att i den lärda skolan gifva grundläggningen till en *universell*, tidens förnämsta riktningar omfattande, lärdom med bibehållande af dess klassiska karakter, har aldrig med större kraft, kostnad och uppoffring blifvit genomfördt. Men detta bemödande synes ock ha nått en höjd, der det lider af sin egen öfverspänning. Klagomålen, att systemet ej verkar fördelaktigt på ungdomen, låta allt mer från flera håll höra sig; och hvad t. ex. *Diesterweg*² och *Lorinser* i detta afseende påstått, om ock möjligen öfverdrifvet, har dock i sjelfva vederläggningarna framkallat medgifvanden, kanske ännu mer upplysande än anklagelserna.

Egentligen är det den, öfverallt i Tyskland åter utbrutna, striden emellan *Humaniora* och *Realia*, som vi ha för ögonen: — en strid, som det Preussiska läroverket kraftigast sökt bi-

¹ Diese Superioritet haben die philologischen Studien auf den Preussischen Gymnasien durch das Abiturienten-edikt vom Jahre 1812 verloren, und die übrigen Disciplinen haben einen ganz anderen Rang eingenommen. l. c.

² *Diesterweg*, Lebens-fragen der Civilisation. 3 Beytr. s. 42. "Die Gymnasien sind an zwey Uebeln krank oder machen krank: 1. Sie überfüllen den Schülern mit Massen des verschiedenartigsten Wissens; 2. Sie sorgen nicht für eine tüchtige Verarbeitung. — I anledning af *Lorinser's* Afhandling: *Zum Schutz der Gesundheit auf Schulen*, är *Schmidt's* af oss återopade skrift författad.

lägga, med att gifva bägge *lika* rätt, hvarigenom likväl en stegring af *bägges* anspråk inom *samma* skolor till den grad blifvit föranledd, att den väckt allvarsamma farhågor för ungdomens både fysiska och moraliska helsa. Den författare, vi här följa, känner blott två medel mot detta onda: *återgång* till den gamla klassiska grunden för skol-studierna, renad från allt för mycket intrång af främmande ämnen — och *afsöndring* af dessa, såsom föremål för egna skolor; ty, säger han, om äfven det sista Ediktet af år 1834¹ ej kunnat bilägga denna inre strid emellan olikartade ämnen, så återstår blott att gifva efter för den spänning, hvarigenom, hvad hittills sammanhållits, våldsamt sträfvar ifrån hvart annat, och låta *real-skolan*, såsom en mogen frukt, falla ifrån trädet. Man erfar också häraf, att *real-skolan* i denna sjelfständiga mening, ännu ej finnes i Preussen, eller först begynner bilda sig, och att *borgare-skolan* (som finnes) blott innefattar en *början*, hvaraf den förstnämnda skulle utgöra *fortsättningen*. En sådan utbrytning af realskolan anses så mycket angelägnare, som det moderna elementet i skolan hotar att förqväfva det klassiska. De, på sin tredje landtdag år 1831 församlade, Schlesiska Provincial-Ständerna anhöllo redan hos Konungen: att undervisningen i gymnasierna mer måtte lämpas efter allmänt medborgerliga behof, matematik och natur-vetenskaper från början behandlas med lika grundlighet som språken, klass-systemet afskaffas, nyare språk mer läsas, och afgångsbetygen inrättas snarare med afseende på kunskaps-omfånget i allmänhet, än på de gamla språken; hvilkas superioritet således ännu ansågs bibehållen.

Vid utförandet af sitt förslag om läroverkets förening, stöter likväl den nämde författaren på stora svårigheter. De ämnen, han vill aflägsna ur skolan genom en dörr, komma in genom en annan; i synnerhet som ingen rationell princip ligger till grund för reduktionen. Att alldeles utestänga dem, går ej heller an; dertill ha de flesta redan för djupt gripit in i det moderna lifvet. Ser man nogare på denna, egentligen till *real-skolan* hänvisade, bildningen, hvilken författaren

¹ Angående gymnasial-kunskapernas pröfning vid afgång till universitet.

oupphörligt kallar en bildning för *ostuderade*, så befinnes den omfatta studier, hvilka den nyare tiden redan nästan allmänligen upphöjt till *vetenskaplig* värdighet, och som i denna egenskap långt för detta intagit sin plats vid Preussiska *Universitet*; fastän författaren ännu företrädesvis vill egna *dessa* åt *sin* lärda linea. Med ett ord: man träffar, i stället för en *lörd* och en *olörd* linea, slutligen äfven här på *två* lärda linier, hvardera, enligt nyss framställda åsigter, fordrande *egna* skolor, och derigenom ett *dubbelt* skolsystem; hvars kostbarhet, äfven i en monarki med Preussens tillgångar, likväl förefaller vår författare så betänklig, att han måste hänvisa på en inskränkning af gymnasiernas eller lärdomsskolornas antal; ehuru detta i Preussen, som i alla vägar mer utmärker sig med stora, fullständiga, centrala anstalter, än många ofullständiga små, visst icke är öfverdrifvet.

Tvänne hufvudskäl — det ena mer allmänt och teoretiskt, det andra mer nationellt och historiskt — ha i synnerhet oss oss, och ej minst af den, som skrifver dessa rader, blifvit yrkade för bibehållande af vårt läroverks gamla grund och skick. Man säger först och främst: att då läroverkets ändamål mindre kan och bör vara att meddela ungdomen positiva kunskaper, än att bilda *förmågan* till deras förvärfvande, — då grundlig sysselsättning med ett läroämne befordrar, men förströelsen genom många motarbetar detta ändamål, — och då *klassiska språkstudier* af ålder visat sig för detta ändamål tjenliga; så böra de äfven hädanefter företrädesvis i skolan drifvas: helst en på sådan grund bildad lärjunge är derigenom så mycket bättre förberedd till ett sjelfständigt inhämtande af *sakkunskaper*. Man säger för det andra: sådant var förhållandet i Sveriges ärofulla dagar, i GUSTAF ADOLFS, i *Oxenstjernas* och *Skyttes* tidevarf, sådan var den grund, som den odödlige stiftaren af Sveriges läroverk lagt, och hvarigenom han i den offentliga uppfostran öppnade banan för den ringaste af Sveriges söner att stiga till de högsta äreställen.

Vi vilje ställa oss inför dessa skäl — inför elden af vårt eget artilleri — och se om de träffa.

Det är sant, att i kunskapers bibringande *kunskapsför-*

mågans utbildning är en hufvudsak; hvarvid dock måste märkas, att denna förmåga utvecklar sig i och genom de *ämnen*, som äro dess föremål. *Språket*, tankans eget uttryck, är ock det naturligaste föremålet för den reflecterande tankans *första arbete med sig sjelf*, och begynner derföre billigt all undervisning, för hvilken *modersmålet* är tidigaste grunden. De jemförelser, som uppstå för lärjungen vid inträdet i en tankekrets med *annat* uttryck, än det hvarvid han blifvit uppfödd, såsom vid lärandet af ett *främmande* språk, vidga hans reflexion, och äro, under lärarens ledning, i sann bemärkelse tankefödande och tanke-ordnande. Så vidt det *allmänna* af frågan. *Valet* af det eller de främmande språk, som förnämligast skola blifva *medel* för denna tankeöfning, beror af *särskilda* skäl, hvilka ej för alla tider äro de samma. Vi påminna om dem, som t. ex. så länge bibehöllo Latinen, såsom det lärda språket. Dock låta dessa skäl uppfatta sig under tvänne allmänna synpunkter. Sammanhanget kan afses dels med det *förflutna*, dels med det *närvarande*. Det ena talar för de *gamla*, det andra för de *nyare* språken; bägge, i den mån de äro uttryck af den för lärjungen erforderliga bildning. Företrädet emellan språken är ej derföre straxt afgjordt. Att man t. ex. bör begynna med de gamla, efter det förflutna föregår det närvarande, är en sofism; hvarvid man glömmet, att, huru man må bära sig åt, utgångspunkten nödvändigt är det *närvarande*, liksom det är den punkt, hvartill man återgår. Man må, i fråga om språkkunskap, taga detta *närvarande* i trängre eller vidsträcktare mening; *alltid är det der* — redan i modersmålet. Modersmålet i sammanhang med andra lefvande språk är blott ett vidsträcktare närvarande. Det finnes i sakens natur alldeles intet skäl, hvarföre jag ej skulle skaffa mig en utsigt öfver detta närvarande, öfver det lefvande språkförrådet, innan jag går till det förflutna. Det finnes intet skäl emot detta, förutsatt, att jag ej dermed dröjer tills jag blifvit oläragtig. Det finns så mycket mindre något skäl emot ett sådant förfarande, som det närvarande redan i sig upptagit och förarbetat det förflutna (hvilket ej gäller tvertom); så att om nödvändigt ett *uteslutande* val skulle ske emellan gamla och nyare språk, de sednare utan tvifvel finge

företrädet, emedan deras litteratur, såsom ett större helt, i sig upptagit så mycket af den gamla. Och här måste jag bekänna mig till en mening, som endast, efter allt hvad jag förstår, sätter detta ämne i sitt rätta ljus: förhållandet emellan språk och språk är i grunden förhållandet emellan litteratur och litteratur. Vi ha i vårt föregående blad, med godt skäl synes oss, visat, att man nu mera *icke* förstår den gamla litteraturen *utan* att förstå den nyare. Således — — (man kan draga slutsatsen). — Äfven i barnslig undervisning kan jag derföre ej heller finna fördelen af att genast confrontera med det lefvande språket ett dödt språk, i stället för det lefvande med det lefvande, tills lärjungen får omdöme nog, att äfven igenkänna det lefvande uti det till utseende döda. Äfven för *barnet* gäller derutinnan *manliga* förhållanden, att läraren är en *man*, som bör förfara enligt sakens rätta begrepp, hvilket ock är den rätta *grundligheten*, talade än traditionen deremot, som också i sin tid var grundlig, nemligen på samma tid, då den sjelf var lefvande. Vi skulle ha mer att tillägga om detta stycke; men återkomma dertill, och vilja nu gå till det *andra* af de nämnda hufvudskälen.

Detta kommer direkte ur det gamla, ärorika Sverige, och jag tror mig ej eftergifva någon i liflig känsla för allt hvad en sådan härkomst innebär vörtnadsbjudande. Denna känsla har allt för mycket inverkat på mitt omdöme; tills jag bättre lärt förlika sanningen med min vörtnad. — Hvad höjde GUSTAF ADOLFS tidevarf? Stora religiösa och politiska ideer, hvilka äfven gäfvo tiden lärdom på en gång lif och adel i en hjeltes själ. Olyckligtvis blef denna anda alltför mycket blott en personlig utmärkelse, för att kunna genomtränga ett af stora krigs öfvermäktiga inverkan så länge till sitt innersta skakadt och rubbadt samhälle, som det Svenska. Men den fanns. Vid GUSTAF ADOLF rättade sig de Svenske Store upp, vid de Svenske Store de Svenske Lärde, bägge de sednare ofta nog med misstagna begrepp om storhet (hvarföre både de lärde och deras patroner fingo plikta); men på det hela gällde förhållandet så länge som Sveriges politiska storhet. Ur djupet af den olycka, hvori det störtades genom storhetens fall, reste sig, ensamme, stödde på hoppets ankare — *Svensk*

Vetenskap och Konst, — för första gången utan annat stöd än detta hopp, hvars borgen de funno i ett nyvaknadt medvetande af sin bestämmelse; och en stråle af deltagande för dem gick genom nationens hjerta. Men snart bröt sig det nya samhällsskick, som kallade sig *Svenska friheten*. Det var ett utbrott af en gammal inre olycka, ibland hvars ruiner vi ännu vandra. Olyckan är för invecklad och för mångsidig, att med få ord kunna uttryckas. En sida, och en ibland de hufvudsakligaste af den samma var: att Sveriges genom krig och eröfringar upphöjda, genom reduktion och fullföljda krig nedsatta, men till antal ökade *adel*, öfver höfvan det Svenska samhällets förnämsta representant — sjelf offer för en strid mellan verklighet och anspråk, som allt för mycket hade sin grund så i tidens allmänna som Sveriges egna förhållanden — *i oenighet och förvirring kastades tillbaka på sitt fädernesland*. Med detta obestånd, hvori ledaren för det Svenska representativa systemet förfallit, var oreda rundt omkring. Dermed var ock den *rörelse uppåt* i samhället, hvarigenom förtjenst och skicklighet bana sig väg, afbruten, hämmad, och oro spridde sig åt alla håll. Att mot denna, på sig sjelf återförvisade, alla stånd snart genomgående, allt längre nedåt sig spridande oro, befästa och bevara det Svenska samhället, dertill har sedermera mer än ett försök skett. Att dämpa och afleda den samma genom återkallandet, än af den gamla monarkiens *glans*, än af dess *stränghet*, dertill har mer än ett bemödande skett af mer än en bland Sveriges inhemske Konungar — till deras egen olycka. En främling — sina bragders son — har slutligen af nationen blifvit kallad midt ibland denna oro, och lyckats att gifva åt Sveriges äfven allt för länge vacklande yttre politiska ställning en ny basis. Att åter stadga vår inre lycka förmår hvarken *han* eller *någon*; utan att vi sjelfve känna och erkänna våra brister. — Sådana finnas ock ej minst i vårt uppfostringsverk, ehuru detta är från GUSTAF ADOLF den stores dagar, brister, som ej voro det i dessa dagar, men nu fåfängt ursäktas eller äfven stämplas till fullkomligheter genom exemplet af en försvunnen storhet, som rätt förstådd talar ett helt annat språk.

Den fordrade *återgången* har således, både ur allmänna

och särskilda skäl, stora, egentligen oöfvervinneliga, svårigheter, såsom *all* återgång, der det ej är fråga om de eviga principerna, utan om traditioner och former, som, af sig komma från sina principer, vilja gälla och herrska för sig. Bättre synes vara, att söka förhjelpa de nya, ännu utbildade former, i hvilka de hämmade principerna oerkänt och icke-officielt verka, till förstånd af sig sjelfva, och dermed till sin rätt, och från denna *nya*, sålunda renade grund, återställa sammanhanget med *det* gamla, — som tillika är *det evigt unga*. Tillämpningen häraf på *läroverksfrågan* har, till en del, af oss redan blifvit gjord, dels återstår den att göra. Utgående från *skolans emancipation ifrån kyrkan*, som tidens bildning gjort till ett *faktum*, hvilket i de flesta protestantiska länder blifvit på det hela vänligt, — inom katolicismen (mot hvilken det är revolutionärt) deremot mest på ett fiendtligt sätt tillvägabragt — ha vi först sökt att visa, i hvad mening detta faktum ännu *icke* inom fäderneslandet blifvit erkänt. Vi ha här sett, att den *andliga* lärdomen, under sitt eget privilegium, äfven inbegripit den *verldsliga*, egentligen så vida den, för den andliga, kunde vara *medel*; hvarigenom mycken, sedermera *utanför* uppväxande, profan lärdom kommit att behandlas såsom styfbarn, och blifvit afvisad från läroverkets portar, eller endast med möda derinom kunnat få någon plats. Vi ha häntydt på vådan af ett sådant förhållande; i synnerhet sedan den verldsliga bildningen i rastlös verksamhet med sina resultater äfven trängde till *folket*, begynte organisera *folkskolan* på egen hand, och i *pressen* tala till menigheten¹. Vi ha sedermera sökt att förklara den *positiva* beskaffenheten af nämnda faktum, bestående egentligen i den moderna *vetenskapens* sjelfständighet af kyrkan, hvars fara godtgjordes derigenom, att vetenskapen sjelf allt mera blir medvetande af en religiös princip. Vi ha derjemte funnit, att den deraf följande yttre emancipationen naturligen fullständigare gör sig gällande, i den mån vetenskapen sjelf inom läroverket utvecklar sig, således *mer* i läroverkets högre, *mindre* i dess lägre grader; men att äfven inom de sednare verldslig och andlig lärdom behöfva en *ny* föreningspunkt och böra finna den inom

¹ Jfr Litteratur-bladet, N:o 4.

presterskapet sjelf; helst dess stora antal i Sverige gör det tillräckligt att inom folkskolan verka så väl genom *lära* som *vård*: pligter, genom hvilkas uppfyllande det äfven äger bästa tillfället att befordra *religionsundervisningen*, och på den, såsom tillbörligt, lägga största vigten¹. I sammanhang härmed ha vi bemödat oss att ådagalägga, huru *religionen*, genom ett allt djupare framträdande behof, allt mera äfven blifver de verldsliga ståndens gemensamma angelägenhet, huru Gudsfruktan känner sig behöfva, ej blott en *kyrka*, utan ett *hem* på jorden, huru *familjen* är detta hem liksom den är *sedlighetens* första, viktigaste skola, och huru den, i närvarande tids upplösning af gamla samhälls-formen (sjelf den enklaste, första, heligaste), fått en ny, man kan säga, verldshistorisk vikt och betydelse². Gemensamheten af detta högsta religiösa intresse, märkbart till och med midt i otrons läger, har fört oss till betraktande, äfven i *religiöst* och *moraliskt* hänseende, af den *medelklass*, som vi, vid mer än ett tillfälle, sökt *politiskt* karakterisera; och vi ha slutligen företagit oss att undersöka, huruvida de undervisningsanstalter — *närings- borgare-apologist-* eller *real-skolor* kallade — hvilka för denna, ursprungligen *industriella*, klass varit stiftade, motsvara dess nya samhällsläge. — Härvid har förekommit, att den *rörelse uppåt*, som är den egentligen progressiva i samhället, i samma mån visat sig hos denna klass, som ett *tillbakafallande* hos de högre stånden. Af denna *motus contrarius* följde, i en af Europas förnämsta stater, en sammanstötning, ett slag åtföljdt af blix och dunder och jordbäfning och skyfall, som kallades *revolution*. Hvad som hände var, såsom nästan allt betydligare som i verlden händer, gjordt af *en* för *alla*, och behöfver således, om man rätt tager i akt hvad deraf är att lära, ingensstädes göras efter. Verkan var, att de motsatta krafterna och de intressen, de representerade, neutraliserade och genomträngde hvarandra till en ny produkt, nemligen just detta *medelstånd*, eller, som det äfven med rätta blifvit kalladt, denna *medlande klass*, som, i stället att vara en del, nu blifvit ett *nytt uttryck af det hela*: bevis nog, att den arbetat i en

¹ Jfr Litteratur-bladet, N:o 7.

² Jfr Litteratur-bladet, N:o 9.

högre mission, ehuru härstammande ur samhällets *lägre* kretsar. Processen har för sig gått mer än man tror, äfven der den ännu, för att dömma af det yttre, knappt synes börjad; och vi äro öfvertygade, att *ingen* af tidens frågor — således ej heller *läroverksfrågan* — kan nöjaktigt besvaras, utan vederbörligt afseende på detta stora sociala faktum.

Allt hvad vi hittills sagt i denna fråga, innehåller en mer och mindre direkt tillämpning häraf. T. ex. Vi hafva genom erfarenheter från mer än ett lands läroverk visat, att en så kallad *olärd* linea af undervisning, som kan räkna sin utgångspunkt ifrån folkskolan eller borgareskolan, fullföljd till det mål, som den nyare bildningen redan gifvit den, blifver och redan blifvit en *lärd* linea: hvilket (att nemligen begynna som *olärd* och sluta som *lärd*) synes till den grad både möjligt och naturligt, att den *gamla* lärdoms-skolans *motsatta* påstående, enligt hvilket *dess* linea redan *begynner* såsom *lärd*, fordrar en nogare undersökning. Anspråket härleder sig, såsom man vet, derifrån, att den börjar med ett lärdt språk, med *Latin*, och derigenom redan tror sig förvärfva denna lärda karakter, som den genom fortsatta klassiska studier förnämligast vill bibehålla. En sådan början kunde ock vara i sin ordning, så länge latin *verkligen* var *lärdomens språk*, och såsom sådant i den lärda världen både skrefs och talades. Språket uppehölls sålunda hos både lärare och ungdom genom ett lefvande intresse, som verkade, äfven i trots af tunga metoders hinder. Förhållandet är ej mera detsamma. Hvarje nations modersmål, som af Europeisk odling blifvit delaktigt, Europas mest bildade folks språk i synnerhet, äro redan vida tjenligare organer för lärdomen, hvars innehåll *nu mera* långt ifrån rymmes inom antikens språkformer. Dessa lemna ej ens utan svårigheter och omvägar uttryck för den moderna bildningens vanligaste begrepp. Skulle väl ett sådant tanke- och ord-tvång vara den tjenligaste *tankeöfning*, vara ett så *allmänt bildningsmedel*, att redan derigenom den klassiska grunden för undervisningen till och med skulle kunna försvara sin plats, lärjungen må fortsätta den började lärda vägen eller icke? Vi ha yppat våra tvifvelsmål härom. Männe erfarenheten t. ex. af latin-undervisningen, såsom den ofta

från början bedrifves, och af verkningarne deraf på ungdomen, är egnad att vederlägga dessa skäl? En lika skarp-sinnig som lärd kännare af ämnet säger: att det alltför vanliga förfaringssättet består i att straxt från början belasta minnet med den tunga bördan af en mer eller mindre dryg grammatika, på det sätt, att icke blott paradigmer, utan ock ortografiska, etymologiska och syntaktiska reglor, samt med deras anhang af specialiteter och undantag, sanslöst inpräntas lexa för lexa: att derpå följer en lika sanslös och mekanisk tydning af en eller flera auktorer, utan att den med vederböda inlärda grammatiken göres lefvande: att för dem, som så blifvit underbygda i de lärda språken, frukten af en mångårig daglig läsning vanligen är den, att icke kunna med logisk hållning utreda och öfversätta en måttligt lång period, ej en gång hos de författare, som höra till deras examenspensum: lika litet mäktade de åstadkomma en grammatikaliskt felfri och drägligt sammanhängande latinsk uppsats, vare sig i öfversättning eller original; och grammatikens byggnad, fordom inarbetad i hufvudet med så mycken tidspillan, är antingen så helt och hållet inramlad, som hade den aldrig funnits, eller, om den finnes i behåll, står den såsom en oinredd, af ingen tanke bebodd, ruin. "Detta kallas dock" — utbrister författaren — "att ha studerat humaniora, att vara klassiskt bildad!" — En annan, genom sina arbeten berömd, lärare intygar: att den jemmerklagan, som föres öfver latinska grammatikan och dess mångfaldiga svårigheter, har sin grund mer i dåliga läroböcker och förvända metoder, än i verkligheten och sakens natur: att den grammatikaliska undervisningen, såsom all annan, kan förenklas och förkortas: att, hvad särskilt den latinska beträffar, man med bättre läroböcker och metoder kan på kortare tid inhämta likaså mycket, utan att grundligheten lider. "Detta är det mål" — tillägger han — "dit vi alle böra och vilja sträfva. Ännu äro vi långt derifrån." ¹ Den ena af de här åberopade författare är lärare i latin vid Upsala universitet, den andra vid Lunds. Bägge dessa mina vänner torde, af nödvändigheten att förkasta ett dåligt, och af möjligheten att antaga ett bättre *lärosätt*, vilja draga en, för den

¹ Svenska Litteratur-Föreningens tidning 1838, den 22 Aug.

tidiga latinska undervisningen gynnande, följd. Jag ledes deraf till den motsatta slutsats, att denna undervisning, emedan den kan utan skada förkortas, också kan utan skada uppskjutas. Med ett ord, här kommer ett speciellt skäl till dem jag redan ur sakens allmänna beskaffenhet hemtat för påståendet: *att undervisningen i de klassiska språken, äfven i lärdomsskolan, ej nu mera bör börja och grundlägga språkundervisningen.* — Hvilket mitt kätteri i lärdomen härmed kommer för en dag.

Vi ha sålunda förvarat oss möjligheten af en *gemensam* utgångspunkt för *bägge* de omtalade *linierna*. Skulle de ej i sjelfva verket ha mera gemensamt? — Och skulle ej bägges brister komma deraf, att man, för mer och mindre tillfälliga skilnader, ej fästat tillräcklig uppmärksamhet på detta väsendtligt gemensamma? — Och skulle ej detta, genom en vederbörlig justering af bägges innehåll, af sig sjelf träda i dagen? — Vi ha sett, att den ena, begynnande såsom olärd, under sin fortgång genom den moderna bildningens förnämsta elementer, till den grad blifvit en lärd linea, att ingen ting annat dertill fattas, än att den icke utesluter sig sjelf från tillgång till den gamla lärdomen. Vi ha sett, att den andra, sig sjelf kallande lärd ifrån begynnelsen, till den grad håller sig till den gamla lärdomens medel, att den råkar i fara att gå miste om lärdomens ändamål, och att, i afseende på den moderna bildningen, sluta såsom olärd. Orsaken till missförhållandet är, i vår tanka, att man, hänförd af en alltför uteslutande opposition eller affektion i afseende på de lärda språken, å *bägge* sidor lagt på dem *för mycken vikt*; då man trott, att *deras* aflägsnande eller bibehållande i undervisningen var det utmärkande kännetecknet, som, på ena eller andra sidan om gränsen, skulle kunna ge hvad man kallat en *egen bildningslinea* sin karakter. De lärda språken äro ett element, ett viktigt element i bildningen; men de äro, i synnerhet nu mera, också *blott* ett element, hvilket såsom sådant i undervisningen äfven bör behandlas ur högre synpunkter, och inordnas i sin plats af det hela. De kunna ej blott nyttjas såsom *medel* (minst såsom universal-medel), de måste tillika vara *ändamål*; och de duga såsom medel, jemt så mycket som de duga såsom

ändamål. Härvid visar sig en skilnad dem emellan i deras förhållande till den moderna bildningen. Detta förhållande, sådant det hittills utvecklats sig, är t. ex. olika för latin och för grekiska. Det förra språket har en större traditionel vikt, derigenom, att det ej blott öppnar en utsigt (och den oss närmast liggande) öfver den gamla världen, utan ock förvarar en så stor del af den *äldre moderna* lärdomen, att utan det samma äfven den nyare bildningen sjelf är *ofullständig*. Det har så vida för sig ett *allmännare* intresse än grekiskan; ehuru denna genom sin litteratur är af större positiv vikt. Hvad bägges hufvudsakliga ändamål beträffar, så är detta en levande vetenskaplig insigt uti och uppfattande utaf den gamla kulturen i sin *egendomlighet*, således ej blott i sitt sammanhang, utan äfven i sin motsats med den moderna, hvarföre den utan den moderna ej heller kan begripas. En sådan vetenskap är redan och blir allt mera en egen sida af nyare bildningen, som genom den arbetets fördelning, hvilken i denna af nödvändighet gör sig gällande, kommer att till allt större fullkomlighet utbildas af egna, deråt sig egnande arbetare, som på en gång arbeta för sig och för alla. — Emellertid följer af hvad vi anfört om latinska språkets historiska ställning, att det äfven hör till den moderna bildningen. Således ha vi här *en* gemensamhet för båda de så kallade *linierna* gifven, som torde visa sig i flera afseenden. *Latin* (ehuru ej såsom utgångspunkt) *tillhör bägge*.

Ser man på *saken*, hvilken i uppfostran är *utveckling af* *menskliga förmögenheterna* — hvarigenom ock *Realia* och *Humaniora*, för en förnuftig betraktelse, till sitt syftsmål *sammanfalla*, — så visa sig ej blott *två* utan *tre* linier, hvilka vi vilja benämna med afseende på hvarderas *öfvervägande*, ingalunda uteslutande, beskaffenhet; ty de höra tillsammans och gå fram med hvarandra. Dessa linier, som redan i elementarundervisningen göra sig gällande, äro den *rationella* och den *faktiska*, emellan hvilka en medellinie framgår, som vi vilje kalla *språklinien*. I spetsen för den första, liksom för hela undervisningen, står *Religionsläran*, meddelad enligt antagen christelig lärobok, med kortare och fullständigare förklaring, efter behofvet af framskridande både ålder och förnufts-ut-

veckling. Härtill sluta sig småningom, med afseende på denna utvecklings både innehåll och form, i allmänhet: *moral, logik, matematik*. Den *faktiska* linien genomgår både den *moraliska* och *fysiska* världen, i förra afseendet är den *historia*, i sednare *natural-historia: geografien* förbinder bägge. *Språklinien* kan endast bestämmas med afseende både på det rationella och historiska elementet uti undervisningen, så att det sednare fattas på ett rationellt sätt, ej blott efter traditionens regel. Men denna rationellt-historiska åsigt utgår från det *närvarande*, från *modersmålet* (hvilket redan är en faktisk nödvändighet), förknippar med detta de kring det liggande, i tidens bildning mest ingripande, *moderna* språk, och kompletterar denna bildningslinea med att föra den efter olika kalleelser och behof kortare eller längre väg inom de *gamla* språkens område. Den *omvänder* i de bägge sednare punkterna det gamla förhållandet; och det är i min tanka hög tid att omvända det. — Sådant är vårt resultat i afseende på *ämnena* för en, både *realia* och *humaniora* omfattande, elementarundervisning. Detta resultat har uppstått genom en rationell *reduktion* af den i skolan allt mer inbrytande *mångfalden* af ämnen, — en reduktion, som blifver nödvändigare i samma mån denna mångfald hotar att spränga och förvirra skolan.

Det återstår att genomföra detta resultat i fråga om *lärosätt, indelning* och *ordning* vid skolan. Reduktionsprincipen gör sig äfven här gällande, och skolan har af ålder erkänt den, genom karakteriserande af sin method såsom den *Kompendianska*, d. v. s. ämnets grunddrag framställda i en lärobok och utvecklingen lemnad åt läraren. Det återstår att den rationella luttringen äfven här börjar sitt arbete med att på ena sidan lossa traditionens bojor och å den andra præcipitera hvarjehanda nymodig, kring sig gripande, oreda. Exempel i förra afseendet kunna anses tillräckligt anförda: vi behöfva endast hänvisa på den lärda fördom, som ej vill skilja grammatiken från den latinska grammatikan. Exempel i sednare afseendet gifver *vexelundervisningens* orätta uppfattande, öfverdrift och missbruk. Hjertat af den Kompendianska methoden, såsom af all läromethod, är att väl veta skilja *hufvudsak* från *bisak*, och framhålla den förra med

underordnande (ej utplånande) af allt hvad som hör till den sednare. Men i undervisningen är förhållandet emellan *lärare* och *lärjunge* så hufvudsak, att detta direkta förhållande kan genom intet sidoförhållande (såsom det mellan lärjungarne sjelfva) ersättas, och kan det *mindre*, ju mera lärjungarne ännu tillhöra barndomsåldern. Vexelundervisningen, om den äfven lemna hastiga, och ej förkastliga, mekaniska hjälpmedel till inhämtande af vissa tidiga färdigheter, förnämligast innanläsning och skrifning, är derföre mest innehållsfattig för barndomen; ehuru den, moraliskt och fritt mer än efter pedagogiskt reglemente, visserligen äfven under denna ålder har sin verksamhet. Religionsläran är i synnerhet för denna method opassande, och hufvudskälet, hvarföre presterskapet äfven i folkskolan, mer än hittills skett, borde *lära*, synes mig nödvändigheten vara, att denna viktigaste del af undervisningen tages undan det mekaniska vexelsystemets snällpress¹. Ur denna öfvertygelse förkastar jag det äfven för elementarskolans lägre klasser, och skulle här hellre önska mogna medhjelpare åt hvarje hufvudlärare, på hvilka, då denna plan innebär apologist-skolans förening med lärdomsgång, äfven derigenom blifver tillgång. — Näst ofvan *andra* klassen af nu varande *lärdomsskola*, — som enligt dessa åsikter blefve *elementar-skola* för *alla*, som åstundade en högre bildning² — önskade jag skiljemärket inom skolan satt, emellan dess *lägre* och *högre* afdelning; emedan till den förra dels ej höra alla desamma ämnen, som till den sednare, dels läroämnena i denna sednare få en utveckling, som medgifver om ej påkallar ett annat föredrag. I den lägre, eller underskolan läses *religionslära*, men *moralen* har ej ännu derifrån afsöndrat sig såsom ett särskilt läroämne, liksom *logiken* ej heller från *grammatiken*, det *matematiska* läroämnet visar sig förnämligast såsom *aritmetik*; hvad af *naturbeskrifning* kan förekomma, inneslutes i *geografien*, och *historien* föredrages i

¹ Den trycker fort, men förgämligt. En af de förnämsta klagomål mot de tidiga vexel-eleverna är, att äfven deras christendoms-kunskap är så snart undangjord, att den, då de sedan för konfirmationen komma under presterskapets hand, är glömd.

² Och hvaraf en i min tanka borde finnas i hvarje stift.

sina första och nödvändigaste elementer. — På språklinien har ej ännu det *latinska* språket inträdt, men väl, jemte modersmålet, undervisningen i det *tyska*, det förnämsta i den språkstam, till hvilket vårt modersmål hör, och det, som i sig upptagit från alla litteraturer den rikaste skörd, så att dess egen kan kallas verldslitteraturens kompendium. Öfverskolan innefattar ur vår synpunkt den hittills så kallade lärdoms-skolans *bägge högre klasser*, fortsätter sig genom *hela gymnasium*, som bortfaller såsom en egen läro-anstalt, och bildar med detta tillsammans den egentliga *högre elementar-skolan*.

Här vidtages *ämnesläsning*¹ så väl i afseende på lärarne, (så att hvar och en sköter sitt ämne), som i afseende på lärjungarna, med fri fortgång i hvarje ämne, dock utan att kunna förflyttas till *högre* klass, innan de genomgått *alla* de, till den *lägre* hörande, grader af hvarje ämne. Ämnena utveckla sig på alla linierna, enligt den af oss gifna allmänna öfversigt. *Moral* jemte *logik-matematik*, nemligen geometri och algebra (matematiken i sin applikation på astronomi och fysik, utom hvad deraf behöfves till förstånd af globläran, hör, i vår tanka, ej till elementar-skolan) — *Historia*, fäderneslandets och den allmänna, (all annan applicerad historia uppskjutes till universitetet) — *Geografi*, fysisk och politisk jemte globlära, — *Naturalhistoria*, ej i sitt omfång utan endast såsom ett specimen af naturbeskrifning (hvertill *botaniken* torde vara tjenligast); alla dessa, den *rationella* och *faktiska* linien tillhörande, ämnen utveckla sig, under egna lärare, såsom egna läro-ämnen, *lika för hela den högre skolan*. Endast *språklinien* företer *likhet* i en gemensam stam, men *olikhet* i denna stams grenar. Likheten är på en gång ny och gammal språk-kunskap, *föreningen* måste finnas hos alla. — Olikheten består i *graderna* af hvardera, som här få utveckla sig olika, så att valfrihet äger rum. *Latin* inträder i nu varande tredje klassen, den lägsta af vår öfverskola, och fortsättes sedermera, jemte studium af modersmålet och tyskan, genom alla

¹ Den är liksom litet, som vaxundervisningen enligt min öfvertygelse, rätt användbar i de lägre stadierna af undervisningen; hvarföre 1817 års skolordnings förslag införelser den så kallade ambulatoriska läse-ordningen i galen ända då den tillstyrker den för den lägre skolan.

skolans afdelningar. I fjerde eller nuvarande Rektors-klassen (den blifvande andra af den högre skolan) tillkommer *grekiskan*, enligt vår åsigt, det *första* valfria ämne i skolan, men *fransyskan* för alla: — med inträdet i nuvarande gymnasium, *Hebräiskan* — det *andra* valfria ämnet i skolan — men *Engelskan* för alla. — Se här i korthet vårt förslag till den högre elementar-skolans organisation med afseende på läro-ämnena, om vi tillägga att skolan äfven bör öppna tillfälle för öfning i sång och musik, teckning och gymnastik. Att latin kan grundligt läras och likväl begynnas i hvad man kallar tredje klassen, derföre må den nya elementar-skolan i hufvudstaden och de skickliga lärjungar, derifrån utgått, gälla såsom erfarenhetsbevis¹, och att en begynnelse med grekiskan i fjerde klassen är möjlig och ej aldeles fruktlös, derpå torde jag få anföra mig sjelf såsom exempel, och bättre exempel skulle kunna anföras. — Hebräiskan börjas äfven, enligt nu gällande skolordning, först i gymnasium.

Tillser man nu hvilka lärare — från och med tredje klassen till och med gymnasium, — man äger att tillgå för att bestrida undervisningen i dessa särskilda läro-ämnen, så framstå: en *Kollega* (ur tredje klassen), en *Rektor* och *Konrektor* (ur fjerde), öfverhufvud *sex Lektorer* och en *Gymnasii-Adjunkt* (ur gymnasium), tillsammans *tio lärare*, hvilka äro till tjenst: ett, som det synes, för ändamålet tillräckligt antal; helst hvarje modernt språk ej till en början behöfver sin egen lärare; andra ämnen (t. ex. moral och logik) kunna samman-slås, och derigenom utrymme vinnas för *Duplikanter* i de lärostycken, som sådant fordra.

Så vidt mitt förslag för det närvarande! — Finnes det värdt någon uppmärksamhet, så skall det vidare utvecklas. Lätt hade det förr kunnat meddelas; då det till sina grunddrag² är lika med ett äldre, som redan i September månad år 1826 af mig till den för granskningen af undervisnings-

¹ För att dömma efter en af mig bivistad examen, och som äfven i latin var *god*, vid skolan på Barnängen, der latinska undervisningen ej heller börjar tidigare, bekräftar den samma erfarenhet.

² Utom hvad latin-undervisningens uppskjutande till 3:dje klassen, och några andra omständigheter angår.

verken nedsatta Komitéen ingafs, men, — vid den riktning menings-striden inom denna Komité tog, endast *med* eller *mot* moderna eller lärda språk, såsom hufvudgrund för bildning eller för olika bildnings-linier, — så lemnades utan afseende, att jag måste misströsta om att från någondera sidan se det understödt. Hvad jag sedan yttrat i ämnet, har förnämligast varit riktadt mot svaga ställen i den linea, *emot* hvilken jag från början stod; ehuru en närmare uppmärksamhet torde, om ock det funnes löna mödan, upptäcka, att dessa ej voro de enda svaga ställen, som jag kände. I alla fall är jag nöjd att vara sjelf enda personliga föremålet för min polemik. Min öfvertygelse har på sednare åren ej gjort ett kort arbete; och om jag nu ej velat åter framställa mitt förslag utan att äfven låta ljuset falla på andra sidor af samma öfvertygelse, som med min åsigt af läroverks-frågan stå i nära förbindelse, så må det mig förlåtas. Det häntyder på längden af den väg, jag gått, och må innefatta någon lära. I sitt *hela* är likväl denna fråga ännu ej behandlad. Med *ordningen* inom läroverken står deras *styrelse* i nödvändigt samband. Men detta ämne är åter, genom sitt sammanhang med hela Svenska styrelse-verket, ett så vidlyftigt kapitel, att vi ännu — ehuru vissa följder af våra framställda grundsatser redan lätt kunna dragas, — ej deri vilja ingå. — *Universiteterna* utgöra äfven en vigtig del af läroverksfrågan. Vi torde äfven en gång försöka att besvara den i detta afseende.

Sista Artikeln.

Då vi slutligen återvända till *denna* fråga, komma föremålen att visa sig i ett nytt och högre ljus. Vi måste därför stadna ett ögnablick och se oss omkring innan vi gå vidare!

Vi ha hittills nyttjat ordet *samhälle*, än i sin allmänna än i sin egentligare betydelse. I den sednare utmärker det företrädesvis det *borgerliga samhället* eller *staten*; i den förra omfattar det all slags både *naturlig* och *frivillig* gemenskap mellan menniskor.

Ibland dessa olika gemenskaper ha vi i synnerhet lagt vikt på *familjen* och *kommunen*; emedan bägge på visst sätt föregått *staten* och äfven uttrycka olika principer, som man i dess bildning föreställt sig verksamma. Ty familjen är det första naturliga samhället, kommunen det första på öfverenskommelse grundade. Inom familjen, der hufvudfadern länge ägde den hustru, han köpt eller röfvat, liksom de barn, han aflat, se vi myndigheten i sitt första naturliga skick gifven. Kommunen, i sitt enkla upphof, en förening emellan närgränsande oafhängiga hushåll till gemensam fred och säkerhet, har ingen naturlig myndighet att förutsätta, utan måste upprätta en myndighet genom öfverenskommelse. Å andra sidan, om inom familjen myndigheten är förutsatt och gifven, så äro rättigheterna ännu obestämda och ursprungligen beroende på godtycket. Kommunen, i hvilken oafhängiga familjer först träda mot hvarandra, måste deremot begynna med att förutsätta rättigheterna. Myndigheten, — som skall skydda och försäkra dem — saknas, och måste inrättas; hvilket kan ske på flera sätt, med mer eller mindre fullkomlig och beständig undergifvenhet, med ett tillbakafallande under en endas välde, eller med ett framskridande mot farorna af flerväldets stridigheter och ombyten.

Ty här skilja sig, såsom i sin rot, de på *ärftlighet* och de på *valfrihet*, i fråga om öfverhet, sig grundande författningarna, — de förra med familjen — de sednare med kommunen till mönster. Dock förekomma mest föreningar af bägge. Så finne vi samhällen, der den på fördrag grundade borgerliga frihet, hvartill kommunen syftar, är inskränkt inom en viss kast; och slafveriet är då för de öfriga vanligtvis hårdare, än i de samhällen, i hvilka ett slags fadersvälde råder. Vi vilje företrädesvis fästa uppmärksamheten vid ett af de naturligaste, tidigaste och oftast i historien sig upprepande, försök att lösa den ofvannämnda uppgiften. Det sker derigenom, att kommunen lånar myndigheten af familjen, — uppdrager den t. ex. åt den förnämste hufvudfadern, — men bestämmer med gemensamt samråd rättigheterna, och ställer sig sjelf, såsom vakt och gräns omkring makten. — Det är den första förmälning af den *monarkiska* och den *republi-*

kanska principen; — så mycket lättare, som kommunen, hvars gransämja skall upprätthållas, ofta blott är den utvidgade familjen, d. v. s. släkten, stammen. En, närmare bestämd, förmälning emellan samma principer gör sig på samma sätt gällande, då det blir fråga om att i sin ordning befästa föreningsbandet emellan sjelfva stammarna, eller kommunerna; — tills samhället både når sina *naturliga gränser*, såsom förening af ett *folk*, och sina *rättsgränser*, såsom *stat*, genom en stadgad och beständig regeringsmakt, af folket samtyckt, bestämd och omgifven.

Staten *kan* sålunda vara ett resultat af en, på samma gång naturlig och frivillig, förening. I verkligheten är den det ej alltid, utan ofta ett verk af våldet, och äger då blott statens *yttre* kännetecken, nemligen en regeringsmakt, men saknar det *inre* kännetecknet af de medborgerliga rättigheter, hvilka det bör vara regeringsmaktens ändamål att försäkra.

Det är *nöd-staten*. Men i sjelfva verket visar all samhällsutveckling en fortgång från ett tillstånd, som, genom inverkan af yttre eller inre orsaker, mer och mindre bär nöd-statens drag till ett rättvisare borgerligt samhälle. Den filosofiska rättsläran anvisar åt människan vissa oförytterliga, vid hennes personlighet oskiljaktigt fästade, rättigheter, hvilka ock kallas *medfödda rättigheter*. Så må det förhålla sig i den abstrakta betraktelsen. I verkligheten äro *alla* rättigheter medelbart eller omedelbart förvärfvade, och just de så kallade medfödda, — t. ex. rättigheterna till lif och egendom, samvetsfrihet o. s. v. — äro de långsammast, svårast och dyrast förvärfvade. De hafva ifrån början ingalunda varit pluraliteten af människor tillerkända, och voro hos den minoritet, som länge företrädesvis ägde rättigheter, medan ett sådant tillstånd varade, mera ett attribut af *makt*, än af *rätt*. Ty rätten finnes i allmänhet blott så vida han är *ömsesidig*¹.

¹ Detta må gälla, såsom förklaring på en i det föregående numret af Bladet förekommande sats: *att all rätt är en ursprungligen med arbete förvärfvad*; hvilken sats här ej tages i abstrakt, utan i historisk, mening. Ty historien visar, att äfven de så kallade *medfödda* rättigheterna först med den lagliga friheten blifvit *förvärfvade*. Huru kunde t. ex. slafven äga dem, så länge han sjelf gälde för *ting*, ej för *person*? Han har för-

En ibland orsakerna, som fördröjer rättigheternas billiga utdelning och jemnliska skydd i staten, är att rättigheterna förut, till deras område och beskaffenhet, nödvändigt måste *inses* och *erkännas*. Dermed går långsamt, i följe af mänskliga väsendets natur, i hvilken det theoretiska och praktiska elementet, så aflägsna från hvarandra de ofta än må synas, dock äro oupplösligen förenade; så att hvad, som blir allmänneligen insedt och erkänt, också gör sig förr eller sednare uti verkligheten gällande. Det är det fortskridande *intellektuella arbetet* i samhället, eller hvad vi i det föregående kallat, *intelligensens vexande andel i arbetet*. Men intelligensen, — hvilken såsom anlag och förmåga kallas *förnuft*, — är, i sin verklighet och utöfning, *förståndet* af både tingens och personlighetens, af både naturens och frihetens lagar, och därför sjelf väsendtligen *lag*; hvadan den ock bringar under lag och regel allt, hvarmed den sysselsätter sig. Hvarje sådant dess arbete renar ämnet från det blott tillfälliga, enskilda, irrationella, hvaraf det nedtynges och fördunklas, och höjer det, med detsamma, inom det klara området af mänsklighetens gemensamma, för alla tillgängliga, egendom. — Denna tankans *renande* inflytelse är en ibland mänsklighetens största helsokrafter. Allt, hvad som inträder i ett stort och ljusst sammanhang, förädlas derigenom, och förädlar. — Äfven det lilla får deri sanningens betydighet, liksom minsta vattendroppa afspeglar solen. — Till och med det äckliga, det för sinnena vidriga kan ingifva den renaste lycka åt tänkaren, som utforskar tingens orsaker och sammanhang¹; — liksom det vedervärdigaste mänskliga elände ej hindrar spridandet och förnimmelsen af den själens vällukt, som förbarmandet med sig förer.

Vi ha i vårt nästföregående blad betraktat lagen för det mänskliga arbetets utveckling. Vi ha funnit, att det enstaka arbetet är det ofullkomliga, det osäkra: vi ha insett, att arbetet blir både säkrare och fullkomligare i samma mån, som det

värfvat dem med friheten. Och detta har i synnerhet skett i och genom det *Tredje Ståndet*, som sjelf i allmänhet till en så stor del härstammar ur slafveriet.

¹ Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

blir *gemensamt*. Gäller nu detta redan om det lägre, materiella, arbetet, så måste det destomer gälla om det högre, idéella; emedan *intelligensens vexande andel* i hela arbetet just är den regulator, som förbinder det högre och det lägre arbetet och underkastar bägge allmänna lagar. Desamma fördomar, hvilka vi anmärkt såsom fördömliga och skadliga i det lägre arbetet, måste således vara det ännu mer i fråga om det högre. Detta har likväl ej hindrat, att sådana fördomar just i arbetets *högre* sferer uppkommit, och derifrån spridt sig nedåt, eller rättare, med den tyngd, som utgör deras väsende, sänkt sig mot jorden. T. ex. den stationära industriens största fördom: *att arbetets profit är en gifven kvantitet, hvilken förminskas i samma mån, som den blir för flera tillgänglig* — är i sjelfva verket densamma, som yttrar sig i den stationära lärdomens gamla axiom: *att ljuset försvagas genom upplysningens spridande*. Bägge satserna äro träffande exempel på det blandade väsendet af en *fördom*. En sådan är nemligen merendels endera en falsk slutföljd ur en riktig förutsättning, eller en riktig slutföljd ur en falsk förutsättning. Det sista är förhållandet i närvarande fall. Ty *vore* arbetets profit en bestämd kvantitet, så vore dess fortgående delning också en tilltagande förlust; och *vore* ljusets afkastning, eller upplysningen, ett bestämdt ljuskapital, så skulle det nödvändigt försvagas på ju större yta det spriddes. Men lyckligtvis är förutsättningen, i ena som andra fallet, falsk. Arbete lifvar arbete, ljus tändes af ljus. Och *liksom arbetets värde i allmänhet stiger med dess gemensamhet, så stiger ock den upplysning, som är ljusets arbete i menskligheten, i samma mån, som flere blifva deraf delaktige*. Ty det finnes ingen enda människosjäl, som icke så vida är af sjelflysande natur, att de der infallande ljusstrålar ej skulle väcka nya; — och Skaparens *Varde!* om ljuset fortgår än.

Stigande gemensamhet och ömsesidighet i kunskap är upplysning. Man klagar, att med upplysningens tillväxt nöd och förderf äfven tilltaga. Inskränkte man sig till påståendet, att de derigenom blifva *synbarare*, så är ingenting deremot att invända. Tystnaden och mörkret ha i forna dagar ansvarat för mycket. Men saken har äfven en annan sida. Man

hörde fordom, säger man, mycket mindre oenighet, mycket mindre strid om rättigheter. Naturligt! — För att om någonting skall stridas, måste det först finnas. Men, om ock rättigheter i och för sig sjelfva äro i tankan från människan oskiljaktiga, så äro de dock dermed långt ifrån i verkligheten *erkända*. Erkännandet är första steget till deras verklighet, och detta erkännandet är *upplysning*, är en *gemensam* och *ömsesidig* kunskap. Finnes ej en sådan kunskap, så finnes ej heller rättigheten, såsom sådan. Den slumrar, den har ännu ej slagit upp ögonen. Den finnes då blott såsom *makt*, eller utgår från makten, såsom *nåd*, *gunst privilegium*; men den finnes ej ännu såsom *rätt*. Emedlertid utvecklar sig så väl kunskapen i allmänhet, som kunskapen om rättigheter i synnerhet, ur en gifven yttre auktoritet, såsom utur sitt naturliga omhölje; tills det, som i början var på god tro antaget, eller genom myndighet beviljadt eller ålagdt, förvandlar och renar sig till insigt och rätt. Stridsämnen öka sig således nödvändigt i samhället med upplysningens framsteg. Läger man härtill, att med upplysningens tillväxt, hvilken är detsamma som intelligensens vexande andel i arbetet, människorna i afseende på tillfredsställandet af sina behof *blifva allt mer beroende af hvarandra*, så har man en *nödvändighet* för ögonen, af en i sanning förskräckande karakter. — Och likväl är denna nödvändighet ingen annan än intelligensens egen innerborna *lag!* Och likväl är detta människornas nödvändigt stigande beroende af hvarandra, ett förhållande, som *rättvisan* allt mer kan ordna, som *sedligheten* allt mer kan förmildra, som *kärleken* kan göra till ömsesidig vinning! — *kan*, säger jag, — nemligen *allt efter som människan ställer sig till denna lag*. Ty hon kan, i följe af sitt fria val, förneka och håna den: hon kan förvandla dess verkningar till lyckliga eller olyckliga. Men rubba dess giltighet förmår hon ej i ringaste måtto. Fram går denna lag, som förer människorna allt närmare till hvarandra, fram går den oupphörligt, i tvedrägt, om ej i endrägt, i hat, om ej i kärlek, i ondo, om ej i godo, — källa till elände eller sällhet, civilisationens välsignelse eller förbannelse, — allt efter som hvar och en till densamma förhåller sig. — Men genomträngde, i ett och samma ögnablick, en rätt

liflig känsla af denna sublima, allt menskligt förbindande, nödvändighet i hela sitt djup det menskliga väsendet, — människorna vände sig om, och igenkände hvarandra för bröder.

Dessa betraktelser ha fört oss långt utom den enskilda staten, d. v. s. utom det, genom en egen regeringsmakt garanterade, borgerliga samhället. De leda oss till erkännande af andra, högre, vida mer omfattande former af mensklig samhällighet, än det borgerliga samhället. Detta sistnämnda står väl i ett innerligt vexelförhållande till dessa andra former, så att de utan staten ej skulle komma till rätt utveckling; men den samhällighet, som i dem yttrar sig, stannar ej vid statens gränser. Den går både längre och högre. Denna, utöfver det *juridiska* samhället gående, menskliga samhällighet är — den *intelligenta*, den *moraliska*, den *religiösa*. Vi måste hvar för sig betrakta dem. Det ämne, som vi för det närvarande behandla, tillåter oss icke att gå dem förbi.

Intelligensens verld! — Hvem kan utan häpnad och beundran betrakta den? *Det är verlden*, — allt mer framträdande och ordnande sig utur den dunkla, chaotiska, förvirring, ur hvilken den först skall ha uppstått, men ur hvilken den dagligen allt mer utvecklar sig — för oss, för människan, för barnet, — i den mån *tanken*, för hvar och en och inom hvar och en, uppgår. Hvad lag, hvad ordning, hvad mått, hvad regel är, efterforskar, finner, känner och igenkänner han öfverallt, såsom en tankes, om också en *högsta* tankes, uttryck, — ifrån de lagar, genom hvilka stjernorna gravitera mot hvarandra i den yttre verlden, till de inre lagar, som i kunskap, rätt, pligt, kärlek och tillbedjande förena menskliga väsenden. I hvarje jordiskt lif har han sin morgon och sin afton, uppgår såsom solen ur natt och sjunker deri tillbaka. Men liksom den yttre solen oupphörligt lyser, ehuru ej på samma gång för alla, så vet äfven solen i tankans rike icke af någon verklig nedgång; och liksom naturen, äfven i nattens dunkel, bär vittnesbörd om att ljuset har der framgått, så hafva äfven de i natt sunkne släktens tankar ej med dem slocknat. De bära, i de minnen och verk, som äro deras uttryck, också vittne om ljuset, ja de ha fångat det och återstråla det, genom tidernas natt, såsom från en egen stjernhimmel. Enslig läser den

förgängliga människan, gårdagens barn, denna det förflutnas stjernskrift: — *det är de dödas tankar*; — likväl upplysa, röra, förvåna och tjusa dessa tankar, liksom vore i dem en lefvande ande. *Och han är der, emedan han förnimmes, kännes och förstås*; liksom den i det jordiska lifvet ännu härbergerade anden också kan yttra sådana verkningar genom blotta sitt väsende och sin tillvaro, utan att han på långt när sjelf vet af alla dessa sina verkningar. Ty blott hvad hon verkar derigenom, att hon griper sig an och handlar, *vet egentligen människan*; det hon verkar genom hvad hon *är*, (hvilket innefattar summan och facit af alla hennes handlingar) *vet hon icke*. Men denna summariska, totala verkan af hennes väsende är likväl det egentliga och bästa i hvarje väsende. Sådana verkningar, som de döda på detta sätt ännu utöfva (totalintrycket af en hel karakter, som bäst uppenbarar sig sedan den är avslutad), hörer således till det bästa af hvad de lefvande äfven utöfva; och är ingalunda heller de så kallade namnkunniga intelligensers företrädesrätt. Det finnes intet i tysthet välsignadt minne, som icke verkar välsignande. Men en sådan verkan är öfver allt *lifvets* — ej *dödens*. — *Också lefva de döde*. — Och den, som mycket omgåtts med de dödas tankar, kan minst tvifla derpå.

Vi hafva härmed framställt, ehuru i en dag, som torde förefalla besynnerlig och egen för många, den stora *intelligenta* samhälligheten i mensklighetens arbete, — en samhällighet och gemensamhet, som ej blott omfattar de *samtidiga*, utan äfven *alla gångna* slägter.

Betraktelsen af den *moraliska* och *religiösa* samhälligheten förer oss likaledes vida utöfver det enskilda samhället. Man har sagt, att det borgerliga samhället är på *öfverenskommelse* grundadt. Visst är, att det i verkligheten allt mer utbildar och underbygger sig genom öfverenskommelse, och derigenom allt uttryckligare, på en grundval af samtyckt lag och rätt, befästar den naturliga auktoritet, hvarutur samhället historiskt utgått. Men, om öfverenskommelsen i en eller annan form, med tyst eller uttryckt samtycke, till en stor del framställer samhället i sin verklighet, så är den likväl hvarken tillräcklig att förklara samhälles möjlighet, ej heller uttöm-

mer den samhällsbegreppet. All öfverenskommelse vore omöjlig, om icke, i all både kunskap och vilja, ursprungligen funnes någonting, i sig sjelf öfverensstämmande, hvarom man först ej behöfver komma öfverens. Det är klart, att detta ligger i sjelfva den förnuftiga varelsens natur, i dess förmåga af både kunskap, rätt och pligt. Vi ha kallat det *intelligensens lag*; men det är ock tydligt, att ordet *lag* i vanlig mening ej heller kan fullt uttrycka det, hvarom här är fråga. En lag bjuder eller förbjuder vissa handlingar; men här är ej blott fråga om vissa handlingar, utan om sjelfva den handlande förmågan. Att det finnes en inneburen lag i denna handlande förmåga, oberoende af all öfverenskommelse, är hvad hvar och en medgifver; men denna lag går då ej endast på vissa handlingar, utan på *hela* människans handlingssätt. Att den, såsom sådan, skall hafva karakteren af *ömsesidighet, gemensamhet* i allmänhet, inses lätt, men dessa, blott formella, bestämmelser innefatta en så oändlig rikedom af innehåll, att detta ej med ord kan uttryckas. — Denna lag är därför ej heller blott ett *vetande*: den är *mer*. Den är väl ett, hos alla förutsatt, *samma* vetande, — *samvetet*, — men detta är, såsom sådant, på en gång både *begrepp* och *känsla*; hvaraf synes, att vi här vidröra sjelfva det menliga väsendets odelade rot. Karakteren af ett *helt*, enligt samvetets fordringar inrättadt, handlingssätt är ej blott *laglighet*, utan *sedlighet*; och, då man talar om den *moraliska* lagen, menas dermed denna innerligaste af alla lagar, som uttrycker sig i sjelfva *sinnelaget*.

Vi stå här vid den heliga källan af den *ursprungliga förbindelsen* emellan förnuftiga varelser. Vi ha sett, att en sådan förbindelse redan är förebildad i de *naturliga* banden mellan människorna, sådana dessa visa sig i särskilda samhällsband, ifrån dem, som förena *familjen*, till dem, som omfatta ett *folk*. Äfven dessa förbindelser öfvergå i borgerliga samhället till *rättsförhållanden*, genom af lag stadgade *öfverenskommelser* uttryckta. Så redan familjens första band, *äktenskapet* — så slutligen sjelfva ett folks, i lagar fastställda, förening eller *författning*. Men, just i den yttre rättens, ej blott *lofliga*, utan

nödvändiga användande¹ äfven på dessa ursprungligen naturliga band, visar det sig, huru litet någon yttre lag eller särskild öfverenskommelse kan uttrycka väsendtligheten af sådana, *hela* personligheten omfattande, förbindelser, såsom de, hvilka förena människan med *maka, barn, fädernesland*. Sjelfva *sedelagen* kan snarare blott hänvisa till hela deras innehåll, än beskrifva och bestämma det. Derföre *beder* man öfver sådana utsägliga förbindelser, eller förpligtar sig med sinnet, upplyftadt till *alla varelsers upphof*.

Det är ett *trohetslöfte*. Men *troheten, i all förbindelse, är hvad som väsendtligast uttrycker all sedlighets sanna karakter*. Öfver detta förbindande i all förbindelse är det *gudsfruktan*, som innerligast vakar. Det är *Religion*. — Och härmed hafva vi kommit till en höjd, eller till ett djup, der tystnad talar bättre än ord. —

En tillämpning skall göra öfvergången till vårt egentliga ämne. Den *religiösa*, den *moraliska*, den *intelligent* samhälligheten, hvilka vi nu betraktat, både föregå, genomgå och öfvergå det borgerliga samhället. Så vida de *gå utöfver borgerliga* samhället, visa de sig såsom de återstående banden, der stats-sammanhanget slutar, eller såsom *band emellan stater, nationer och släkten*. För öfrigt äro de i visst afseende både utom staten, och i ett annat afseende åter inom staten, samt i denna sista mening, *förberedande* stationer i menlig utveckling; ty det är *menniskor*, som staten förenar. Dessa förberedande stationer äro samhällets *uppfostnings-anstalter* och tillika dess *helgedomar*. De äro *tre*, — nemligen *hemmet* — *kyrkan* — och *skolan* — eller *familjen, församlingen* och *läroverket*. I alla yttrar sig den faderliga och moderliga vård, som hvarje äldre släkte egnar åt det unga, som skall intaga dess plats. Denna vård är väl en gemensam pligt för *alla*, och kan och bör äfven både gemensamt och af hvar och en utöfvas; men den har dock *trenne* så egna representanter, att staten gör bäst att lemna dem, *helt och odeladt*, hvardera åt sin bestämmelse. De äro *qvinnan* i huset, —

¹ Nödvändigt — äfven i fråga om *äktenskapet*, emedan det kontrakt det innehåller, är inför staten familjens *lagliga* grund, och innefattar rättigheter, så för kontrahenterna, som för deras afkomma.

presten i församlingen — och *läraren* i undervisnings-anstalten, eller i allmänhet den *moderliga*, den *andelige* och den *verldsliga läraren*.

Familjen, kommunen, staten äro de grader, genom hvilka vi fört vår *Fattigvårdsfråga*. De äro äfven grader i *Läroverks-frågan*. Men de betraktelser, med hvilka vi slutade den förstnämnda frågan, och de, med hvilka vi nyss ledt oss tillbaka till den sistnämnda, hafva nödvändigt fört oss till ett högre meniskt sammanhang, hvars uttryck är *menisklighetens egen intelligenta, moraliska och religiösa samhällighet*. Sambandet i alla dessa menisklighetens högsta angelägenheter är den renaste nödvändighet, nemligen intelligensens egen; hvilket ej hindrar, att den enskilda friheten kan olika förhålla sig till denna nödvändighet, allt efter, som den vänder sig till eller från den, och dermed gör den för sig lyckelig eller olycklig; och man kan ej heller neka, att ett större sammanhang, så i godo som ondo, allt mer visar sig i allt meniskt.

Det återstår, att af det anförda draga ännu en följd. Det är tydligt, att denna, allt mer sig utbildande, högre samhällighet skall inverka på alla de sociala gradationer, som den under sig innefattar. Denna verkan är i visst afseende *upplösande*. Det vill säga, den utplånar i den lägre samhällsorganismen allt det, hvarigenom denna isolerar och tillsluter sig för det högres inflytande; en afsöndring, hvilken sjelf redan är delens affall från det hela, hvarföre det hela förstörande verkar på den tillbaka. Men å andra sidan, då här är fråga, icke om ett mekaniskt, utan om ett levande och förnuftigt, och derföre i högsta mening, organiskt helt; så är delen äfven nödvändigt *ett helt för sig*, nemligen under villkoret af *harmoni*, ej af stridighet, *med det hela*. Under villkor af denna harmoni genomtränger ock andan af det hela, *renande och stärkande*, alla de organiska delarne. Hvilket i förevarande fall vill säga, både *familjen, kommunen* och *staten* organiseras sjelfva allt bestämdare och fullkomligare, ju mer den högre och högsta samhälligheten utvecklar sig.

I staternas förhållande till hvarandra visar sig detta i ett,

oaktadt deras yttre sjelfständighet, allt mer sig utbildande inre, af civilisationen verkadt, sammanhang, som gör att både fördelar, rättigheter och pligter allt mer såsom *ömsesidiga* måste erkännas. Det är intelligensens vexande andel äfven i nationernas arbete.

I hvarje stat, för sig betraktad, upplöser den högre samfundsandan alla de mot densamma stridiga samhällsbildningar, som vanartat till *stater i staten*, så att de endast inom sig, men ej utom sig, vilja erkänna ömsesidig rätt. Vi få härvid påminna om hvad förr blifvit sagdt. "Man skulle kanske ej egentligare kunna beteckna karakteren af den sociala omhvälfning vi dagligen hafva för ögonen, än med de orden: att staten är sysselsatt med utredningen af korporationernas bankrutt. — Visserligen har han derigenom fått *allt för mycket* på händerna, och underhjälpes han ej i tid af en *nylifvad associations-anda* (hvertill åtminstone syftningen och tecknen äfven visa sig), så blir han troligen ej uppgiften vuxen"¹. — Vi kunna nu tillägga: sprängningen af de, i exklusiva rättigheter förhärdade, korporationerna *frigör* just den naturliga *associations-andan*, hvilken också inom hela det, allt mer lagligen bestämda, gebitet af det *lofliga* derigenom yttrar sig i vida mångfaldigare gestalter, än förr. I industrielt och finansielt, i litterärt och vetenskapligt, i moraliskt och religiöst hänseende, visar sig denna associationsanda. Alla dessa bolag, sällskap, föreningar, på en gång verksamma för egna och för allmänna ändamål, höra till tidens tecken. Här är den med *arbetets tilltagande rörlighet äfven rörlig blifna korporationen*, i hvilken den nyare statens anryckande hjälptroppar börja blifva synliga; och den anda, som i dem är verkande, skall äfven gifva åt *kommunen*, — som så vida är jordfast, att den nödvändigt föreställer den *lokala* korporationen, — en lifligare och rörligare karakter.

Slutligen genomtränger den högre samfunds-andan äfven *familjen*, bestämmande allt renare *makars, barns, tjenares* förhållanden efter principen af ömsesidig rätt och pligt. Det gäller i synnerhet om *äktenskapet*; en öfverenskommelse, som inför staten är familjens lagliga grund, och som, genom ma-

¹ Litt. Bladet för sisl. September månad, s. 153.

karnas allt mer erkända lika rätt, på en gång blir, — om stördt af rättskränkningar, — *upplösligare*¹, men, just derigenom frivilligt, kan blifva så mycket *fastare*. Äktenskapet här på en gång en *juridisk, moralisk och religiös* helgd, och kan i sjelfva verket *ej umbära någondera*; ty äfven de lagstiftningar, som blott uppfattat det såsom ett *civilkontrakt*, förutsätta de andra högre betydelserna. Det är en *objektif*², för både rättens och sedlighetens upprätthållande nödvändig, af christendomen först i sin rätta dag ställd *institution*, hvilken, såsom en statens moraliska grundval, till sin giltighet och varaktighet ingalunda kan göras beroende af ett blott *subjektif godtycke*, utan är så mycket heligare, som här, liksom vid en mensklighetens vagga, är fråga om kommande slägters väl och ve. Det står hvar och en fritt, att inträda i en sådan förening eller icke. Det är de blifvande makarnas pligt, att dessförinnan allvarligt pröfva sig sjelfva, om de med kärlek kunna uppfylla de skyldigheter, den äkta föreningen ålägger. Men vexlingen af tycken upplöser ingalunda föreningen, utan innehåller ett ondt, som pligtsmässigt *bör* motarbetas, och *kan* motarbetas (ty hvad vore menniskan, om hon ej kunde lära sig att älska sina skyldigheter?), så länge uppfyllandet af pligt i allmänhet — det vill säga *egen och makans förbättring* — är i äktenskapet *möjligt*, — *ej längre*. Ty intet band gäller mot räddningen af en själ³.

¹ d. v. s. de fall, i hvilka *äktenskaps-skillnad* är laglig, blifva allt nogare bestämda.

² Det *objektiva* i sedliga förhållanden är just det i dem till sin natur *ömsesidiga, gemensamma, allmänt giltiga*, hvarigenom de äro upphöjda ej blott öfver den ena partens, utan öfver bägge parternas, ja öfver allt enskildt godtycke.

³ Det flacka *raisonnement*, som vill upplösa äktenskapet efter det subjektiva tycket, eller, som är detsamma, insinuera att det *går an* att afskaffa det, är alldeles af samma halt, som det, hvilket skulle förneka förbindelsen af pligters uppfyllande i allmänhet, så snart, genom vexlande tycke, detta uppfyllande ej skedde *rätt gerna*; emedan i alla fall den kärleksfulla afsigten vore det enda, som kunde gifva handlingen värde. Man skulle då kunna gå ännu längre i förvridenhet och rättfärdiga det största brott, t. ex. lönnmordet, i fall den kärleksfulla afsigten vore tillstädes, att dermed befördra en menniska till himmelriket. Om slikt theoretiserande kallas *genialitet*, så öfverensstämmer det med det bekanta

Så verkar den högre samfundsandan, på en gång *renande* och *stärkande*, tillbaka på de väsendtliga samhällsbildningar, utur hvilka den sjelf först utvecklat sig; och det är så mycket nödigare att skarpt fatta detta, som det just är *svärmeriets* egentliga kännetecken, att blott kunna föreställa sig denna verkan såsom *upplösande*, så att, t. ex. i den mån den högre menskliga samhälligheten framträder, familjen, kommunen, staten skulle försvinna; då just motsatsen, nemligen — *att de härigenom allt mer visa sig i sin äkta beskaffenhet*, — är *sanningen*.

Hemmet — församlingen — skolan — hänvisande på *familjens, kommunens, statens* medverkan i uppfostringsväsendet — äro, i följe af det föregående, stationer i *Läroverksfrågan*. — Det töcken af orediga föreställningar, hvilket, såsom en seklets morgondimma, nu så vidsträckt betäcker jorden, har nödgat oss, för att rätt få dem i sigte, att stiga så högt våra vingar bära. De, som skänka oss någon uppmärksamhet, må derföre ock förlåta, om vi fortfara att tillryggalägga dessa stationer, för att så säga, fogelvägen; hvilken blott tillåter att betrakta föremålen i stort, men också snarast visar det stora sammanhanget. Ett drag deraf, gemensamt för alla stationerna, kunna vi genast angifva. De gripa in i hvarandra: de upprepa sig i hvarandra. t. ex. Hemmet återfinnes eller bör återfinnas i dem alla: den christliga församlingens vård och tröst genomgår dem alla; lära och undervisning äro kännetecken på dem alla. De upprepa sig äfven olika för olika åldrar, och repeteras såsom det synes i lifvets sednare hälft snarare i tillbaka- än i fram-skridande. Så drager sig ålderdomen allt mer tillbaka i *hemmet*. Och likväl är det i sjelfva verket ett *nytt* hem, en *ny* församling och en *ny* skola, som den går till mötes!

Med denna öfverensstämmelse ha likväl hvardera af dessa samhälligheter någonting eget. Detta visar sig äfven i deras förhållande till *staten*, hvilken gemensamt med dem, under

påståendet om *Snillet* och *Galenskapens* förvandtskap; mot hvilket vi måste fortfara att protestera. Ty går det äfven an, att "den snille är i ett, kan vurma i ett annat;" så går det likväl alls icke an, eller kan på något sätt medgifvas, "att man äger snille för det man är galen."

den högre samfundsandans inflytelse, utbildar sig, men tillika sjelf föreställer eller bör föreställa denna högre anda; i följe hvaraf staten äfven för dem är *lagstiftande*. Dock måste han med detsamma tillerkänna dem en viss *sjelfständighet*. Denna deras sjelfständighet erkänner staten genom respekterandet af trenne för hvardera oundgängliga vilkor (hvilka tillika äro vilkor för statens egen rätta verksamhet). De heta med sina namn *kärlekens* — *trons* — och *tankans frid och frihet* — tillsammans det *inre* samhällets klenoder. Till sitt värde och sin rätt, äro de före och öfver staten, hvilken också derföre till dem måste förhålla sig *skyddande*. Endast i *detta* afseende äro de hans gåfva. För öfrigt gifva de honom mer, än de emottaga. Eller rättare, då staten ej *blott* är det yttre samhället utan *äfven* omfattar det inre, det moraliska, det religiösa samhället; så kan han endast i respekterandet af dessa all mänsklig samhällighets klenoder, hvilka för den enskilde som för staten böra vara lika dyrbara, hålla öppen den bana, på hvilken det *lagliga* och det *frivilliga* i samhället — det af de enskilda beroende, det af staten bestämda och bestämbara — allt mer kunna närma sig och sammanstämma. Ty samhället är ej annat än ett ömsesidigt sammanhang och beroende af viljor, som allt mer utvecklar sig. *Känslan* af detta ömsesidiga beroende — *tron* på att det kan förenas med friheten, emedan både beroendet och friheten utgått från alla varelsers goda och rättvisa upphof — samt *insigten*, under hvad vilkor beroendet kan med friheten förenas — äro *tillsammans den uppfostran samhället ger*. Hvaraf, — då det är hvars och ens både behof, pligt och rätt att uppfostras, — äfven följer, att *uppfostran är en statens och alla medborgares gemensamma angelägenhet*.

Den uppmärksamme finner redan i det nyss sagda antydt, hvad som företrädesvis är hemmets eller familjens — hvad som företrädesvis är församlingens eller kyrkans — hvad som företrädesvis är skolans eller det egentliga läroverkets andel i uppfostran; hvarvid vi tillika påminna om hvad redan blifvit yttradt, att dessa stationer upprepa sig i hvarandra, så att läroverket, i sitt stora hela, äfven kan sägas omfatta dem *alla*; ty det är ostridigt, att lära och undervisning från all slags

uppfostran är oskiljaktig. Hvad vi anfört om *uppfostran*, såsom varande nödvändigt en *gemensam* angelägenhet, lämpar sig således särskilt på *undervisningen*, och förer till följande sanning: *För alla tillgängliga, för allas behof lämpliga, undervisnings-anstalter äro samhällets gemensamma både pligt och interesse*.

För att åter afgöra, i hvad mån läroverket är och allt mer blir egentlig *statsangelägenhet*, måste vi fästa uppmärksamheten på tvänne omständigheter. Först visar sig en egen förvandtskap emellan staten och skolan derutinnan, att läroverket, i sin egentliga mening, alltid blifver det tillgängligaste medel, hvarigenom staten sjelf kan inverka på bildningen; hvarföre han ock måste tillgripa *skolan*, för att både *ersätta* och *fortsätta*, hvad som i den enskilda omsorgen, i familjevården, eller i församlingsvården, i afseende på uppfostran, brister eller fordrar fullbordan. För det andra är tydligt, att läroverket, i sina högre grader, allt mer vexer ifrån familjen och kommunen, och träder staten närmare under ögonen, ju mer det utvecklar sig till sjelfständig kunskap. — Då nu en sådan sjelfständigare kunskap alltid bör finnas hos *Läraren*, så kunna vi genast och på förhand antaga: *att alla inrättningar, för lärares bildande, företrädesvis hemfalla till statens omsorg*.

Denna fordran har, nu för tiden, fått en både högre och mer omfattande betydelse, än förr. Fordom gjorde kyrkan, — den tiden hon ensam representerade intelligensen i samhället, — anspråk på att också ensam bilda läraren. Allt som det verldsliga samhället inträdt i denna representation, har det funnit sig böra dela samma omsorg med kyrkan. Ej blott *kyrko-tjenst*, utan *statstjenst*, blef läroverkets ändamål. Man fick ett lärdt stånd *bredvid* det andeliga ståndet. Länge hade väl likafullt den verldsliga lärdomen förnämligast rum i kyrkoherberget; men den, för statens eget behof erforderliga, bildningen blef snart så mångfaldig, att den andliga lärdomens gamla privilegium, att under sig innefatta äfven den verldsliga, och derefter bestämma undervisningsverket, måste förefalla allt obehvämare; i synnerhet sedan äfven Adeln, — det fordna krigsståndet, — i verkligheten mest blef *statstjenst*,

hvertill den äfven genom lärdom borde göra sig skicklig. — Slutligen kommer det för en dag, att *intelligensen* i samhället ej blott är *kyrko-arbete*, eller *stats-arbete*, utan har sin andel och en ständigt vexande andel i *hela det menskliga arbetet*. Intelligensens härigenom allt mer vidgade representation i samhället blir äfven nödvändigt hans fortgående *emancipation* undan de blott yttre banden; hvilket i närvarande ämne vill säga: att *Läroverksfrågan* hvarken är uteslutande *kyrkans* eller uteslutande *statens*, utan är *medborgarens* och *menniskans*. — Och detta är äfven den synpunkt, under hvilken vi gå att uppfatta läroverkets hufvudsakliga afdelningar, sådana dessa för oss framställa sig i *folkskolan*, *lärdomsskolan*, *högskolan*; — hvilka vi nu särskilt vilje betrakta.

1:o Att staten *förutsätter* föräldravården och församlingsvården, i fråga om det uppvoxande släktet, är faktiskt i allt christligt samhälle erkänt. Ur föräldrarnas hand öfverlemnas ungdomen åt församlingens lärare, — för att, efter en, gemensamt i hemmet och kyrkan emottagen, christlig lära, aflägga derom sin högtidliga bekännelse, — för att, genom den heligaste handling, upptagas såsom en, från detta ögonblick sjelf för sina handlingar ansvarig, medlem uti församlingens sköte, och att, från samma stund, bära denna moraliska ansvarighet äfven inför *lagen*. Ur familjens och kommunens händer emottager derföre staten sina medborgare: och länge nöjde den sig med att anse föräldravården och församlingsvården ha gjort nog för *hopens* uppfostran; under det den deremot för *kyrkotjenst* och *statstjenst* stiftade egna undervisningsanstalter. Sin pligt att gå längre har staten fått lära genom erfarenheten af de olägenheter, för hvilka den utsätter sig genom uraktlåtenheten. Ty uppfostran blir, med civilisationens tillväxt, *nödvändigt* allt mer en allmän angelägenhet. Och då en försummad pligt vanligen medför sitt eget straff, så är det äfven, i följe af en slags vedergällningsrätt, som den moderna staten, i stället för att upplysa först och straffa sedan, har nödgats straffa först och upplysa sedan, d. v. s., i *brist af tillräcklig skol-vård, förvandla sina fängelser till uppfostrings-anstalter för den oupplysta, villfarande hopen*; en åsigt af statens uppfostrings-skyldighet, hvilken i

synnerhet genom *korrektions-systemet* gjort sig gällande. — Utslaget deraf ha vi tillräckligt belyst i vår fattigvårdsfråga. Om sin *allmänna* uppfostrings-skyldighet har staten således låtit påminna sig, genom fattigdomen, genom eländet, genom brotten. Men såsom vi, öfverhufvud i behandlingen af dem, funnit skäl att betvifla verksamheten af de blott *negativa* medlen, så synes det så mycket mer vara tid, att staten ser sin uppfostrings-skyldighet från den *positiva* sidan, och i den bedröfliga nödvändigheten, att slutligen ha måst applicera uppfostran såsom ett *straff* för den oupplysta hopen, finner den starkaste uppmaning, att i stället meddela den såsom en verklig *välgerning*. Erfarenheten inskärper, såsom en allt mer bjudande nödvändighet, att det är ej nog för staten, att *förutsätta* familjevården och församlingsvården i fråga om uppfostran: den måste *ersätta* hvad i dem fattas samt *fortsätta* hvad i dem är otillräckligt och behöfver att bringas till fullständighet. Han måste på en gång stärka deras förmåga att uppfylla sin pligt och underhjelpa oförmågan. Han måste vaka ifrån sin högre plats öfver fader och moder, och, der det behöfves, träda i faders och moders ställe. Och Staten måste nu mera erkänna denna sin förbindelse, ej blott med afseende på ett visst stånd (t. ex. derigenom, att han är öfverförmyndare för adlig ungdom, eller derigenom, att han, till sin egen tjenst, uppfostrar ett lärdt stånd): han måste erkänna den i vården *om hela landets ungdom*; hvarigenom han ock till *folkskolan* nödvändigt träder uti ett innerligare förhållande än förr.

Det kan ej ha undgått läsaren, att vi, i dessa sednaste våra gemensamma betraktelser, i synnerhet uppfattat *kommunen* såsom den lokala, i gemensam gudstjenst och lära förenade, *församlingen*. Orsaken är, att denna, ur den *primitiva christliga kommunen* härledda, karakter, under alla vexlingar, är i allt christligt samhälle hos kommunen outplånlig, och hos densamma allt mer måste, såsom en samhällets lifsprincip, utveckla sig. Men det christliga samhället omfattar äfven *verldslig* lära och *verldsliga intressen*, under synpunkten af *christlig* pligt, ju mer det verldsliga samhället genomtränges af christendomens anda; hvilken ingen annan

är än erkännandet af ömsesidigheten i mensklig rätt och pligt. Det är *christlig upplysning*. Och sammanfattar man härmed, hvad förr blifvit yttradt om *intelligensens nödvändigt vexande andel* äfven i det *industriella* arbetet, så framstå *den moraliska, religiösa och intellektuella odlingens förnämsta både medel och resultat*, såsom *folkskolans föremål*¹.

Det visar sig ett stort sammanhang, så väl mellan läroverkets högre och lägre afdelningar, som emellan läroverket i det hela och odlingens gång i allmänhet. Med tiden mångfaldigas både odlingens medel och resultat; och de ökas i *samma* förhållande, så att ju flere och tillgängligare odlingsmedlen blifva, ju flere och tillgängligare blifva äfven odlingens resultat. Det är öfverallt fullkomnade kommunikationer, som underlätta arbetets gemensamhet, och det är arbetets gemensamhet, som gör arbetets frukter åtkomligare för en hvar. Just derigenom blir det äfven möjligt, att den som sjelf, äfven på långt när, ej innehar alla odlingens medel, likväl kan blifva delaktig af resultaten, och tillegna sig dem, så vidt de för hans behof och bestämmelse äro nödiga. Läroverket visar blott en methodisk reduktion och abbreviation af detta stora förhållande. *Folkskolan* är läroverkets första, och tillika dess mest omfattande, afdelning. Den kan merendels endast meddela de oundgängligaste odlingsmedel, — att *läsa* och *skrifva* modersmålet, att *räkna*, *sjunga*, *teckna* för de allmännaste och nödvändigaste behof. Så mycket rikare måste den vara på hvad i *resultater* är allmännast begripligt och användbart; och då, för att rätt meddela detta, fordras full insigt i dessa resultat till hela deras innehåll, så bör folkskolan ej heller emottaga dem ur den *medelmåttiga*, utan ur den högsta bildningens hand. Detta är folkskolans nödvändiga sammanhang med *högskolan*, ja med en ännu högre,

¹ Detta lärar förmodligen ock medgifvas af *Tegnér*; i hvars sednaste missnöjda utfarter hans vänner, om också ej allmänheten (ty allmänheten hvarken är någon vän eller får behandlas såsom sådan), snarare igenkänna ett varm hjertas förtret öfver de oarter, som fäst sig vid den sak, hvilken hans ungdom och mandom älskat och försvarat, än en otro eller ett affall. Att så förhåller sig, derpå tviflar ingen, som älskar och förstår att se in i en rättskaffens och ädel själ.

om den kan finnas; och att methodiskt och med afsigt utbilda detta sammanhang, blir så mycket viktigare, ju mer förvillande, för en okunnig, den vexande mångfalden af odlingens både medel och resultat, blifver. Det får ej om läroböcker och undervisnings-skrifter heta: *godt nog för folkskolan*. Endast det *bästa* är här (såsom i flera andra fall) *godt nog*. — Att författa goda läroböcker för folket i *Religionslära* (katekes), i *moral* och *politik* (medborgerlig katekes), i *naturlära* (bondepraktika), i fosterländsk och allmän *historia* och *geografi*, hörer till lärarens och vetenskapsmannens högsta uppgifter, — och är, genom den *korthet*, *klarhet* och *kärnfullhet*, som dertill erfordras, ej minsta beviset på, att han både fullkomligt är mästare af sitt ämne, och tillika, att det blifvit folk af honom sjelf.

Men läroboken verkar först rätt genom läraren, hvarföre denne måste till folkskolan komma ur det *högre* läroverket; och han kan, om vi ej bedraga oss, så mycket lättare ur det andliga läroståndet komma dertill i Sverige, som här antalet af prester ej blott är mångdubbelt större nu än i någon föregående tid, utan i vårt land vida betydligare än hos våra trosförvandter i Tyskland, Danmark och Norrige¹. Vi ha förr fäst uppmarksamheten derpå, huru väl detta öfverensstämmer med *folklärarens* kall, liksom med karakteren af hvad vi nyss kallat *christlig upplysning*. Om blott de större, fasta, skolorna i församlingarna äga sådana lärare, så är dermed redan mycket vunnet, och de kunna, genom bildande af skickliga elever, sträcka sitt inflytande till de smärre, till de, genom nödvändighet, ännu ambulatoriska skolorna och till familjerna. Så bildas en *vexelundervisning* i stort, ännu viktigare än *vexelmethoden* i smått; ehuru vi, om den sednare inskränkes till de derföre tjenliga ämnen, ej vilja förkasta dess användbarhet. Denna visar sig likväl företrädesvis uti inlärande af hvad vi ofvanför kallat odlingens *första medel* (läsa, skrifva, räkna o. s. v.). I meddelandet af odlingens *resultater* kan den deremot blott tillerkännas en underordnad vigt; och i afseende på *Religionsundervisningen* har den i syn-

¹ Jfr. Litteratur-Bladet för Juli 1838, der både auktoriteten och beviset för detta påstående finnas.

nerhet visat sig otjenlig¹. En reform är i detta afseende nödig med *vexelskolorna*: liksom den hastighet, hvarmed de i

¹ Vi bifoga följande yttrande af en lika skicklig, som erfaren, presterlig barnalärare, Herr *Oldberg*, afgifvet mot slutet af förlidne år, i en berättelse till Direktionen öfver H. K. H. Hertigens af Upland Folkskola i Upsala stad. "Genom en flerårig erfarenhet (Herr Oldberg har varit lärare i 8 år för ett ganska betydligt antal lärjungar) anser jag mig hafva hunnit stadga mitt omdöme om så väl sjelfva vaxel-undervisnings-metoden, som dess användande på olika slags läroämnen, och vill jag nu i största korthet yttra mina enskilda tankar. Vaxel-undervisnings-metoden är en god *nödhjelp*, der barnens antal är så stort, att läraren icke hinner sjelf meddela undervisning åt alla. Den medgifver och åsyftar derjemte en för första undervisningen lekande och derigenom för barnaåldern lämplig behandling, med beräkning att stundligen väcka ambitionen. Den bildar till raskhet och bestämdhet i tal och handling samt noggrann ordentlighet i allt, äfvensom den bereder barnen tillfälle, att, genom meddelande af sina små kunskaper åt andra, mindre försigkomne, kamrater, sjelfve vinna mera säkerhet. Dock har äfven min erfarenhet bekräftat det allmänna omdömet, att vanligen denna method endast fullt motsvarar ändamålet, så vida den användes vid inöfvandet af mekanisk färdighet. — Men, för att lära barnen förstå och behjerta hvad de läst i sin katekes och bibliska historia, måste naturligtvis den Lancasterska monitörs-undervisningen vara alldeles otillräcklig. Med erfarenhet häraf, har jag i flera år använt söndagsmorgnarna under den kallare årstiden, för att förklara och på mina lärjungars hjertan lägga de viktigaste af religionens sanningar och bud. Dessa stunder tycktes mig äfven alltför otillräckliga, hvarföre jag vid Direktionens sista sammanträde utbad mig tillstånd, att få för samma ändamål använda några lärotimmar under veckan, — och gläder mig i hoppet att något på tiden dermed skall uträttas för den angelägnaste undervisningen. I förening härmed hoppas jag vinna andra fördelar, som för en rätt barnauppfostran äro af yttersta vikt. Raskheten i skolan urartar så lätt till hårdhet eller fräckhet. Det stormande kasernlifvet medgifver icke lugn eftertanka. De tysta timmar, då hela barnskaran sitter stilla för att höra och behjerta lärarens frågor, undervisning och förmaningar, skola, jag hoppas och önskar det, väcka mildare känslor, leda till barnslig sedesamhet och nödig eftertanka. Om dessa omständigheter förbises af våra folklärare, torde både lärare och metoden någon gång rättvisligen anklagas, såsom i mer eller mindre mån vållande hårdhet och oeftertänksamhet hos den lägre folkklassen. Lärarens första uppgift måste väl vara, att bilda barnen till fromma och förståndiga christna. Den står ock väl tillsammans med den andra, af allmänna rösten högt påkallade, att nemligen meddela dem så kallad populär bildning. Det ena som det andra kan medhinnas, om barnen under sina läroår begagna skolan."

dessas skolor inhämtade färdigheterna inläras, blott leder till en lika snar glömska; om ej *söndagsskolan*, såsom på en gång repetition och continuation af vaxelskolan, med densamma förenas, och efter densamma vidtager.

2:o *Lärdomsskolan* utmärker sig genom ett så fullständigt meddelande af odlingens medel, att lärjungen teoretiskt ledes till resultaterna, hvilka han sedan äger att praktiskt använda, i stället för att han i folkskolan genast emottager resultaterna i praktisk och användbar form. — Lärdomsskolan är derföre väsendtligen *förberedelse* till *högskolan*: hvilken deremot, på sätt vi redan nämnt, sjelf återverkar på folkskolan, och således föreställer hjertat i kretsloppet af läroverket. Vi ha åt den afdelning af läroverket, som vi kalla lärdomsskolan, redan egnat en temligen utförlig afhandling¹, hvilken vi här återropa, och om hvars hufvuddrag vi endast korteligen vilja påminna. — De voro: — att liksom Läroverket i sitt hela visar en methodisk reduktion af upplysningens process i samhället till det uppvoxande slägtets bästa, så visar sig denna rationella reduktion så mycket nödvändigare i Lärdomsskolan, ju mångfaldigare, med odlingens medel, de läroämnen blifvit, som der fordra inträde; — att en sådan reduktion i sjelfva verket är lika möjlig som nödvändig; — och att derigenom de särskilda skolor, som man utmärkt under namn af *Real-skola* och af *egentlig Lärdomsskola*, i sjelfva verket kunna och böra *sammanfalla*, på sätt, som i nämnda uppsats är föreslaget. — Till dessa satser äga vi här blott utrymme att bifoga ett par anmärkningar, den ena angående det hela af förslaget, den andra angående en särskild del deraf.

Redan den omständigheten att Sverige, i motsats mot Tyskland, ej äger hvad der kallas *Real-skola*, eller åtminstone blott första uppräningen dertill i våra Apologistier, och att således ena hälften, af hvad som skulle förenas till ett helt, hos oss knappt kan sägas existera², är en ej ringa svårighet

¹ Litteratur-Bladet för Oktober, 1838.

² Att genom exempel af skolor, tillhörande denna läroverkets andra hälft, ett begrepp om den må väckas och spridas, måste göra det önskligt, att sådana, till en början, äfven *särskilt* finnas. Men just deras utbildning

vid inrättandet af det hela. Att den likväl ej är öfvervinnelig, har en af Sveriges Biskopar¹ visat, hvilken till den stora förtjensten att, i den af Konungen tillförordnade komitéen till granskning af Undervisnings-verken, redan ha framställt idéen af en sådan skolans helhet, lagt den ännu större förtjensten, att i det stifts undervisnings-anstalter, hvilket åt hans vård är anförtrodt, hafva banat en lycklig väg äfven för verkställigheten, — visserligen under modifikationer, egna för hans uppfattning af saken, men om hvilka jag föga finner mig berättigad att tvista, då här både tanka och verkställighet gått tillsammans. — I Tyskland, — der Realskolan längesedan är inhemsk, men der man i allmänhet erfarit ringare både lif och tillopp i dessa skolors *högre* klasser² (i vår tanka ett skäl *mot* förslaget att just afsöndra dessa såsom egen real-skola, och ett bevis *för* vår sats, att de bäst trifvas tillsammans med undervisningen i den högre lärdomsskolan) — i Tyskland, säger jag, har fordran af denna gemensamhet och enhet i en, realstudierna äfven omfattande, lärdomsskola allt mer börjat göra sig, både theoretiskt och praktiskt, gällande; och då, i de sednaste oss tillgängliga underrättelser, vi finna vid gymnasier i Braunschweig, Dresden, Düsseldorf, Ulm, Berlin, Salzwedel, Stralsund, Guben och Potsdam en sådan *förening* af högre Real- och Lärdomsskola, fast på olika sätt, verkställd, så saknar redan tanken ej erfarenhetens prof³.

Den omständighet, till hvilken vi särskilt vilje återkomma, är den sena — i mångas tanka alldeles för sena — början med *Latinen*; hvilket språk *vi* deremot, ifrån och med tredje

leder i vår tanka till förening med den omfattande lärdomsskolan, hvaraf real-skolan blott är en beståndsdel.

¹ Biskop Agardh.

² Jfr Det offentlige Skolevæsenets ferfattning i adskillige tyske stater, tilligemed ideer till en reorganisation af det offentlige skolevæsenet i Kongeriget Norge af Fr. Moltke *Bugge*, Christiania 1839, 3 T:r — ett ganska förtjenstfullt arbete, det bästa jag känner om det Tyska skolvæsendet, och i grundlighet och pålitlighet vida öfverträffande den berömde *Cousins* framställning deraf. I vår hufvudsakliga grundsats instämmer likväl ej den Norske författaren, eller rättare är skiljaktig i fråga om medlen för målet.

³ Jfr Blätter für Litterarische Unterhaltung d. 14 Nov. 1839.]

klassen, ansett böra vara *gemensamt* läroämne för *hela* skolan. Vi finna i en af Tysklands bekantaste lärda tidningar följande, om också ej i alla detaljer dock i det hela fullkomligt med vår öfverensstämmande, mening om latinläsningens *början*. ”Utan tvifvel kunna intill trettonde året eleverne af lärdoms- och industri-skolorna njuta *lika* undervisning. En ändamålsenlig Religionslära såsom grundläggning, naturhistoria, så mycket som är nödigt att derpå väcka uppmärksamheten, grundlig grammatikalisk undervisning i modersmålet¹ och i elementerna af geometri och arithmetik, samt öfning i frihands- och planteckning bilda en lärjunge, som efter det 13:de året, sedermera endera i den industriella eller den lärda riktningen kan göra raska framsteg. Alla invändningar här emot af det klassiska systemets anhängare nedslås af erfarenheten. Hvem har ej i de Saxiska skolorna ofta nog haft tillfälle att iakttaga, huruledes 12 till 13-årige bondgossar utan all kännedom af gamla språken, inom ett eller två år, deri öfverträffa sina kamrater ur staden, hvilka ifrån 8:de året blifvit plågade med Latin och Grekiska? Insigtsfulle skollärare ha redan så ofta gjort försöket, att man ej vidare borde tvifla på lämpligheten af en sådan förändring i vår skolundervisning”². — Jag tillägger, såsom uttryck af min egen fasta öfvertygelse, att vid den höjd, hvartill den rationella språkläran nu hunnit, en för ungdomen *grundligt bildande språkundervisning kan gifvas i och genom hvilket bildadt språk som helst*; så att språkens komparativa vikt alldeles ej kommer att bero på det barnsliga företrädet i afseende på frågan: med *hvilket* skall lärjungen, näst efter modersmålet, *börja*? — utan på språkens verkliga värde, sådant detta i deras *Litteratur* uppenbarar sig. Hvilket jag ock oförgripligen förmenar är den *rätta klassiska ortodoxien*.

3:o Folkskolan är genom sin karakter ett helt för sig. Inskränkt till meddelande af de färdigheter, som utgöra de

¹ I vår tanka tillika äfven i *ett* främmande språk, hvartill vi föreslagit det Tyska.

² Recension af Code Universitaire, or lois, statuts et reglements de l'Université de France uti Ergänzungs-blätter zur Hallischen Allg. Litteratur-Zeitung. Julius 1838, N. 62.

allmännaste odlings-medlen, måste den likväl tillika i sig upptaga odlingens förnämsta resultat i populär form; och denna folkskolans beskaffenhet kan, till hvad höjd läroämnenä inom den ock må drifvas, dock ej väsendtligen förändras. Odlingens resultat kan den ej sjelf theoretiskt *förarbeta*; den måste *emottaga* dem till praktiskt bruk. Likväl är ej detta så till att förstå, som skulle detta emottagande vara blindt och blott passivt. Den sista reduktion af ett odlingens resultat är den, hvarigenom det göres skickligt att blifva allmän egendom; Och *profvet*, huruvida denna reduktion lyckats, är alltid en appell af den särskilda vetenskapen eller konsten till det *gemensamma* behovet, känslan, omdömet, med ett ord till hvad som kallas *sens commun* eller *sunda förnuftet*. Detta blir visserligen åter, genom inflytelsen af vetenskap och konst, allt mer upplyst; men att det sjelf föreställer en förmåga, eller rättare en sammanfattning af förmögenheter, som på en gång uttrycker det högsta och det djupaste i det menskliga väsendet, ses deraf att de *störste reformatorer äro de, som opererat direkt på allmänna omdömet och känslan*. — Det kommer deraf, att de sjelfve varit lefvande personliga representanter af dessas innersta och högsta krafter — *menniskor*, som verkat på *menniskor*, derigenom att de uppenbarat det bättre och ädlare i menskligheten. Det är denna verkan från själ till själ, från hjerta till hjerta, som stundom, lik en ljustråle, går genom historien. Man igenkänner derpå de *moraliska och religiösa reformatorerna*; — och då desse, de högste af alla, alltid dragit sin sak direkt inför *folket*, så är svårt att påstå, det de misstagit sig om forum.

Lärdomsskolan är deremot ett helt för sig, endast i förbindelse med *högskolan*, som är dess mål och fulländning. Så vida den förra ännu blott är förberedande, saknar den en sjelfständig karakter. Den får denna endast genom den sednare. Lärdomsskolan går ut på att meddela de färdigheter, som äro odlingens medel i all den utsträckning, som fordras, på det lärjungen i undervisningens högsta stadium må sjelfverksamt kunna tillägna sig odlingens resultat. Denna sjelfverksamhet förutsättes väl vid all undervisning, men i mer och mindre grad; ty i de förberedande stadierna

måste lärjungens minne, känsla och inbillningskraft taga mycket på förskott, som han först sedermera lär sig att i sitt *sammanhang* fatta och förstå. — Ljuset af det högre sammanhanget i menskliga sakerna uppgår hos en hvar med aningen af den *högre menskliga samhälligheten*, om hvilken vi talat. *Det är denna aning, som fyller ungdomens bröst*. Det är en epok i lifvet och en stor förvandling. I stället för att i barndomsåldern det högre för lärjungen endast finnes genom läraren, som meddelar det, omvändes nu förhållandet. *Läraren sjelf gäller endast genom det högre, hvars tolk han är*. Hans förhållande till lärjungen är ej mera blott ett *faderligt*, — det blir ett *broderligt*, — om också alltid den äldre brodrens till den yngre.

Det låter såsom vi skulle tala om *skolan*, — och vi tala om *menniskoslätet*, som också har sin skola, i hvilken den nämnda epoken redan framträdt. Ty, då tiden vardt fullbordad, kom den *sanna människan*, — *Guds Son* och *menniskans son* — i världen; och i uppenbarelsen, att *han* var vår broder, lärde människorna känna hvarandra såsom bröder. Med detsamma gaf han äfven *vetenskapen* lös¹ undan all yttre myndighets bojer; och om *fribrefvet* sent blifvit förstådt, så är det likväl längesedan gifvet.

Högskolan är den ort i undervisningen, der vetenskapens fribref göres gällande. Det lyder på *sanningens frihet*. Och han, som gaf det, visste väl att förlika den djerfhet, som ej fruktar för några följder, då den är på rätta vägen stadd, med den ömhet, som ej ens vill sönderbryta en krossad rö, ännu mindre förarga den fromma enfalden; för hvilket han äfven uttryckligen *varnar*. — Hvad är det, hvari denna djerfhet och denna ömhet, långt ifrån att vara sins emellan fiendtliga, tvertom innerligen sammanstämma? Det är på bägge sidor samma *enfaldens sublima tro*, — som är öfver kon siderationerna, — som aldrig ett ögonblick betänker sig i fråga om sitt förhållande till det erkänt rätta och goda; emedan det *bästa* alltid för öfvertygelsen är lifligt närvarande, — som öfverallt afser det väsendtliga, det eviga, i stället för det tillfälliga, det timliga, — som, lik de förste christne, ej vill veta

¹ Sanningen skall göra eder fri.

af någon *kompromiss med samvetet*, det vare sig i *handling* eller *lära*, — som förmenar att, i ena som andra afseendet, världen ej behöfver något fusk till sin välfärd; emedan denna sublimes enfalld tror på en Gud, en Försyn. Det ödmjukaste sinne, det djerfvaste mod, den högsta vetenskap, den enfaldigaste sanningskänsla äro *lika enkla storheter* i denna tro, i hvilken åtskilnad ej finnes till personen. Kärleken och sanningen äro båda lika aflägsna från trotsigheten, som de förkasta det så kallade fromma bedrägeriet. *Ty det finnes ingen sann kärlek, som ej är sanningskärlek.*

Hvad vi sagt, om *högskolans* och *folkskolans* innerliga förvandskap, har genom dessa betraktelser blifvit ställt i ett tydligare ljus. Vi draga deraf en annan vigtig följd, att, nemligen, *det företrädesvis praktiska i det menskliga vetandet ligger i dess högre ideella, ej i dess lägre materiella, del*, och att, om den *högre* praktiken, — den moraliska, den religiösa, — fattas, den *lägre* med alla sina konster ej kommer långt, utan endast sprider och söndrar sig — fruktlöst och rastlöst — i alla möjliga riktningar; besannande språket, att menskan lefver en liten tid och är full af orolighet.

Sammanfatta vi, under namn af de *moraliska vetenskaperna*, vetandets högre ideella innehåll och föremål, så är det endast i närmaste förening med dem, som de *fysiska vetenskaperna*, hvilka vanligen företrädesvis kallas de praktiska, erhålla, både i och för sig sjelfva och i anseende till sin theoretiska grundläggning, lif och rätt hållning. Att de förstnämnde äro af en högre och allmännare praktisk natur, ses äfven af deras naturliga förbindelse med *historien*, som förvarar odlingens stora praktiska resultat. Derföre ha vid högskolan de moraliska vetenskaperna ej blott etablerat sig såsom teori, utan tillika der uttryckt sitt sammanhang med det högsta praktiska, som visar sig i ett samhälles religion, lagstiftning och helsovård. *Teologi, juridik, medicin* äro de *högre* praktiska vetenskaperna, alla utmärkta genom sitt innerliga sammanhang med *filosofien*, som åter är de moraliska vetenskapernas hjerta. Detta stora, på en gång vetenskapliga och praktiska, sammanhang är högskolans idé så-

som läro-anstalt; och *den, som i läro-anstalten spränger detta sammanhang, förderjvar den.*

Det är ett vanligt inkast att, genom både odlingsmedlens och odlingsresultaternas förallmänligande i vår tid, högskolorna upphört att representera nämnda stora sammanhang, som vida fullständigare genom bokprässen skall representeras. Invändningen påminner om den fördom, som endast kan tänka sig den högre menskliga samhälligheten, såsom nödvändigt upplösande den särskilta sociala korporationen¹. Högskolan är äfven en sådan, och den högsta i läroverket. Dess formella karakter utgöres af muntlig, personlig lära för en till mandomskraft mognande ungdom; hvarföre ock läraren, såsom vi redan anmärkt, här står till lärjungen ej blott i ett faderligt, utan äfven i ett broderligt förhållande. Det är denna *personliga vevverkan*, emellan läraren och en för vetenskapens fordringar redan känslig ungdom, som ifrån boklärdomen, med sin blott läsande publik, skiljer den akademiska. I allmänhet kan ingen del af läroverket utan den personligt verkande läraren tänkas, och minst kan han undvaras, der fältet för hans verksamhet är störst. *Universitetet*² kan derföre ej heller förflygtigas blott till en allmänlighet, som är öfverallt och ingenstädes. Det är nödvändigt äfven en lokal-korporation, ehuru af en allmän och fri natur. De medeltidsdrag universitetet, såsom korporation, nu mera har att aflägga, — och i Europas mest civiliserade länder äfven till den grad aflagt, att dessa drags bibehållande på några ställen blott kan anses såsom en antiqvitet, — äro *egen jurisdiktion* — så vida den ej blott är disciplinär — och *egen finansiell administration*. Men en *vetenskaplig, genom muntlig lära verksam, korporation*, hvaruti, såsom i en brännpunkt, alla de särskilta riktningarna af hela läroverkets arbete sammanlöpa,

¹ Jfr ofvanföre s. 241. [Dvs. här i "Enhetsskoletankar" sid. 111.]

² Om denna benämning af ålder äfven ägt en skräaktig bemärkelse, så är det likväl ej en sådan betydelse, utan den universella tendensen, som uttryckte sig i uppkomsten af dessa, med tredje ståndet egentligen samtidiga stora, vetenskapliga korporationer, som i dem var och ännu är det väsendtliga.

och hvarifrån de sedermera i praktisk verksamhet sprida sig — är och bör ett Universitet vara ¹.

Det är endast de hufvudsakligaste punkterna af vårt rika ämne, som vi kunnat vidröra. Detaljerna måste vi lemna derhän, då vi för dem sakna utrymme. I hvad riktning och ordning de enligt vår åsigt ordna sig, inses dessutom lätt, och skall äfven vid tillfälle ådagaläggas. En slutsats af det redan sagda återstår att draga. Vi ha insett den stora betydelsen af det personliga förhållandet emellan lärare och lärjunge vid högskolan. Skulle icke således *ömsesidigheten*, (till hvilken vi i vårt blad så ofta återkommit), äfven i den akademiska *undervisningen* också verkligen böra göra sig gällande? Visserligen! —; och se här, huru vi föreställa oss förhållandet! — Man har tvistat om företrädet emellan det lärosätt, hvarigenom ämnet föredrages oafbrutet af läraren, och det, hvarigenom det samtalvis emellan lärare och lärjunge diskuteras. *Bägge* tillhöra i vår tanka väsendtligen den akademiska läromethoden, och vi se ej, hvarföre ej åt bägge i undervisningen skulle tillerkännas *lika* rättigheter. — Hvilket i vår tanka lämpligast skedde, om *föreläsning* och *pröfning* (en akademisk lärares nu åtskilda pligter) så förbundos, att *all examen och tentamen skedde offentligen och efter hand på dertill bestämda*

¹ Man kan här af sluta till författarens tanka om alla söndringsprojekter i afseende på högskolorna; — söndringsprojekter, för hvilka samtliga den mening ligger till grund, att göra högskolan till blott filosofisk fakultet, såsom det kallas, men derifrån afsöndra de praktiska fakulteterna, såsom special-skolor. Hvilket kan hafva till följd, endera att dessa afsöndrade anstalter nedsjunka till handtverk utan anda, eller ock träda i öppen eller tyst opposition mot de från dem afskilda moraliska vetenskaperna, och söka en falsk sjelfständighet med att *usurpera filosofiens rättigheter utan filosofi*. Ty filosofien, ej blott såsom elementär och förberedande, utan genom sin i all vetenskaplig utveckling verksamma anda, och i sitt sammanhang med de praktiska fakulteterna, är till den grad den rätta representanten af den vetenskapliga sjelfständigheten uti alla högre ämnen, att denna fordrade sjelfständighet utan henne lätt antager en falsk ställning. Fribrefvet åt all mensklig forskning är på henne förnämligast stäldt; emedan mensklighetens viktigaste frågor: *hvad kan jag veta? — hvad bör jag tro? — hvad skall jag hoppas?* — äro hennes föremål.

föreläsningstimmar, samt omväxlande med föreläsning på de öfriga lärotimmarna. Både tentamens- och examensväsendet vore derigenom införlifvadt med den offentliga akademiska undervisningen, i stället att nu utgöra ett biverk, som allt mer hotar att förqväfva det väsendtliga.

[OSCAR.]

OM FOLKSKOLOR.

(Insändt.)

En af de förnämsta regeringsplikter är att befordra den allmänna undervisningen och att, i detta viktiga ämne, uppgöra en, på lokala förhållanden och möjliga tillgångar, grundad plan, hvilken sedan med ihärdighet och kraft genomföres. Dervid bör lika uppmärksamhet egnas åt *Folkskolan*, som åt *Högskolan*, ty det är lika mycket Regeringens skyldighet att befordra *allmän*, som *högre* upplysning, och denna senare kan först då fullkomligt bära frukt, när den mognar i bredd med den förra.

Folkskolans ändamål är att utbilda hvarje samhällsmedlem till Kristen och människa i högre mening. Den, som kan läsa och skriva, samt erhållit undervisning i religionen, och några grundbegrepp om sitt fosterlands historia och geografi, förstår redan bättre att uppfylla sina pligter såsom människa och medborgare, än den, som ej återhålls af annat än fruktan för straff, eller blott af starka drycker kan väckas ur hvardaglighetens slummer.

Att befordra Folk-undervisningen är hvarje medborgares pligt; det bör vara en national-angelägenhet, ej en *ståndsfråga*; bildningen bör förblifva religiös, men derjemte antaga en mera nationel karakter och anda. Med uttrycket religiös menas icke blott en nödtorftig in- och utanläsning i katechesen, utan uppväckandet af människans högre anlag, ty huru litet det förra uträttar, i moraliskt hänseende, bevisas, bland annat, af Justitie-Stats-Ministerns brottmåls-tabeller, deri man finner, att bland det olyckligtvis stigande antalet af brottslingar, högst få saknat hvad man i betygsväg kallar Kristendoms-kunskap.

I staten New-York¹, som år 1834 räknade 2,100,000 innevånare, funnos, samma år, 10,000 Folkskolor. Af 548,000 barn ifrån 5 till 16 års ålder bevistade 541,000 de särskilda skolorna, hvilkas samfälda kostnad uppgick till 7,000,000 Franks. År 1814 funnos i samma stat blott 2,755 skolor. Kort efter Juli-revolutionen hade Frankrike, med en 15 å 16 gånger större folkmängd, blott 4,000,000 Franks anslagna till Folk-undervisningen; nu uppgår, deremot, denna titel till 14,000,000 samma mynt, och de skolbesökande barnens antal till 2,500,000, eller, proportionaliter, ungefär 3 gånger mindre än i New-York. Det antal disciplar, som sökte högre läroanstalter i New-York, var 2 1/2 per tusen innevånare, och i Frankrike äfven så många, hvilket bevisar, att det i Frankrike öfverklagade stora tilloppet vid dessa läroverk, härrör af andra orsaker, än utvidgad Folk-undervisning. Det är ofta föräldrarnas okunnighet, hvilken i sonens nödtorftiga elementarkunskaper tror sig finna en massa af vetande och sällsynt skicklighet, som drifver denne på en bana, stundom föga passande för honom enskilt, och till än mindre gagn för det allmänna.

I Sverige har man, i afseende på Folkundervisningen, följt en annan grundsatts, än i de flesta andra länder. Staten har endast öfvertagit befordrandet af den högre bildningen, och öfverlemnadt vården af den allmänna till föräldrarnas ömhet och den enskilda välgöreheten. Mödrarnas flit, kontrollerad af Presten, är egentligen den enda uppfostrings-anstalt, som finnes hos oss till menighetens upplysning, derest icke särskilda gåfvor blifvit förärade till detta stora ändamål. Denna åsigt är vacker; den knyter ännu närmare familje-bandet, då den gör föräldrarne ansvarige för barnens uppfostran, och bör således icke åsidosättas; men då det vetande, som barnet sålunda erhåller, ej gerna kan sträcka sig längre än till innaläsning och katechesen, synes lätt huru otillräckligt detta blir såsom folkbildning; det blir ock klenast i eller nära de större städerna, der antingen trägnare sysselsättning, eller andra mindre aktningsvärda skäl, hindra föräldrarne att vårda sina barn, hvilka under sådana förhållanden likväl behöfva mera

¹ Enligt Michel Chevaliers bref öfver Nord-Amerika.

eftersyn. Behovet af verksammare anstalter för att hindra det uppvoxande släktets förderf, har också blifvit behjertadt af välgörande medborgare, och Folkskolor hafva uppstått på flera ställen. Men denna viktiga omsorg saknar system, kontroll och medel för att kunna lemna de frukter, man deraf har rätt att vänta, och blott genom Regerings och Ständers samverkan kunna dessa tillvägbringas. Det är då hög tid, att båda Statsmakterna uppriktigt möta hvarandra för att ordna denna viktiga national-angelägenhet.

I Sverige, der befolkningen är spridd på en vidsträckt yta, och der ett hårdt luftstreck ofta försvårar kommunikationerna, har man vida större svårigheter att öfvervinna, än i andra länder, Danmark exempelvis, der boningarna äro mindre spridda. Man nödgas öka Skolornas antal, hvilket förökar kostnaden, eller införa ett ambulatoriskt undervisnings-sätt, hvilket åter har den olägenhet, att dugliga Lärare svårligen kunna erhållas; men dessa hinder kunna dock undanröjas medelst omfattandet af en riktig plan, lämpad efter de olika lokala förhållandena, och i utförandet understödd af välvilliga och upplysta medborgare.

Man skall, måhända, härvid göra det inkast, att kostnaderna för Folkskolor skulle blifva ofantliga, och öfverstiga landets tillgångar; men har man verkligen förvissat sig derom? I staten New-York kostar, såsom ofvan nämndes, 541,000 barns uppfostran 7,000,000 Franks, således i rund summa 13 Franks, eller omkring $6\frac{1}{2}$ R:dr B:ko för hvarje barn. Efter denna beräkning skulle visserligen införandet af Folkskolor i Sverige, der folkmängden är 50 proc. större, tillhöra antalet af fromma, men överkställbara önskningsar. Då man likväl nogare betraktar saken, finner man, att förhållandet icke är sådant. En Lärare aflönas i New-York med 780 Fr., motsvarande vid pass 390 R:dr B:ko; en Lärarinna erhåller hälften, således 195 R:dr B:ko. Dessa vilkor äro vida drygare än i Frankrike, der en Lärare aflönas med 200, högst 300 Fr. I Sverige får en Lärare vid de af enskilda inrättade Folkskolor ungefär detsamma. Skolornas antal lärere äfven vara nog stort i New-York, ty, om man jemför det med barnens antal, belöpa sig endast 54 barn på hvarje Skola, hvilket tyckes vara nog litet. Af så många

skolor uppkomma, naturligtvis, stora kostnader för byggnadernas underhåll, flera Lärares aflönande m. m. I Frankrike kostar folkundervisningen, jemförelsevis, betydligt mindre, än i Amerika, ty då man delar de i budgeten anslagne 14,000,000 Franks på 2,450,000 barn, finner man, att hvarje barns undervisning årligen kostar blott $5\frac{1}{2}$ Franks.

I Sverige böra Församlingarna besörja Skolhusens uppbyggande och underhåll, hvarigenom dessa kostnader kunna bestridas med långt större hushållning, än om Kronan, som säkert komme att betala materialier, dagsverken och eftersyn vida högre, skulle åtaga sig detta åliggande. Staten skulle, deremot, anslå en viss summa årligen till Lärarens aflöning, och de Skolbesökande barnens föräldrar äfvenledes dertill lemna ett *passande* bidrag. Antager man, att Statens bidrag skulle belöpa sig till 66 R:dr 32 sk. Banko, och afgiften för hvarje barn till 4 sk. Riksgäld i veckan, under 30 läse-veckor, uppkommer följande förhållande: Om en Skola besökes af 50 barn, hvaraf omkring $\frac{3}{4}$:delar äro betalande, erhåller Läraren i lön: af Staten 66 R:dr 32 sk., af barnens målsmän 53 R:dr 16 sk., eller tillsammans 120 R:dr Banko. Tages afgiften till 4 sk. Banko, uppgår densamma till 80 R:dr B:ko, och Lärarens inkomst, ordinarie lönen inbegripen, till 146 R:dr 32 sk. Banko. För en Skola af 80 barn, med $\frac{3}{4}$ betalande, skulle Läraren erhålla, efter den lägre afgiften, 100 R:dr B:ko, och 150 efter den högre, hvilken summa, tillagd ordinarie lönen, gör, i förra fallet, 166 R:dr 32 sk. B:ko, i det senare 216 R:dr 32 sk. B:ko. Vid en Skola för 100 barn, med $\frac{3}{4}$ betalande, blir Lärarens inkomst, med den lägre afgiften, 125 R:dr Banko, efter den högre 187 R:dr 24 sk. B:ko. Lägges dertill den ordinarie lönen, blir summan 191 R:dr 32 sk., då afgiften betalas i Riksgälds, och 254 R:dr 8 sk., om den erlægges i Banko.

Af dessa beräkningar finner man, att för Läraren skulle på detta sätt beredas skäligen tillräckliga löneinkomster, lämpligt afpassade efter Skolornas olika storlek. Antager man, att en Skola upprättades i hvarje Församling, blir det, för 2.453 Församlingar, erforderliga anslaget 163,533 R:dr 16 sk. B:ko. Denna summa synes ingalunda öfverstiga hvarken landets

möjliga tillgångar eller billiga fordringar för ett så viktigt ändamål.

Det, som måhända utgör ett större hinder, än kostnaderna, mot ett allmänt införande af Folkskolor, är den, hos en del af de bildade, rådande fördomen, att det vore vådligt för lugnet och den allmänna ordningen att befordra upplysningen ibland de lägre klasserna. Det är besynnerligt nog, att, om man skall antaga någon i sin tjänst, företrädet lemnas åt den sökande, som har bästa betyget i sin Kristendom, samt kan läsa och skriva, men att man på samma gång är rädd, att dessa kunskaper må blifva allmänna. Man rådfråge blott härvid andra länders erfarenhet. Är den Tyska befolkningen mindre laglydig, än den Fransyska? Och likväl äger den förra vida större bildning. I Norra Amerika anse de rikare och mera bildade, hvilka der kallas Aristokrater, att det enda sättet att trygga sina rikedomar emot massornas råa begär, är att befordra deras upplysning, och de uppoffra betydliga summor för detta ändamål. Att Amerikanarna äro lika goda beräknare, som vi, torde dock icke kunna förnekas. Dessa fördomar mot den allmänna upplysningen skola säkert försvinna vid ett närmare besinnande, och Regeringen bör i detta afseende verka medelst sitt öppet uttalade nit för Folkskolornas införande.

Till en början, böra från alla Stift tillförlitliga upplysningar samlas rörande de enskilda Skolornas tillstånd, det antal barn, som der erhåller undervisning, Lärarnes vilkor m. m., samt Konsistoriernas tanka infordras om medlen att förbättra national-undervisningen. Med ledning deraf borde, sedan, en fullständig plan utarbetas till nästa Riksdag, hvilande hufvudsakligen på följande grunder:

1:o I hvarje Pastorat bildas en Direktion, som har sig uppdragit att befordra Folkundervisningen. Direktionen utgöres af Pastor, samt minst 4, högst 8 ledamöter, valda å allmän sockenstämma. Hvarje år afgår en af de valda ledamöterna i bestämd ordning. Vid Direktionens första inrättning bestämmes denna ordning genom lottning; sedermera afgår den, som varit längst ledamot, sedan han valdes. Den utträdande kan åter inväljas.

En sådan Direktion, stiftad inom hvarje Pastorat, för att handlägga allt hvad som rör folkets undervisning, skulle säkert bereda den största nytta och väcka ett allmänt deltagande för denna viktiga angelägenhet. Af ledamöternas nit kunde man vänta en nödig och fortsatt kontroll på Lärarens verksamhet, samt tjenliga påminnelser till de föräldrar, hvilka försummade att skicka sina barn till skolan. Om Pastor skall vara sjelfskrifven Ordförande, eller om Direktionen bör dertill välja en af dess egna medlemmar, utgör en icke obetydlig tvistefråga. Denna senare rättighet torde likväl vara så mycket mindre betänkelig att medgifva, som det icke är tvifvel underkastadt, att den Pastor, som visat sig nitisk att befordra folkbildningen, komme att till Ordförande utses.

2:o Direktionen uppgör ett efter lokala förhållanden lämpadt förslag för Folkundervisningen inom Pastoratet, undersöker om en eller flera Skolor dertill fordras m. m. Sedan nämde förslag blifvit vid allmän sockenstämma antaget, underställes det Länets Öfverstyrelse för Folkundervisningen.

I Pastorater, hvilka utgöras af en enda församling, eller af tvenne mindre vidsträckta, kan en Skola vara tillräcklig. Är Pastoratet åter sammansatt af flera församlingar, eller är befolkningen mycket spridd, blir en enda läroanstalt otillräcklig: Man nödgas då antingen: a) inrätta flera Skolor; b) anskaffa 2:ne särskilda Skolhus, der samma Lärare, på olika terminer, undervisa de närmast boende barnen; c) bereda, för de mest aflägsna barnen, tillfälle att herbergas och vårdas hos välkändt folk i grannskapet af Skolan; eller d) i nödfall begagna det ambulatoriska undervisningssättet.

3:o När Länets Öfverstyrelse för Folkundervisningen anmäler till Ecclesiastik-Expeditionen, att en församling öfverenskommit om en eller flera Folkskolors inrättande, och att passande skolhus äro beredda, anslår Regeringen 66 R:dr 32 sk. B:ko till ordinarie lön för Läraren. Hvarje Skola bör vara inrättad för minst 50 barn, för att komma i åtnjutande af Statens bidrag.

4:o Läraren och Lärarinnan antages af Direktionen. Närmare föreskrifter om det kunskapsmått samt betyg å frejd,

hvilka erfordras hos Läraren eller Lärarinnan, böra meddelas Direktionerna genom Ecclesiastik-Expeditionen.

Då man i allmänhet klagar öfver brist på tjenliga ämnen till Lärare, borde stipendier anordnas för de Lärare-kandidater, som Direktionerna önskade skicka till Central-Vexel-undervisnings-Skolan i Stockholm. För att undvika längre resor, vore det önskligt, att en dylik inrättning kunde blifva bildad i någon af de södra orterna.

5:o Barnen undervisas i läsning, skrifning, Kristendom och räknekonst. De böra äfven erhålla lämplig undervisning i fosterlandets historia och geografi. Tjenliga läroböcker, tabeller m. m. böra anskaffas, och vara att tillgå för lindrigt pris.

Det vore önskligt, att flickorna kunde undervisas i passande handslöjder, och detta bör äfven kunna beredas, sedan Skolan väl kommit i verksamhet.

6:o Föräldrarna böra betala en lindrig afgift till Läraren, såsom påminnelse, att de äro pligtige att sörja för barnens uppfostran. För de barn, hvilkas föräldrar ej af Pastor förses med fattigdomsbevis, tyckes 4 sk. B:ko i veckan vara en passande afgift, hvilken, utan att vara särdeles betungande, lemnar en icke obetydlig tillökning i Lärarens vilkor.

7:o Inom hvarje Län bildas en Öfverstyrelse för Folkundervisningen, bestående af Landshöfdingen och Biskopen, samt trenne inom Länet boende män, som nitälska för menighetens upplysning och sedliga uppfostran; dessa ledamöter väljas på följande sätt: hvarje Skol-Direktion insänder till Landshöfdingen ett förslag, försedt med trenne namn; de, som sålunda erhållit de flesta röster, kallas för tvenne år till Öfverstyrelsen, som har sig anförtrodd kontrollen öfver Länets Folkskolor.

8:o De församlingar, som redan inrättat Folkskolor, kunna komma i åtnjutande af de till Lärarens aflönande anslagne 66 R:dr 32 sk. B:ko.

Om denna plan, vederbörligen granskad och utarbetad i alla sina detaljer, underställdes kommande Ständer, bör man icke betvifla, att den med beredvillighet blefve antagen. Då det är omöjligt, att alla skolor skulle kunna uppsättas under

de två å tre första åren, vore det fullkomligen tillräckligt, att, till en början, anslå 120,000 R:dr B:ko, hvilka skulle utbetalas i mån som Regeringen tillkännagåfve för Riksgälds-Kontoret, att Skolorna blifvit inrättade. Dessa nyttiga åtgärder för Folkundervisningen skulle motsvara Nationens och tidehvarfvets fordringar.

Om och kanske emot detta förslag kan visserligen mycket anföras, hvarföre alla anmärkningar och upplysningar skola vara välkomne. Det är ämnadt, ej att utestänga andra, möjligen bättre, utan tvertom att framkalla dem; att utgöra en ledning för deras öfverläggningar och begrundande, hvilka nitälska för allmän upplysning, och, i synnerhet, att flytta denna viktiga fråga ifrån välvilliga samtals och fromma önsknings ofruksamma fält till verkställighetens praktiska område. Likväl bör uppmärksamheten fästas på några hufvudprinciper, hvilka utgöra förslagets grundval, och hvilka svårigen kunna rubbas utan att menligt inverka på det helas bestånd. Dessa äro följande: A. Att i hvarje Pastorat bilda en Skoldirektion, som har sig anförtrodd vården om Folkundervisningen, samt allt hvad dermed äger gemenskap. Det förstås af sig sjelf, att, om verkliga Municipal-styrelser blefvo inrättade, så böra de ock öfvertaga denna viktiga befattning. B. Att författningen rörande Folkskolorna endast bör innehålla allmänna bestämmelser, men att detaljerna af hvarje särskilt Skolas organisation må anförtros åt ofvannämde Municipal-autoritet, för att kunna lämpas efter de olika lokalförhållandena. C. Att Föräldrarne böra betala en afgift för sina Barns uppfostran, till påminnelse, att deras pligt är att sörja för denna angelägenhet. D. Att Kommunerna böra besörja Skolhusens uppförande m. m. och Staten icke utbetala sin andel i Lärarens lön, förrän Skoldirektionen anmält, att Skolan är färdig att emottaga minst 50 barn.

ANMÄRKNINGAR.

Sid. 1. Rörande stora uppfostringskommittén och enhetsskolefrågan må hänvisas till min förteckning i Pedagogiska skrifter n:r 69. Därur och därjämte må angivas följande framställningar. *B. J:son Bergquists* föredrag om folkskolans plats i undervisningsverket, hållet vid folkskol-läraremötet i Göteborg 1919. *J. A. Hallgren* Kort öfverblick öfver det svenska allmänna läroverkets historia. *B. Hammers* uppsatser i Svenska Morgonbladet åtföljda av ett stort antal artiklar i skol- och dagspressen sept. och okt. 1926 samt senare. *F. Lundgren* Bilder ur pedagogikens historia. *K. Nordlund* Linjedeln. vid gymnas. *S. Orrgård* Om en kulturfråga, en genetisk undersökning av bottenskoletanken i Sverige, i *Folkskollärarnas Tidning* 1922. *E. Rohde* Kyrka och skola i Sverige under 1800-talet. *G. Westling* Hufvuddragen af den svenska folkundervisningens historia. *K. A. Westling* Enhetsskolan och undervisningens frihet; denna o. a. uppsatser i *Skola och samhälle* 1920 o. f. *E. Åkesson* Kulturkritik och skolreform, i *Vår Lösen* 1922 n:r 10. Wallins ståndpunkt återgives t. ex. i *Sv. Lfdng* 1923; Geijers i biografien över honom av J. Landqvist. Om Geijer i kommittén: *Vår Tid*, De nios årsbok 1921. Jfr debatter t. ex. vid 1867 års riksdag och i *Berättelse* om det allmänna svenska läraremötet 1849.

Sid. 3. Pehr Gustaf Cederschjöld (1782—1848) var professor i barnförlossningskonst och chef för Allmänna barnbördshuset i Stockholm; riksdagsman och författare. Mer ingående och skarpt än flertalet av dem, som utgävo böcker i fråga om bottenskolan yttrade han sig här emot stora uppfostringskommitténs betänkande (vilket sistnämnda i någon mån berördes och avtrycktes i förra volymen *Tidiga enhetsskoletankar*, Årsböcker i svensk undervisningshistoria n:r 18 t. ex. sid. 102 o. f., 141 o. f.). Också går han väsentligt längre än flertalet av sina svenska samtida i krav på en kultur- och naturorienterad folkskoleundervisning, alltså vad vi vanligen avse med "allmänbildning" i folkskolan. Medan många av hans meningsfränder i enhetsskolefrågan närmast kunna sägas hava åsyftat ett slags småskolan-bottenskola (dvs. att ett något ökat minimipensum i kristendom, läsning, skrivning, möjligen räkning borde utgöra bottenskola), så uppställer Cederschjöld — liksom förut Fryxell men i motsats till Tegnér; (jfr *Årsböcker* n:r 14 s. 113—140; n:r 18 s. 84) — ett jämförelsevis modernt folkskoleprogram samt kräver i viss mån

bottenskolekaraktär åt hela den så betydligt utvidgade folkskolan. (Om spekulationer över elevgruppernas tillbörliga fördelning jfr *Berättelse* om det allm. sv. läraremötet 1849 II s. 13, III s. 27, 113. Om minimipensa och den lagfästa folkskolans fyra grundpelare samt frågan: När fick Sverige folkskola? jfr *Hall* Folkundervisningens historia tredje upplagan, 1926).

Sid. 41. Då den nyutnämnde ärkebiskopen skalden Johan Olof Wallin framträdde med här avtryckta tal, markerades ett avståndstagande från den ståndpunkt, han ett årtionde förut skänkt sitt votum inom förenämnda läroverkskommitté, och inom kort skulle två bland hans högst uppsatta åhörare öppet tillkännagiva sin anslutning till ungefär samma liberala ståndpunkt. För dessa två, kronprinsen och Geijer, torde vägen dit hava i viss mån påskyndats genom denna oration av den forne, "tyste" meningsfränden inom kommittén. Också är det med en recension av detta tal, Geijer börjar sin märkliga tidskrift *Litteraturbladet* i januari 1838, alltså blott några månader efteråt.

Nära fyra veckor förut hade konungen invigt Lunds katedralskolas nya byggnad och det under till synes högtidligare former än akten i Uppsala. Jfr *C. Sprinchorn* i boken *När vi gingo i Lunds katedralskola* (Lund 1926) s. 17—20. Liksom fallet var i Lund, hade även trivial- eller latinskolan i Uppsala en blott partiell gymnasial överbyggnad. Medelst den kunde läroverket utbilda eleverna för direkt övergång till mögenhetsprov och universitetsstudier.

Den nu till skolhus apterade byggnaden hade under sin nära hundraåriga tillvaro använts till bostäder. Efter restaurering kom den nu att användas för katedralskolans behov under 32 år, varefter den uppläts till lokaler för folkskoleseminariet. Sedan detta 1916 inflyttat i nybyggda lokaler, uppläts den äldre byggnaden åt den med universitetet förenade prov- och övningsskolan, vilken grundats av universitetets förste examinator i pedagogik professor Fr. von Schéele och fortsatts av landets förste ordinarie professor i ämnet prof. B. Hammer samt utgör en kommunal mellanskola. Byggnadens pedagogiska historia är sålunda lika tidsbetecknande som märklig, om än det ej sällan hörda påståendet ej är riktigt, att uttrycket bottenskola skulle första gången hava yttrats i Wallins här återgivna tal. (Däremot yttrar han: Basis är folkskolan. G. A. Silverstolpe hade kallat folkskolorna "en allmän class af Uppfostringsanstalter, gemensam för alla Statens medlemmar." Broocman hade sagt folkskolan lägga "grunden för all framtida bildning". And. Fryxell kallade den det första och lägsta stadiet. Cederschjöld nämner den en trappa. Jfr *Årsböcker* 18 s. 13—14; 27, 84).

Gång på gång alluderar ärkebiskop Wallin i sitt tal på byggnadens läge och omgivning; mellan domkyrkan och Heliga Trefaldighetsförsamlingens (lantförsamlingens) kyrka, nära den frejdade lunden (Odinslund), där konungen fem år tidigare låtit på Lützenslagets 200-årsdag "i svenska folkets namn" resa en obelisk (här nämnd "minnesvård")

åt den konung, vilken stritt och segrat på samma Leipzigerslätt, där sedan Carl XIV Johan själv stritt och segrat.

Wallins tal är utgivet i samma format som en nutida läroverksredogörelse (En sådan utger Uppsala läroverk först 1859.) Det bär titeln TAL / VID INVIGNING AF / NYA KATEDRAL-SKOLEHUSET / I UPSALA / AF / ERKE-BISKOPEN. På omslagets baksida är tryckt följande meddelande: Säljes för 12 skillingar Banko, till förstärkning af Skolans Premie-fond.

Sid. 47 rad 19 Iliacos etc. = Man syndar både innanför Iliions [Trojas] murar och utanför.

Sid. 47 r. 12 nedifrån: plantskolan för krigsbefälet. Ofta klagades över den allmänna splittringen i skolorganisatoriskt avseende och ej minst över Karlbergsstudiernas placering utanför det allmänna lärosystemet. Jfr i förra volymen "Tidiga Enhetskoletankar" sid. 15, 35, 40, 113, 153 samt här sid. 73. Krigsskolan stod då lika mycket utanför det direkt uppåtstigande systemet av läroanstalter, som nu seminarierna göra det.

Sid. 47 r. 8 n.: nog litet = mycket litet, alltför litet.

Sid. 52—55. Punkterna i svit äro ej förkortningspunkter utan motsvara tankstreck. I föreliggande volym ha samfliga arbeten återgivits in extenso (utom Geijers "Läroverksfrågan". I denna hans serie utgöra de två sista, här avtryckta föreläsningarna ett jämförelsevis självständigt helt, varemot enhetskolan ej avhandlas i de tre första föreläsningarna.

S. 56 r. 14 n. har originaltryckets ord Herran här rättats till Herrans.

S. 57 r. 17 n. Rektor var Pehr Gustaf Boivie (1830—1845; född 1780, död 1860). Deltog med iver och auktoritet i läroverksstriderna och utgav (1820) en svensk språklära, som användes ett 30-tal år vid läroverken.

S. 57 r. 5 n. har originaltryckets ord är rättats till än.

S. 60 r. 3: trätovattnet; jfr 2 Mos. 17: 1—7.

S. 60 r. 14: På hans initiativ hade upprättats Wallinska flickskolan (1831) samt Prins Carls uppfostringsinrättning för fattiga barn (på Gålön, 1832). År 1805 hade hans lärodikt Uppfostraren belönats med Svenska akademiens stora pris.

S. 64 r. 3, 4. De klassiska studiernas reformator professor F. A. Wolf föddes 1759, dog 1824.

S. 66 r. 9 Bjelken etc. = Matt. 7: 3.

S. 66 r. 11 spirituella = andliga, själsliga.

S. 66 r. 16 Iliacos etc. se nyss förut rör. sid. 47 r. 19.

S. 70 r. 4: feltrycket frukbara har rättats till fruktbara.

S. 72. Redan är nämnt, att Geijer efter "avfallet" utgav Litteraturbladet och började det med en pedagogisk bottenkolevänlig artikel. I denna halvt pedagogiska tidskrift — delvis en efterföljare till Broocmans "Magasin" — ingår även hela serien föreläsningar i Läroverksfrågan och

sälunda också de två sista här avtryckta av dessa. De båda fylla var sitt häfte (n:r 10, okt. 1838, resp. n:r 12, dec. 1839); den förenämnda recensionen hade upplagat nästan hela n:r 1 av 1838.

S. 76 r. 1. Jfr Gustaf Montgomerys Memorial $\frac{3}{8}$ 1823 och Bihang till samtliga riksståndens protokoll s. å. X. 1 sid. 569 o. f.

S. 82 r. 18 n. Seminarieriktorn Adolf Diesterweg (1790—1866) var, kan man säga, Tysklands på en gång Pestalozzi och Fridtjuv Berg. Hans Vägvisare till bildning för tyska lärare (1834) finnes översatt till svenska (Pedagogiska skrifter n:r 13). I den här i not å sid. 82 nämnda boken Die Lebensfrage kritiserar Diesterweg den högre undervisningen samt i "Bemerkungen und Ansichten" lankasterskolan. Han påyrkade, att skolan skulle vara konfessionslös och ej stå under kyrklig ledning. Närmast hans åskådning stodo i Finland prästen seminarieriktorn Uno Cygnaeus samt i Sverige P. A. Siljeström och Fr. Berg. — Medicinalrådet Karl Ignaz Lorinser (1796—1853) utgav 1836 en (sedan 1861 omtryckt) liten skrift Zum Schutze der Gesundheit in der Schulen. Den framkallade en långvarig kamp (bland annat mellan ett sjuttiofemtal följskrifter) och åvägabragte gymnastikens återinförande i de preussiska gymnasierna. Om både Diesterweg och Lorinser talas (korteligen) i Svenska Litteraturföreningens Tidning 1838 $\frac{20}{8}$ s. 556, en tidning och årgång, till vilken Geijer hänvisar här sid. 91 (ehuru det sker i ett annat sammanhang och till ett annat nummer i samma månad). — Den bok av M. Schmidt, som nämnes här s. 82 not omtalar förf. första gången här s. 81 not 2.

S. 88 r. 15 n. har feltrycket verdsliga ändrats till världsliga.

S. 91 not. Om professor A. O. Lindfors i Lund jfr Årsböcker 18 s. 81—83, 153.

S. 108. r. 15 är feltrycket lydelig ändrat till lyckelig.

S. 110 not 3 alluderar dels å boken Det går an av C. J. L. Almquist och den strid i sedlighetsfrågan som den framkallade, dels å en dikt av J. H. Kellgren, ett inlägg i kampen mot osund mystik och ordenssvärmeri.

S. 112 r. 15 är han inskjutet efter kan. Ändringarna äro vanligen gjorda efter påpekande senare i Litteraturbladet.

S. 116 noten jfr Årsböcker i svensk undervisningshistoria n:r 14 sid. 113 o. f.

S. 117 noten gäller Andra Artikeln i serien Läroverksfrågan.

S. 119 not 1 gäller Fjerde Artikeln i serien Läroverksfrågan, vilken artikel återgives i föreliggande volym.

S. 120 r. 2. Om Agardh jfr Tidiga Enhetskoletankar, förra volymen. Det här omnämnda läroverket var hans stiftsstads, Karlstads.

Sid. 128 o. f. Det anonyma bidraget av kronprins Oscar var inlagt i "Sveriges Stats-tidning, eller Post- och Inrikes tidningar" den 15 Febr. 1839. Visserligen yttrar den höge författaren ingenting direkt om enhetskoletanken, men bakom "insändaren" synes dock hava måst ligga i stort sett samma åskådning, grundstämning och tendenser som

hos de dåtida bottenskoleivrarna. Detta kan belysas exempelvis med uttalandena, att staten bör ägna lika uppmärksamhet åt folkskolan som åt högskolan, att den högre upplysningen får först då fullkomligt bära frukt när den mognar i bredd med den folkliga; att dennas befordran är en nationell angelägenhet, en allständfråga; att folkundervisningsarbetet saknar system, kontroll och mening; att man bör utarbete en "riktig plan, lämpad efter de olika lokala förhållandena" och att omkostnaderna för folkskoleväsendet kunna tänkas bliva ofantliga och överstiga landets tillgångar. För övrigt har i tidernas längd varje större utvidgning av folkskolans läroplan avsiktligt eller oavsiktligt fört med sig en inskränkning av läroverkens arbetsområden, alltså ett steg hän emot en alltmer omfattande bottenskola — ordet taget i vår tids mening. Fordom var det läroverket, som var bottenskola. Huru delar av folkskolan i viss mån kunna sägas ha varit bottenskola t. o. m. innan folkskolan blev lagfäst, huru denna steg för steg trängt in å läroverkens ämnesområden samt huru de unga därigenom kommit att frekventera läroverken vid en något senare ålder än förut — jfr *Hall* Folkundervisningens historia tredje upplagan (1926) t. ex. sid. 86.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
P. G. Cederschjöld Till Kongl. Maj:t i underdånighet ingifne Anmärkningar	3
J. O. Wallin Tal vid invigning af Nya Katedral-Skolehuset i Upsala den 21 okt. 1837	41
[E. G. Geijer Recension av nämnda tal]	59
E. G. Geijer Läroverksfrågan. Fjerde Artikeln	72
— Läroverksfrågan. Sista [Femte] Artikeln	98
[Oscar] Om folkskolor	128
Anmärkningar och tillägg	136